

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра юридичної психології
Кафедра філософії права та юридичної логіки**

ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ В УКРАЇНІ: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

**Матеріали
науково-практичної конференції
(Київ, 24 квітня 2015 року)**

*Присвячено 20-річчю кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ
та 40-річчю судово-психологічної експертизи в Україні*

Київ 2015

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра юридичної психології
Кафедра філософії права та юридичної логіки

ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ В УКРАЇНІ: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Матеріали
науково-практичної конференції
(Київ, 24 квітня 2015 року)

*Присвячено 20-річчю кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ
та 40-річчю судово-психологічної експертизи в Україні*

Київ 2015

УДК 159.9(477)
ББК Ю9
Ю701

Редакційна колегія:

Черній В. В., доктор юридичних наук, доцент;
Костицький М. В., доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України, академік НАПрН України,
заслужений юрист України;
Гусарев С. Д., доктор юридичних наук, професор;
Чернявський С. С., доктор юридичних наук, професор;
Кудерміна О. І., доктор психологічних наук, доцент;
Корольчук В. В., кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник

*Рекомендовано до друку науково-методичною радою
Національної академії внутрішніх справ від 15 квітня 2015 року
(протокол № 8)*

*Матеріали подано в авторській редакції. Редакційна
колегія не несе відповідальності за їх зміст*

Юридична психологія в Україні: здобутки та
Ю701 перспективи [Текст] : матеріали наук.-практ. конф. (Київ,
24 квіт. 2015 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2015. – 252 с.

**УДК 159.9(477)
ББК Ю9**

© Національна академія внутрішніх справ, 2015

ВСТУПНЕ СЛОВО

Шановні колеги, дорогі друзі!

Знаковою подією в житті нашого навчального закладу є проведення науково-практичної конференції «Юридична психологія в Україні: здобутки та перспективи», присвяченої 20-річчю кафедри юридичної психології НАВС та 40-річчю судово-психологічної експертизи в Україні.

Я радий бачити в залі авторитетних фахівців – науковців у галузі юридичної психології, професорсько-викладацький склад, а також наше молоде покоління – вчених-початківців, які роблять перші, але досить упевнені та результативні кроки в науці.

Кафедру юридичної психології Національної академії внутрішніх справ як структурний науково-педагогічний підрозділ навчального закладу було створено 1991 року рішенням вченої ради на основі секції психології та педагогіки кафедри кримінології. Тоді це була кафедра психологічної підготовки працівників ОВС. За час свого існування вона декілька разів змінювала назву: 1992/93 навч. рік – кафедра психології; 1993/94 навч. рік – кафедра кримінальної психології; 1994/95 навч. рік – кафедра юридичної психології і педагогіки, а з **1995 р. – уперше в Україні одержала назву «кафедра юридичної психології»**. За активного сприяння науковців кафедри в 1998 р. на базі Національної академії внутрішніх справ було створено першу в Україні спеціалізовану вчену раду за спеціальністю 19.00.06 «Юридична психологія» із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук. А з 2003 р. вона набула статусу спеціалізованої вченої ради із захисту докторських дисертацій.

Нині на кафедрі юридичної психології працюють п'ять докторів психологічних наук і 13 кандидатів наук. Вчене звання «професор» мають п'ять науково-педагогічних працівників, «доцент» – вісім працівників.

Упродовж 2014 року на кафедрі було захищено три докторських дисертації за спеціальностями «Юридична психологія» (одна з них) та «Загальна психологія. Історія психології» (дві з них), що свідчить про широке коло наукових інтересів фахівців кафедри юридичної психології.

Різного часу на кафедрі юридичної психології працювали начальник кафедри Юхновець Г. О. (1993–2006 рр.); професори Казміренко В. П., Синьов В. М., Тарарухін С. А., Редька А. І., Охріменко І. М.; доценти Чайковський А. С., Іванов В. О., Янкін В. О.; старші викладачі Шевченко О. М., Гордуз М. О., Моїсєєв Є. М., Ромашко А. В., Воробйова І. Ю., Шинкаренко В. В., Нарожня Н. О., Корнєв О. М., Кодлубовська Т. Б.; викладачі Шиловцев В. Ю., Ходаков О. В., Ваврик Т. Ю.; начальник навчально-методичного кабінету Безруков Є. В.

Науково-педагогічні працівники кафедри забезпечують викладання 89 навчальних дисциплін психологічного спрямування.

За результатами наукової роботи останніх п'яти років науково-педагогічні працівники кафедри підготували 500 наукових статей, 9 монографій, 1 підручник із грифом МОН України, 10 навчально-методичних посібників, 9 навчальних посібників.

У результаті плідної праці кафедри її працівники та випускники створили провідну національну наукову школу з юридичної психології. Сьогодні її очолює доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України та член-кореспондент НАПН, заслужений юрист України Костицький М. В. Науково-педагогічні працівники кафедри успішно здійснюють наукове керівництво докторантами, здобувачами, ад'юнктами, магістрами, а також допомагають курсантам і студентам у написанні дипломних робіт. Зокрема, за час існування кафедри юридичної психології її здобувачі та ад'юнкти захистили шість докторських та понад 90 кандидатських дисертацій. Нині за кафедрою закріплено чотири ад'юнкти й 53 здобувача.

Кафедра юридичної психології гідно продовжує наукові традиції та щороку організовує заходи наукового характеру. Не становить винятку і сьогоднішня науково-практична конференція.

На завершення ще раз вітаю всіх присутніх із цією знаменною науковою подією та хочу побажати її учасникам плідної роботи, активного обміну думками, досвідом і науковими здобутками.

Дякую за увагу! Зичу Вам творчого натхнення, здоров'я та успіхів.

Черній Володимир Васильович,
ректор Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних
наук, доцент

СЕКЦІЯ 1 МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Костицький М.В., доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, член-кореспондент НАПН України, заслужений юрист України

ПРО ПСИХОЛОГІЧНУ ЕКСПЕРТИЗУ ТА РОЗШИРЕННЯ СФЕРИ ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

1. Психологічна експертиза є специфічною формою психологічної практики яка, як правило, застосовується в позапсихологічній сфері. Звичайно, психологічна експертиза може застосовуватися в клінічній, медичній психології, патопсихології. Але все ж таки вона витребувана в інших соціальних сферах. Найбільш поширеною вона є в сфері практичної юриспруденції, в кримінальному, цивільному та адміністративному судових процесах. Число видів юрисдикційного процесу (і юридичного теж), де потрібно застосовувати психологічну експертизу, зростає. Ми вже писали про можливість використання психологічної експертизи в нотаріальному процесі. В.В. Кошинець вказує на можливість застосування психологічної експертизи в господарському судовому процесі.

Виходячи з концептуальних засад і суті юрисдикційного процесу можна стверджувати, що у будь-якому виді цього процесу може використовуватися спеціальне психологічне знання у формі психологічної експертизи. Традиційно така експертиза в юрисдикційному процесі носить назву судово-психологічної.

2. Близьким до юрисдикційного процесу є конституційний судовий процес, який є різновидністю юридичного процесу за змістом, а за формою він є близьким до юрисдикційного. Ми вже писали про особливості доказування в конституційному судовому процесі, де одним з доказів є висновок експертизи, в т.ч. і психологічної. Звичайно, Конституційний Суд України відрізняється від судів загальної і спеціальної юрисдикції – він є

судом права, а не судом факту. В цьому суді немає підсудних і потерпілих, але є сторони, в т.ч. фізичні особи або їхні групи. А раз є живі люди, то в судовому конституційному провадженні цілком може призначатися і поводитися психологічна експертиза, яка може представити суду аналіз психологічної сторони проблеми, що є предметом розгляду.

3. Близько до сфери юрисдикції є сфера правоохорони, де психологічна експертиза може застосовуватися ще на допроцесуальних етапах роботи з деліквентом. У першу чергу тут йдеться про малолітніх і неповнолітніх правопорушників (напевно, сфера роботи з такими категоріями деліквентів чи не єдина, де ще застосовується кримінологічна профілактика).

Не може обходитися без психологічної експертизи і сфера застосування покарань, як пов'язаних з ізоляцією від суспільства, так і без. Оскільки в пенітенціарній системі є налагоджена психологічна служба, то, як виняток, психологічну експертизу щодо засуджених у місцях позбавлення волі можуть проводити і психологи із цієї системи. Однак, ми вже писали раніше про незалежність, у т.ч. і відомчу, психологів, які проводять психологічну експертизу. Тому було б правильніше, коли б психологи з пенітенціарного відомства оформляли свою роботу із засудженими як письмові психологічні консультації, а психологічну експертизу засуджених, особливо коли б йшлося про амністію чи умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, мали б проводити незалежні психологи з навчальних закладів, наукових установ, можливо, ліцензовані судові психологи (для останніх це новий напрямок діяльності, і, можливо, вони тут мало надаються для експертної діяльності). Не виключно можливості участі в експертних комісіях і психологів з пенітенціарної системи.

Тут згадано не всі напрямки правоохоронної діяльності, де потрібно застосовувати психологічну експертизу. Сподіваюся, що коли зміняться обставини в Україні, припиниться локальна війна, зреформується головна правоохоронна система і головним завданням новоствореної поліції буде не „лови і доганяй“, а попередження злочинів і правопорушень, то й

психологічна експертиза в контексті профілактичної діяльності буде витребувана і забезпечена.

4. Видається, що надзвичайно важливою сферою використання психологічної експертизи повинно бути законотворення, законодавча діяльність. За 25 років в Україні прийнято Декларацію незалежності, Акт про державний суверенітет, Конституційний договір, Конституцію України, тисячі законів і десятки тисяч підзаконних актів та актів місцевого самоврядування. Зі свого невеликого досвіду законотворення у Верховній Раді пам'ятаю, що законодавці дуже не люблять різного роду експертні висновки на законопроекти. В кращому разі ще терпеливо сприймаються експертні висновки Інституту законодавства при Верховній Раді України або юридичного управління апарату парламенту. Часом потрібно великих зусиль, щоб залучати як експертів Інститут держави і права НАН України, НАПрН України або провідні вищі навчальні заклади. Про політологічну, соціологічну, філософську чи психологічну експертизу законопроекту часом ніхто і слухати не хоче. Напевно, народні обранці вважають себе достатньо професійними фахівцями з цих галузей гуманітарного знання (правда, журналістський аналіз (не фаховий) персонального складу парламенту свідчить про часом скромний рівень підготовки народних обранців у районних чи міських „національних“ університетах).

На одній із зустрічей з керівниками Конституційної асамблеї (а вони були раніше і членами Конституційної комісії), яка мала завданням підготувати проект зреформованої Конституції (чи зміни і доповнення до неї), я запитав цих поважних людей, чи вони не вважають за потрібне звернутися за експертними висновками до головних науково-дослідних установ України, зокрема, інститутів політології, соціології, економіки, філософії, політичної і соціальної психології, щодо потреби зміни Конституції взагалі. Пізніше в кількох публікаціях була поставлена мною ціла низка запитань до зазначеної інституції. Зрозуміло, ніякої відповіді я не отримав. А питання не таке просте. Йдеться про ревізію Основного Закону України. І оскільки теоретично людина поставлена в центр

„Правового Космосу“ в Україні, то зовсім не лише було б отримати висновок і від головних людинознавців-психологів, які могли б роз'яснити „реформаторам“, чого бажає в сенсі законотворення громадянин, сім'я, громада, етнос, нація, народ. Часом такий експертний висновок міг би бути підготовлений спільно із іншими фахівцями. Деяких ми назвали вище. Але можуть бути залучені й інші.

5. Сферами застосування психологічної експертизи можуть бути педагогічна сфера, включно з дефектологією. Вже за роки незалежності кілька разів піднімалося питання на рівні Національної академії педагогічних наук, Міносвіти, провідних педагогічних вузів, навіть парламентських комітетів про роботу з обдарованими дітьми. Очевидно, що цей „золотий фонд“ українського народу потребує особливої уваги, зокрема, уваги психологів. Психологи мали б приймати участь у відборі таких талантів, розробці програм їх навчання і виховання.

Психологічна експертиза була б доцільна при оцінці етапів роботи з такими дітьми і на фініші їх шкільного навчання.

Доцільною є психологічна експертиза в клінічній медичній практиці, і не тільки при визначенні напрямків і засобів психотерапевтичної роботи, але й про діагностиці і призначенні лікування.

За останній час в зв'язку із спадом індустрії в Україні загальмувалися темпи розвитку інженерної психології і психології праці. Коли ситуація зміниться, думаю, що будуть випробувані ідеї професора Ярослава Цурковського про профвідбір, про підбір, профорієнтацію та профадаптацію, і проявиться потреба у психологічних експертних висновках щодо цих етапів професійного становлення працівника.

Зрозуміло, що тут зачеплені лише головні сфери застосування психологічної експертизи, і, думаю, число їх буде зростати.

6. Цікавим є питання, як і з чого все починалося. 40 років тому назад у квітні 1975 р. суддя військового трибуналу Прикарпатського військового округу Тетерев звернувся до мене, викладача судової психології Львівського державного університету, за консультацією у справі про вбивство з

обтяжуючими обставинами. Ніякого досвіду і підготовки, крім кількомісячного стажування у секторі судової психології Інституту прокуратури (сектор очолював професор О.Р. Ратінов), у мене не було. Я звернувся до свого вчителя, тоді доцента А.Е. Жалінського, який мав досвід читання курсу судової психології на юридичному факультеті, та в Москву до професора О.Р.Ратінова і доцента М.М.Коченова. Після консультацій з цими вченими я порадив судді Тетереву призначити судово-психологічну експертизу. Що і було зроблено. Експертизу було доручено провести мені, Жалінському А.Е. та працівникам сектору судової психології Інституту прокуратури Сітковській О.Д. і Замуруєвій Е.П. Останні дві вже мали досвід проведення таких експертиз. Коли приїхали колеги з Москви, ми виїхали з судом у виїзне засідання в один із гарнізонів (обласний центр) військового округу і впродовж кількох днів працювали в судовому засіданні. А до і після засідань, чи в перервах працювали з підсудним. Експертиза була проведена, представлений висновок було судом враховано при встановленні покарання. А після цього – півтора десятків років експертної практики в цивільних і військових судах, на досудовому розслідуванні, в кримінальних і цивільних процесах. Експертизи прості і комплексні (психолого-психіатричні, медико-психологічні, психолого-технічні і ін.), експертизи живих осіб і посмертні експертизи. Всього більше двох сотень експертиз.

Пізніше, після написання низки монографій, навчальних і методичних посібників естафета проведення психологічних експертиз була передана психологом різних регіонів і різних спеціалізацій.

Попри підйом і спади, психологічна експертиза в Україні розвивається, а практика, в першу чергу, судово-психологічної експертизи завдяки дисертаціям і монографіям В.Беда, О.Загурського, В.Кощинця, Р.Лемик, М.Луцького, В.Марчака, О.Петечела, Л.Радухівської, О.Черновського, А.Федіної та інших продовжує поширюватися. Так що на перспективу психологічної експертизи в Україні я дивлюсь оптимістично.

Андросюк В.Г., професор кафедри
юридичної психології НАВС
Дегтяренко М.А., здобувач кафедри
юридичної психології НАВС

ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗНАННЯ В СУДОВІЙ СИСТЕМІ США ТА ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

Слід визнати достатньо широку і розгалужену практику залучення психолога до судового процесу у правовому полі зарубіжних країн, що дозволяє застосувати її перспективні та продуктивні напрями в судовій системі України.

Найширше психологічне знання застосовується в судовій експертології США та країн Західної Європи. При цьому, на відміну від вітчизняної практики, в цих державах наголос робиться не стільки на направленні справи на судово-психологічну експертизу, скільки на залученні експерта-психолога в якості свідка для надання пояснень та свідчень безпосередньо у судовому процесі, що робить його висновки більш прозорими та відкритими в дебатах і цілком відповідає принципу змагальності сторін. Яскраво виражена практика залучення судового психолога, у численних формах та для вирішення різноманітних питань психологічного характеру, існує в країнах прецедентного права, зокрема у Сполучених Штатах Америки.

До конкретних завдань судового психолога відносяться, головним чином, наступні: оцінка можливої симуляції; визначення неосудності особи; прогнозування ризику повторного насильства; оцінка психологічної травми; оцінка психологічних властивостей особистості; інтерпретація та роз'яснення результатів поліграфного обстеження; психологічне підґрунтя встановлення опіки над дітьми або у справах про визначення місця проживання дитини, тощо. Наприклад, у справі «Сполучені Штати Америки проти Бініон», симуляцію психічного захворювання обвинуваченим під час оцінки стану неосудності було визнано перешкоджанням здійсненню правосуддя, що й призвело до більш жорсткого покарання.

Зазначений прецедент зумовив загальне визнання симулювання психічного захворювання обтяжуючою обставиною при винесенні вироку [1].

Судові психологи (наукові дослідники) здійснюють професійну діяльність пов'язану з судочинством, незалежно від категорії справ (цивільні, адміністративні, кримінальні тощо), яка перш за все, виявляється у перевірці емпіричних гіпотез та дослідженні питань, які знаходяться на перетині психології і права [2].

Ще одним завданням, яке вирішує судовий психолог, є оцінка здатності особи постати перед судом в якості обвинуваченого, його особистісної повноцінності. Судовий психолог також може рекомендувати призначення проміжного періоду, необхідного для відновлення психічного здоров'я та готовності до участі в судовому засіданні [3]. Важливою функцією психолога є судження щодо правдивості показів свідків і потерпілих, можливих їх перекручень [4].

Судовому психологу-консультанту притаманні конкретні наріжні функції. Зокрема, однією з них є консультування під час підготовки справи до розгляду. Наприклад, у США судові психологи приймають безпосередню участь у відборі присяжних [5].

В більшості країн Західної Європи судовий психолог залучається до всіх судових розглядів. Так, у Франції здійснюється залучення судового психолога для налагодження комунікативної взаємодії між сторонами, з метою досудового вирішення спору. Крім того, в згаданій країні, судовий психолог практично завжди залучається для надання підтримки потерпілим від злочину (особливо від злочинів проти статевої гідності та насилля).

В Голландії судовий психолог є особою, яка практикує психологію у судовій системі на постійній основі, проводить дослідження, діагностику та психотерапію осіб, що вчинили правопорушення та потерпілих від злочинів. Особливо в цій країні, діяльність судових психологів зазвичай колегіальна з діяльністю психіатрів та соціальних робітників, зазначені особи часто працюють у команді. Залучення судового психолога для

оцінки свідчень обвинувачених, потерпілих та свідків є цілком звичним явищем.

Інститут судового психолога найбільш нормативно врегульований в Італії. Запроваджений у 1999 році окремих правовий акт, що регулює основи діяльності судового психолога («Керівництво судового психолога в області кримінального та цивільного права»), суттєво оновлений у відповідності до розвитку наукових досліджень та затверджений Радою директорів Італійської асоціації судової психології 27.02.2009, а також Асамблеєю Італійської асоціації судової психології 20.04.2009.

Окрім виключно юрисдикційної діяльності, судові психологи в США займаються також науково-дослідницькою та педагогічною діяльністю. Зокрема, вони самостійно, або в складі наукових колективів фахових навчальних закладів розробляють новітні психологічні технології в галузі правосуддя, здійснюють професійну підготовку поліцейських кадрів з психологічних питань. Проте, враховуючи широкий спектр необхідних спеціальних знань та досвіду, до розгляду справ у будь якій ролі (консультанта, свідка-експерта, оцінювача тощо) може бути залучений і суто академічний (науковий) психолог [6].

Список використаних джерел

1. Behavior of the Defendant in a Competency-to-Stand-Trial Evaluation Becomes an Issue in Sentencing. Journal of the American Psychiatric Association. Retrieved 2007-10-10.
2. Wrightsman, L. & Fulero, S.M. (2005), Forensic Psychology (2nd ed.), Belmont, California: Thomson Wadsworth
3. Shapiro, David L. (1991). Forensic Psychological Assessment: An Integrative Approach. Needham Heights, MA: Simon & Schuster. ISBN 0-205-12521-2.
4. Rogers, Richard (1997). Clinical Assessment of Malingering and Deception. Guilford Press. ISBN 1-57230-173-2.
5. Smith, Steven R. (1988). Law, Behavior, and Mental Health: Policy and Practice. New York: New York University Press. ISBN 0-8147-7857-7.
6. What are the Roles and Responsibilities of a Forensic Psychologist\\ Forensic Psychology. Ed.2 March 12, 2013.

Бандура О.О., професор кафедри
філософії права та юридичної логіки
НАВС, доктор філософських наук

ПРО ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ОСНОВНОГО ПИТАННЯ ФІЛОСОФІЇ

Історія філософії як науки починається з фундаментальних практичних питань – про те, що являє собою світ, в якому живе людина, що являє собою вона сама, про те, як людина повинна ставитись до світу, розуміти його, діяти в ньому. Це світоглядні питання. Основним з них є питання про відношення людини та світу. Основним питанням релігійного світогляду виступає питання про відношення духу та буття.

З позиції психології тут доречно звернутись до такої думки стоїків: «Ми не можемо змінити світ, але можемо змінити своє ставлення до нього і таким чином відновити душевну рівновагу».

З основним питанням філософії тісно по'язане питання про сенс життя. Значення потреби у розумінні даного питання підтверджується тим, що відсутність у людини його розуміння є важливою причиною суїциду. Пригадаємо таке висловлювання А. де Сент-Екзюпері: «Каторга – не там, де працюють киркою та лопатою, а там, де праця киркою та лопатою позбавлена сенсу».

Світоглядні питання мають настільки важливе значення, що люди досліджують їх за допомогою наукових методів. Ці дослідження й утворюють філософію як науку.

Основне питання світогляду стало основним питанням філософії. Але філософія – теоретична наука, причому вона має абстрактний характер. Вона піддала питання про відношення людини і світу операції абстрагування, внаслідок чого це питання набуло нового вигляду – питання про відношення свідомості, духу та матерії, буття. Інакше кажучи, у цьому формулюванні застосовані граничні філософські абстракції, найзагальніші категорії філософії.

Свідомість, дух та матерія, буття знаходяться у відношенні суперечності. Для розв'язання такого відношення

філософія створила діалектичний метод. Діалектику можна розглядати як науку про раціональне розв'язання суперечностей. На думку Г. Гегеля, для подальшого розвитку потрібна гармонізація протилежностей. Можна вважати, що у підґрунті гегелівської тріади («теза – антитеза – синтез») лежить ідея гармонізації. Для переходу на новий рівень розвитку потрібно синтезувати життєздатні моменти тези й антитези. У певному плані синтез можна розуміти як результат гармонізації тези й антитези.

Зазначимо, що подібна ідея виражена також у народній мудрості щодо «золотої середини» як точки рівноваги (гармонії) між крайніми позиціями. Особливість цієї точки полягає в тому, що визначити її можна, лише маючи знання про обидві крайні позиції («тезу» й «антитезу»). Спроба ж людини потрапити до цієї «середини» відразу, без попередньої підготовки, призводить до того, що вона застрягає на рівні безликої усередненості. «Золоту середину» можна розглядати як своєрідний синтез крайніх положень, результат їх гармонізації.

З позиції психології вельми цікавим є такий момент. У нашому житті є дуже багато суперечностей. Для їхнього розв'язання теж варто використовувати метод гармонізації протилежностей.

Накопичений людством досвід свідчить, що природі людини відповідає гармонія зі світом.

По-перше, їй потрібне життя у згоді, гармонії з природою, яка її створила і в межах якої (і за законами якої) вона існує. Народжується людина цілісною, єдиною, зливою з природою. Але вона є духовно-тілесною істотою, її розвиток полягає у переході від вихідної природної цілісності до усвідомленої. Вихід зі стану початкової цілісності для людської істоти є необхідністю.

Питання гармонії людини з природою пов'язане також з фізичним здоров'ям. Відомий сучасний японський лікар, автор оригінальної оздоровчої системи К. Ніші вважає, що хвороба – це відсутність гармонії, порушення внутрішньої рівноваги, раніше встановленого, добре збалансованого порядку в організмі. Одночасно, на його думку, це спроба організму

ввімкнути власні захисні сили, спроба повернути втрачену гармонію, відновити порушений баланс. Хворобу він розуміє як своєрідний сигнал про аварію та єдиний засіб, яким організм може спробувати самостійно усунути негаразди, котрі в ньому виникають. Організм – саморегульовальна система, твердить лікар: мудра природа наділила його здатністю самостійно відновлюватись, оновлюватись, вдосконалюватись і виправляти будь-які негаразди, які в ньому виникають, повертати його природну гармонійну цілісність, здоровий, тобто досконалий стан.

Людина також повинна жити у мирі, злагоді з самою собою. Вона прагне до цілісності, самодостатності, внутрішньої гармонії.

Крім того, слід врахувати, що людина живе у соціальному світі. Нормальному членові суспільства потрібні гармонійні стосунки з іншими його членами та з суспільством загалом, певна симетрія, рівновага у взаєминах. При цьому вона має залишатись самостійним, самодостатнім елементом суспільства, особистістю, котра, зокрема, має власну гідність. Процес її утвердження в цій якості, особливо у світлі сучасного етапу розвитку людства, треба визнати провідною складовою всієї його історії. Можна вести мову про посилену увагу до утвердження запитів людини, дедалі повнішого задоволення її потреб, захисту її інтересів, навіть про звеличування особистості в процесі розвитку людства (незважаючи на те, що навіть протягом останніх десятиліть у багатьох країнах, в тім числі у нас, її інтереси та потреби ігнорувалися).

У гармонії зі світом мають знаходитись усі складові особистості. Це стосується й розуму, а також продуктів його діяльності. Уявлення, які гармонують з дійсністю, тобто знаходяться у відповідності з нею, виявляються важливим засобом досягнення зазначеної гармонії. Такі уявлення, що відповідають реальному стану справ, називають істинними.

Людині для гармонійного життя потрібні істинні знання про світ і саму себе. Тоді вона зможе відшукати свою особисту відповідь на основне питання філософії. Це дає підстави вести мову про так звану філософотерапію. Ще стародавня філософія

(як західна, так і східна) проповідувала особливий спосіб життя – життя у спокої, гармонії, єдності з природою, який сприяє відновленню душевного здоров'я, що своєю чергою сприяє і покращанню фізичного стану людини.

Таким чином, основне питання філософії має психологічний аспект.

Бровко Н.І., завідувач кафедри історії, теорії держави і права та державного будівництва Білоцерківського національного аграрного університету

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОСМИСЛЕННЯ ФЕНОМЕНУ СВОБОДИ

У наш час проблема свободи людини є однією з головних. Без свободи немає особистості, а без особистості відсутня свобода. Для належного висвітлення природи свободи важливим є розуміння філософсько-психологічного підґрунтя даного феномену.

Зважаючи на багатозначність поняття свободи, завжди існували та існують намагання класифікувати різні його значення. Однією з таких категоризацій стало дослідження науковців під керівництвом Мортімера Адлера, викладене у праці “Ідея свободи. Діалектична перевірка концепцій свободи” [3, с. 328]. Вони виділили п’ять “відтінків” розуміння виявів свободи: 1) обставинна свобода самоздійснення; 2) набута свобода самовдосконалення; 3) природна свобода самовизначення; 4) політична свобода; 5) колективна свобода.

Використовуючи друге і третє визначення, можна побудувати автономну систему свободи, в якій свободу можна визначити як набуту свободу самовдосконалення та природну свободу самовизначення. Якщо перша стосується етично-моральних аспектів життя людини, то друга певною мірою звертається до метафізики свободи. Інші ж значення свободи — це трансполяція цієї автономної системи в соціальному вимірі,

де існує обставинна свобода самоздійснення, політична та колективна свобода [1, с. 122].

Таким чином, на нашу думку, свобода самовизначення є джерелом права, а свобода, охарактеризована М. Адлером як обставинна свобода самоздійснення, може бути результатом реалізації зазначеного права (зокрема, права на свободу). Ми вважаємо, що категорія обставинної свободи самоздійснення звертається до першого рівня значень індивідуального та соціального, забезпечуючи фундамент подальшого розгортання відповідних вимірів свободи.

У психологічних дослідженнях можна виділити авторів, які визнають життя людини вільним або контрольованим, та безпосередньо дослідників феномену свободи. Зокрема, Г. Айзенк відзначає, що прийняття рішення та свобода вибору відіграють центральну роль в психології особистості. Людина відповідає за свої дії та обмежена складом особистості. Індивідуальне поле свободи детерміноване психофізичною конституцією і соціокультурними впливами, оточенням людини та її віком [2, с. 115].

Неофрейдисти (А. Адлер, Е. Фромм, Е. Еріксон) по-різному визначають той факт, що людина здатна долати первинні пута в ході усвідомлення ситуації, де вона здійснює пошук самоідентичності. Б. Скіннер заперечує особистість, свідомість, відповідальність і разом з ними – свободу людини.

Представники гуманістичного напрямку в розумінні особистості (А. Маслоу, Г. Оллпорт та ін.) вважають, що люди – свідомі істоти, які при виборі керуються цінностями та сенсом, завдяки чому набувають певного ступеню свободи від зовнішньої детермінації та впливу несвідомих потреб та конфліктів. Прихильники екзистенційного напрямку в психології пов'язують свободу із здатністю підніматись над критичною ситуацією, брати відповідальність за свої бажання та дії.

Прихильники когнітивного напрямку (А. Бандура, У. Найссер, Дж. Істербрук та ін.) в якості основних умов досягнення свободи розглядають: інтелектуальні здібності; інформованість; доступ людини до нового знання; розуміння ситуації; здатність оцінювати події. Авторів теорій особистості

об'єднує орієнтація на духовне в людині, розвиток у ній загальнолюдських, моральних цінностей, усвідомлення глибинних структур особистості (К. Г. Юнг), відповідальності за свої бажання та дії (В. Франкл, Е. Фромм) [2, с. 21].

Отже, психологічними засадами осмислення феномену свободи можна вважати такі положення:

1. Взаємообумовленість і єдність свідомості та діяльності (при усвідомленні причин, явищ і власних мотивів поведінки, при усвідомленні необхідності та при самоусвідомленні). 2. Необхідність рефлексії як функції свідомості (самосвідомості) для досягнення свободи. 3. Мислення, пізнання, творчість є станами, в яких відображається свобода, та умовами її досягнення. 4. У процесі долання меж можливостей у діяльності здійснюється досягнення свободи. 5. Зовнішня детермінація є предметом опору та боротьби за свободу. 6. Феномен свободи є нерозривно пов'язаним з особистістю. 7. Існує зв'язок свободи з почуттями та переживаннями людини.

Таким чином, свобода існує в різних вимірах та втілюється в різних явищах і процесах, одним із яких є соціальний простір свободи, який в людській життєдіяльності існує у відносинах індивідів та колективів та утворений різними стандартами, нормами, правилами, концентрованим виразом яких є право.

Список використаних джерел

1. Карась А. Етика свободи і солідарності у громадянському суспільстві / А. Карась // Незалежний культурологічний часопис "І". – Львів, 2001. – № 21. – С. 110–140.

2. Кузьмина Е.И. Психология свободы : теория и практика / Е.И. Кузьмина. – СПб. : Питер, 2007. – 336 с.

3. The Idea of Freedom. A Dialectical Examination of the Conceptions of Freedom / by Mortimer J. Adler for The Institute for Philosophical Research. – Garden City, New York. Doubleday & Company, Inc., 1958. – 689 p.

Гурак Р.В., Голова Державної інспекції навчальних закладів України, кандидат юридичних наук

РОЗВИТОК ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

Юридична освіта, як і юридична професія, у багатьох державах є однією з найпрестижніших. Реформування, що відбувається сьогодні в нашій вищій школі, викликає особливий інтерес до організації навчання юристів за кордоном, зокрема, у європейських країнах та США. У зв'язку з цим панорама головних юридичних дисциплін, які викладаються на юридичних факультетах українських вузів, також не може залишатися незмінною, адже Україна є членом Ради Європи, учасницею багатьох європейських конвенцій і договорів, бере незмінний курс на європейську інтеграцію. Тож досвід організації юридичної освіти та підготовки у Європі є важливою складовою у здійсненні науково обґрунтованих рекомендацій у реформуванні як юридичної освіти України, так і всієї її правової системи.

У сучасному світі юридична освіта набуває особливого значення й, водночас, є унікальною. Вона передбачає засвоєння таких знань, що відносяться до галузі суспільних наук, які призначені для суто практичної діяльності, зокрема юридичної психології. Юридичній освіті як правовій науці властиве органічне поєднання теорії та практики. Звідси широкий діапазон знань та умінь, виробляються в ході правової підготовки, від засвоєння духу права, його глибокого розуміння до вміння враховувати найдрібніші деталі, приймати відповідальні рішення, що стосуються долі людей [3].

Водночас, юридична освіта – це і моральне виховання, а його складовими частинами є формування в юриста моральних якостей, перетворення низки етичних вимог у непорушні принципи поведінки. Тому у сучасному суспільстві при підготовці юристів є важливим вивчення юридичної психології [1].

Розвиток психіатрії й права призвели до необхідності оформлення юридичної психології як самостійного наукового напрямку. Ковалевський П. І. у 1899 р. порушив питання про розмежування психопатології й правової психології, а також введення цих наук у курс юридичної освіти.

На початку ХХ ст. у юридичній психології починають використовуватися експериментальні методи дослідження. Значна кількість робіт цього періоду присвячена психології свідків. Це роботи І. Н. Холцова «Мрійлива неправда», Г. Португалова «Про показання свідків» (1903), Є. М. Кулішера «Психологія показань свідків і судовий наслідок» (1904). На цю же тему були зроблені доповіді М. М. Хом'яковим «До питання про психологію свідка» (1903), О.В. Завадським і О.І. Єлістратовим «Про вплив питань на вірогідність показань свідків» (1904), О. Б. Гольдовським «Психологія показань свідків» (1904) [2].

Розвитку юридичної психології в перші роки після 1917 р. надто сприяв великий суспільний інтерес до питань здійснення правосуддя, особистості злочинця та ін. У країні почався пошук нових форм запобігання злочинності та перевиховання правопорушників. Юридична психологія брала активну участь у розв'язанні цих проблем. 1925 р. вперше у світі створено Державний інститут з вивчення злочинності і злочинця. Упродовж перших п'яти років Інститут опублікував багато праць із юридичної психології. Спеціальні кабінети з вивчення злочинця і злочинності було відкрито в Москві, Ленінграді, Саратові, Києві, Харкові, Мінську, Баку та інших містах. Одночасно проводилися дослідження з психології показань свідків, психологічної експертизи та деяких інших проблем.

На сьогоднішній день нормами чинного законодавства не визначено, які предмети повинні вивчати студенти юридичних спеціальностей. І це, з однієї сторони є проблемою при підготовці юристів. На рівні держави не визначено обов'язкових предметів, а вищим навчальним закладам доводиться самим визначати дисципліни, які доцільно вивчати майбутнім юристам.

На нашу думку, дисципліна «Юридична психологія» обов'язково повинна вивчатися в кожному вузі. Крім того, необхідно приділити значну увагу психологічним знанням майбутніх юристів.

Отже, розвиток юридичної психології тісно пов'язаний із розвитком юридичної освіти, оскільки юридична психологія є необхідною дисципліною при підготовці спеціалістів на юридичних спеціальностях.

Список використаних джерел

1. Мінченко О.В. Юридична освіта у США, ФРН та Австрії: порівняльно-правове дослідження // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації професійних спілок України. Серія: Право та державне управління. – 2011. – №1. – С. 104.

2. Петрухін І.Л. Проблеми юридичної освіти в Росії // Держава і право. – 1996. – № 9. – С. 6.

3. Юридична освіта в Польщі // Правова освіта. – Режим доступу // <http://law-edu.dp.ua/yurydychna-osvita-v-polshhi.html>.

Коцинець В.В., завідувач кафедри юридичної психології та прокурорської етики Національної академії прокуратури України, кандидат юридичних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ЕТИЧНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА В ЮРИСДИКЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ

Після революції Гідності 2013-2014 років у суспільстві гостро постали запити на формування нового типу суддів, правоохоронців, державних службовців, у тому числі і прокурорів. Основна, як нашу думку, вимога міститься не так, як у виконанні прокурором чи іншими посадовцем своїх прав, а як у дотриманні їх обов'язків. І тут необхідно звернути увагу на необхідності дотримання етичних правил поведінки прокурором як під час здійснення повноважень так і позаслужбовий час.

Визначальну роль у вирішенні цього питання має відіграти новий Закон України «Про прокуратуру», який вступить у дію у квітні 2015 року. Норми щодо необхідності дотримання прокурором правил етичної поведінки досить часто зустрічаються в новому Законі та вказують на важливість їх дотримання [1], адже дотримання прокурором правил етичної поведінки дозволить показати суспільству нове обличчя органів прокуратури та підвищить рівень довіри громадян до такого важливого державного органу.

Участь прокурора в суді при підтриманні державного обвинувачення та представництві інтересів громадянина і держави є його конституційним обов'язком і найбільш публічним виявом діяльності органів прокуратури, що потребує високого професіоналізму та самовідданості. Це покладає на працівників прокуратури особливу відповідальність. Саме за роллю прокурора в суді іноді громадськість оцінює роботу прокуратури загалом.

Авторитет прокурора в судовому засіданні передусім визначається його глибоким знанням закону, матеріалів справи, активністю у дослідженні доказів, умінням правильно орієнтуватися у проблемних ситуаціях, що виникають під час слухання справ. Не менш важливим є і те, наскільки переконливо прокурор уміє довести свою позицію, переконати учасників процесу, які ораторські прийоми вживає. Тому неприпустимо, коли прокурор іде у судове засідання без належної підготовки, попереднього вивчення справи, без нотаток по матеріалах процесу, недостатньо володіє та не вміє правильно застосовувати на практиці знання матеріального і процесуального права.

Головною причиною зазначених недоліків є серйозні упущення в організації роботи цих конституційних галузей прокурорської діяльності. Як свідчить практика та результати перевірок Генеральної прокуратури України на місцях, керівниками прокуратур не дотримується вимога щодо закріплення за вказаними ділянками найбільш досвідчених працівників, здатних гідно захищати інтереси громадянина або держави в суді та підтримувати державне обвинувачення.

Склалася хибна практика, коли в судові засідання у складних справах направляються молоді спеціалісти (стажери), які не мають достатнього життєвого і професійного досвіду, необхідних навиків спілкування з учасниками процесу, суддями. Не сприяє покращанню роботи й такий розподіл обов'язків між працівниками прокуратур міської та районної ланок, коли виконання представницьких функцій закріплюється за кількома працівниками, які відповідають лише за якусь частку роботи, і при цьому ніхто з них не несе відповідальності за стан представництва загалом по району, місту. Згідно з наказом прокурора Жовтневого району м. Кривого Рогу Дніпропетровської області представницькі повноваження було поділено між шістьма помічниками прокурора району.

Все це призводить до того, що деякі прокурори займають пасивну позицію в суді, а інколи навіть помилкову, слабо орієнтуються у чинному законодавстві, розгублюються у складних ситуаціях, що негативно позначається на законності прийняття рішень судами та позитивному іміджі органів прокуратури [3].

Прокурорські працівники як представники професій «людина-людина» можуть ефективно виконувати професійні завдання лише за умови глибокого та всебічного знання психології іншої людини. Водночас слід враховувати й психологію тих осіб, з якими прокурорам потрібно налагоджувати взаємини в роботі – колег, представників інших правоохоронних органів, керівників тощо. Не менш важливе і знання власної психології та управління своєю поведінкою. Остання може бути зрозумілою, прогнозованою та керованою при реалізації особистісного підходу до неї. Кожному працівнику органів прокуратури, незалежно від службової спеціалізації та посади, вкрай необхідно орієнтуватись у тому, що таке особистість, яка її структура, рушійні сили формування та розвитку, вияв особистісних рис у діяльності тощо. Тлумачення фундаментальних психологічних понять «особистість», «діяльність» передбачає подальшу конкретизацію їх змісту, зокрема при розгляді особистості

працівника, правопорушника (злочинця), визначенні правової поведінки особистості, проблем керівництва та ін.

Професіоналізм та психологія прокурора проявляються не тільки в його ораторському мистецтві. Не менш важливі його мистецтво ведення допиту в судовому слідстві, його спроможність охопити схему справи, яка розглядається, побачити в ній суттєві взаємозв'язки, продумати систему цілеспрямованих запитань. Його майбутня промова готується вже в цій частині судового засідання. Тут він може виявити всі обставини, які його цікавлять. Беззмислове, не засноване на психологічних прийомах і тактиці, судове слідство не може закінчитися блискучою промовою прокурора в судових дебатах.

Позиція будь-якого судового оратора-прокурора повинна бути правдивою. А на боці правди, як помітив ще Аристотель, завжди більше логічних доказів, моральних доводів. Прокурору необхідно володіти здатністю інтерпретувати сутність зовнішньо малопомітних явищ. Висновок по суті факту – найбільш переконлива частина промови прокурора.

Промова державного обвинувача повинна бути вочевидь доказовою. Це є основною вимогою до її якостей. Названа якість судової промови досягається дотриманням певних полемічних правил: найкращий засіб спору – доводи по суті справи; апеляція до особи опонента – свідчення слабкості позиції оратора; у всьому, що призначається для висловлювання в судовій промові, необхідно чітко виділяти необхідне й корисне, невідворотне й небезпечне; необхідне і корисне слід посилювати, розвивати психологічним прийомом ступеневої градації – посилюваним повтором; усе небезпечне краще акуратно обійти; незворотне можна визнати, якщо є можливість його пояснення; варто остерігатися взаємногострих висновків, але слід користуватись доводами, допущеними опонентом, не треба доводити очевидне, ломитися у відкриті двері, а також доводити більше ніж потрібно; доцільно забезпечувати ефектне подання основного доказу чи основної тези, підготувати аудиторію до його сприйняття; слід відмовитися від усіх сумнівних, ненадійних доводів, не намагатися сказати багато – важлива якість, а не кількість, доказів повинно бути не багато, а

достатньо; нагромаджуючи доводів більше, ніж потрібно, ми проявляємо свою невпевненість в їх переконливості; не слід заперечувати проти правильних, обґрунтованих висновків опонента; – погоджування з його другорядними ствердженнями робить прокурора безпристрасним в очах суддів; якщо прямі докази вагомі, треба добре аналізувати кожний із них, якщо докази незначні, краще подати їх в загальній зв'язці; їхня якісна недостатність компенсується єдиною цілеспрямованістю; при наявності непрямих і прямих доказів варто починати з перших і кінцево посилити свою позицію прямими доказами; ніколи не потрібно намагатись пояснити те, що погано розуміє сам оратор, – увага слухачів особливо сильно привертається слабкими місцями оратора; будь-які протиріччя в судовій промові рівнозначні її провалу [2, с.21-22].

Отже, для поліпшення професійної діяльності працівників прокуратури найважливішим є навчання й освоєння ними специфіки професії, підвищення кваліфікації; специфіка діяльності державних обвинувачів вимагає проведення з ними соціально-психологічних тренінгів з метою засвоєння мистецтва спілкування, культури мовлення, розуміння співбесідника, саморегуляції; прокурору який підтримує державне обвинувачення в суді необхідне надання психокорекційної і психотерапевтичної допомоги.

Разом з тим, у статті 19 Закону України «Про прокуратуру» серед основних обов'язків прокурора вказується на необхідності періодичного проходження прокурором підготовки у Національній академії прокуратури України, що має включати вивчення правил прокурорської етики.

Окрім того, законодавець зобов'язує керівника Генеральної прокуратури, керівників регіональних та місцевих прокуратур забезпечувати виконання вимог щодо підвищення кваліфікації прокурорів (ст.ст. 9, 11, 13).

Також, новелою згаданого Закону (ст. 29) є проходження кандидатом на посаду прокурора спеціальної підготовки в Національній академії прокуратури України. Під час проходження спеціальної підготовки прокурор зобов'язаний вивчати правил прокурорської етики (ст.32).

Головним документом, що має визначати правила прокурорської етики стане Кодекс професійної етики та поведінки працівників прокуратури.

Список використаних джерел

1. Про прокуратуру: Закон України 14.10.2014 № 1697-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступ : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>
2. Сергеич П. Искусство речи на суде / Сергеич П. – М. : Юрид. – 1988. – 366 с.
3. Щодо покращення організації участі прокурорів у судах [Електронний ресурс]. – Режим доступ : <http://document.ua/shodo-pokrashannja-organizaciyi-uchasti-prokuroriv-u-sudah-doc9459.html>

Кудерміна О.І., завідувач кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ, доктор психологічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Сучасна українська держава задекларувала чітке прагнення рухатися в напрямку європейських цінностей та стандартів громадянського суспільства. Зазначене передбачає створення розвинутого суспільства. Розвинутому суспільству необхідна правова держава, але ж такою може вважатися лише та, що говорить з власними громадянами та їх об'єднаннями мовою права. Тобто визнає, закріплює та гарантує певну міру їх свободи та рівності, при цьому не тільки по відношенню один до одного, але й (що головне), по відношенню до держави. Інституціональними способами втілення даної вимоги є послідовна реалізація принципу «розподілу влади», чітке нормативно-правове визначення засад діяльності судової влади в державі з одночасним розширенням сфери судової юрисдикції,

втілення взаємної відповідальності держави та особистості тощо.

Визнання формальної рівності основним принципом регулюючого впливу, а також міра, норма рівності та свободи залежать не від «доброї волі» держави чи «думки прогресивної частки суспільства», а від «співвідношення сил» держави та громадського суспільства, яке має прояв у процесі політичного життя. Тому істинне демократичне суспільство не може бути введено ніякими політичними деклараціями та законодавчими актами. Воно вагомим чином залежить від стану політико-правової свідомості суспільства, наявності та закріплення в ньому відповідних політико-правових знань, цінностей та навичок.

Особливої значущості політико-правова свідомість населення набуває в переломні епохи, коли суспільство знаходиться в точці переходу від одного стану до іншого та стоїть перед необхідністю вибору подальшого напрямку розвитку. Водночас, за лаштунками залишається аксіома, що здійснення крутого повороту в економіці та політиці потребує досить серйозної перебудови соціального мислення. Причому інституціональну структуру змінити можна відносно швидко, принаймні швидше, ніж сформовану нею свідомість, якій необхідний певний час для адаптації до нових відносин. Зазначимо, що цей процес завжди є тривалим та болючим. Він досить далекий від «лубочної» атрибутики європейського шляху розвитку держави, який скрізь пропагується сьогодні в засобах масової інформації.

В межах «жорсткої» політичної системи переважно формується «жорстка» модель політико-правової свідомості суспільства. Різка зняття жорстких обмежень, до яких населення вже «звикло» (навіть якщо це відбувається по ініціативі «знизу») не призводить зразу до панування демократичного порядку. На першому етапі «демократизації» політична система неминуче втратить керованість. Потім почнуться відтворюватися управлінські структури досить нагадуючи старі, тільки що зруйновані, навіть в більш жорстких формах.

Загальновідоме, що проблема «переломного моменту» в розвитку політичної системи вкрай складна та однозначних рішень немає. Найбільш небезпечний період всюдозволеності, повного безвладдя. Навіть шлях поступового, повільного, «дозованого» зняття обмежень не завжди веде до переорієнтації політико-правової свідомості та прискорення демократичної практики.

Ще наприкінці 70-х років ХХ століття В.О. Ядов відзначав, що помилкова, не відповідна новій ситуації, соціальна установка особистості може змінитися тільки якщо нова ситуація змістовно достатньо різко відрізняється від тої, в умовах якої установка була сформована. При незначних, поверхневих, «атрибутних» змінах нова дійсність ідентифікується відповідно помилковій установці та зняття останньої не відбувається. Людина продовжує сприймати, оцінювати та діяти в політико-правовій дійсності за старими стереотипами.

Вищенаведене актуалізує, на нашу думку, необхідність здійснення аналізу сталих змістовних компонентів політико-правової свідомості громадян нашої держави, особливо найбільш активної її частки – сучасної молоді.

Політико-правова свідомість – це органічна складова політичної та правової системи сучасного суспільства, що пов'язана з формуванням, функціонуванням та розподілом влади в суспільстві та державі. Вона закономірно включає в себе відношення до влади та закону з боку різних політичних груп, організацій та окремих індивідів, усвідомлення та засвоєння ними в певній мірі політичних ідей та правових інститутів, форм, способів керування та обумовлених цими інваріантами конкретної політичної та правової діяльності.

Характеристики політико-правової свідомості сучасної молоді є результатом процесу її соціалізації в умовах складних політико-правових перетворень в нашій державі. Нелінійний, не спрямований в певному напрямку процес утворення політико-правової свідомості сучасної молоді людини призвів до виникнення її деформацій.

Серед існуючих дефектів, притаманних політико-правовій свідомості сучасної молоді виокремлюються наступні: відчуження, необхідності активної участі, тотального самоуправління, апатичності до політичного життя, викривленого уявлення про політику, відсутність усвідомлення власної ролі в управлінні політичних процесів у державі, переоцінка власних можливостей в законотворчій діяльності. Вищенаведені дефекти політико-правової свідомості сучасної молоді, безумовно, не окреслюють всі можливі її негативні деформації. Зазначена проблема потребує подальших ґрунтовних теоретико-емпіричних досліджень та опрацювань.

Кушакова-Костицька Н.В., професор кафедри філософії права та юридичної логіки НАВС, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, заслужений юрист України

ІНФОРМАЦІЙНА ЕТИКА ЯК ПІДґРУНТЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Дедалі стає очевидним, що розвиток кіберпростору породжує все більше проблем етичного та психологічного характеру у зв'язку із впливом на психіку та маніпуляцією свідомістю, іноді аж до самого її руйнування.

Внаслідок етичних проблем, з якими стикаються користувачі мережі, з'явилися і відповідні нові терміни - комп'ютерна та інформаційна етика (інфоетика), розробляються нові етичні кодекси для Інтернет-провайдерів та користувачів, принципи комп'ютерної етики тощо (див., наприклад, "Information Ethics: Privacy, Property, and Power" (ed. Adam D. Moore, 2005), Herman T. Tavani Ethics & Technology: Issues in an Age of Information and Communication Technology (2004), A Declaration of the Independence of Cyberspace (1996), Code of Ethics for the Information (2007)).

Згідно із визначенням, наведеним у Вікіпедії (ru.wikipedia.org), *інформаційна етика* як дисципліна досліджує моральні проблеми, які виникають у зв'язку із розвитком та застосуванням ІТ, і впливають на права людини, насамперед пов'язані із авторським правом, інтелектуальною свободою, моральною та юридичною відповідальністю, безпекою користувачів Інтернет.

Комп'ютерна етика займається дослідженням поведінки людей, які використовують комп'ютер, на підставі чого виробляються відповідні моральні приписи і правила поведінки у мережі. Комп'ютерна етика охоплює коло проблем, пов'язаних із розробкою етичних кодексів для кваліфікованих та не кваліфікованих користувачів, із захистом прав власності, авторських прав, із приватністю і свободою слова тощо при застосуванні комп'ютерної техніки (Дедюлина М.А. Моральные дилеммы в компьютерной этике, сайт «Диалог XXI век»).

На мою думку, терміни *інформаційна та комп'ютерна етика* дуже близькі та охоплюють ідентичні кола проблем, при цьому відрізняються специфікою «поля» дослідження. Коли йдеться про *інформаційну етику*, акцент робиться на етичних нормах при застосуванні інформаційних технологій. При аналізі *комп'ютерної етики* основна увага приділяється комп'ютерним засобам – технічним, програмним, інформаційним (комп'ютерний контент) та іншим, пов'язаним із комп'ютерними технологіями.

Аналіз етичних проблем в інформаційному просторі дозволяє запропонувати таку їх диференціацію:

- пов'язані із доступом до інформації, знаннями та надбаннями культури;
- пов'язані із створенням та розповсюдженням контенту та комунікацій в Інтернеті;
- пов'язані із поширенням прав користувачів Інтернету та виникненням нових форм соціальних відносин;
- пов'язані із захистом прав і свобод користувачів Інтернету у зв'язку з їхніми діями та обов'язками.

При цьому видається, що найбільш ефективний шлях вирішення зазначених проблем – не в розробленні законодавчих

та адміністративно-організаційних засобів переважно заборонного та обмежувачого характеру, а застосування механізмів саморегуляції Інтернет-простору та етичних кодексів, які працюють на рівні свідомості і не передбачають насильницьких методів впливу.

У цілому можна зробити висновок, що віртуалізація життєвого простору сучасної людини, медійна перенасиченість, інформаційна навала, в якій здатний зорієнтуватись далеко не кожний, призвела до втрати чіткої ієрархії моральних цінностей, що в свою чергу призводить до зникнення поняття норми як такої (правової, етичної, психічної тощо). Фактично йдеться про переосмислення ролі моралі в житті соціуму та особистості. Все більше призначення моралі пов'язується не з приведенням поведінки людини у відповідність певним нормам, а в необхідності поваги та визнанні самоцінності та достоїнства кожної особистості, принаймні більшості користувачів інформаційного простору (зокрема, Інтернету) хотілось би вважати саме так, про що свідчать безкінечні інформаційні баталії та пропаганда.

Ландіна А.В., науковий співробітник відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, кандидат юридичних наук

РОЛЬ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ У ВИЗНАЧЕННІ ОЗНАК СУБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Особа, яка вчинила злочин, – суб'єкт злочину вважається ключовою фігурою у вчиненні протиправного діяння. Тому дослідження проблемних питань, що стосуються інституту суб'єкта злочину в кримінально-правовій науці, залишаються актуальними. Як вказують П.С. Берзін та В.О. Гацелюк, «з огляду на сучасний стан української кримінально-правової

науки основні проблеми, які стосуються суб'єкта злочину, можна звести до такого: можливість чи неможливість визнання суб'єктом злочину юридичних осіб, а також доцільність визнавати суб'єктом злочину фізичну особу в разі, коли такий злочин вчиняється від імені юридичної особи, на підставі спеціального розпорядження колегіального органу такої юридичної особи тощо; можливість зміни (у бік зниження чи, навпаки, підвищення) віку, з якого настає кримінальна відповідальність; зміна змісту осудності та неосудності особи залежно від вікових, професійних чинників; подальша конкретизація на законодавчому рівні поняття обмеженої осудності особи; визнання спеціальним суб'єктом злочину окремих категорій осіб та ін.» [1, с. 145].

Вирішення вказаних проблем сприятиме підвищенню ефективності боротьби із окремими злочинними проявами, а також злочинністю в цілому. Але всебічного вивчення суб'єкта злочину лише з точки зору науки кримінального права, а також вивчення особистості злочинця у кримінології, на наш погляд, недостатньо. Тому виникає необхідність застосовувати інші, т.зв. прикладні науки, однією з яких є юридична психологія, зокрема її складова частина – кримінальна психологія.

Взагалі, на думку ряду вчених-психологів, зрозуміти будь-яку поведінку, в тому числі і злочинну, неможливо без реального знання психології особистості, психологічних механізмів і мотивів, соціально-психологічних явищ та процесів [2, с. 9]. Кримінальна психологія вивчає психологічні закономірності, пов'язані із формуванням злочинної установки, виникненням злочинного умислу, підготовкою і вчиненням злочину [3, с. 7].

До питань, які вивчаються кримінальною психологією відносяться ті, що стосуються, в першу чергу, злочинної поведінки особи, що вчинила (чи збирається вчинити) злочин. Зокрема, у межах цієї науки здійснюється психологічний аналіз особистості злочинця. Окремо вивчається психологія організованої злочинності, оскільки має місце інший характер злочинної діяльності (зокрема, підвищений рівень суспільної небезпечності, порівняно із одноособовим вчиненням злочину).

У межах психологічного аналізу особистості злочинця здійснюється типологія злочинців, особливості злочинної поведінки кожного з типів з точки зору юридичної (кримінальної) психології, вивчення особистості злочинця і вплив на формування такої особистості з боку суспільства за допомогу суспільних взаємозв'язків і, як наслідок, злочинний спосіб життя особистості із злочинними нахилами.

Із вказаними питаннями тісно пов'язані ті, що стосуються різноманітних аспектів злочинної поведінки. Але злочинна поведінка вже є результатом задуму і реалізації його особистістю, яка має злочинні нахили. Стосовно ж потерпілого, то питання психологічної характеристики цієї особи також тісно пов'язані із особистістю, яка вчиняє злочин, у результаті якого певна особа зазнає такого злочинного впливу.

Психологічна характеристика особистості із злочинними нахилами має неабияке значення для криминології. Завдяки чіткому розумінню усіх психологічних особливостей людини, схильної до вчинення протиправних кримінально караних діянь, можна підвищити ефективність запобігання вчиненню злочинів у будь-якій сфері, що охороняється кримінальним законодавством, а також виявляти осіб, схильних до злочинної поведінки, ще до вчинення ними злочинів.

Саме юридична психологія, разом із віковою психологією і педагогікою, здатна виявити, коли у особи вже повністю формується психіка, чим створює можливість чітко визначити вік, з якого особа може притягуватися до кримінальної відповідальності. Також важливим є застосування юри дико-психологічної науки при встановленні критеріїв, за якими особа може визнаватися частково або взагалі недієздатною (коли застосування кримінальної відповідальності до такої особи неможливе).

Таким чином, повне і всебічне вивчення ознак суб'єкта злочину у кримінально-правовій науці неможливе без застосування знань у галузі юридичної, зокрема кримінальної психології.

Список використаних джерел

1. Берзін П.С. Суб'єкт злочину. / П.С. Берзін, В.О. Гацелюк // Вісник Асоціації кримінального права України. –

2013. - № 1 (1). - с. 144-159 // http://nauka.jur-academy.kharkov.ua/download/visnik_yg/1/9.pdf

2. Атонян Ю.М. Личность пре ступника. / Ю.М. Антонян, В.Н. Кудрявцев, В.Е. Эминов. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2004. – 366 с.

3. Васильев В.Л. Юридическая психология: Учебник для ВУЗов. – СПб.: Изд-во «Питер», 2009. – 608 с.

Луцький А.І., ректор Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, кандидат юридичних наук, доцент

ВЗАЄМОДІЯ ПРАВОВОЇ ІДЕОЛОГІЇ ТА ПРАВОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ В СОЦІАЛЬНІЙ ПРАВОСВІДОМОСТІ

Правову ідеологію та правову психологію прийнято вважати складовими правосвідомості, на основі яких вона власне і формується. Разом з тим, у процесі аналізу змісту правової ідеології та правової психології, можна сформулювати ряд спільних та протилежних рис, які одночасно дозволяють говорити про них, як про окремі критерії формування права, так і про спільність у процесі формування суспільних відносин.

Як відомо, існують різні форми суспільної свідомості (політична, моральна, релігійна тощо), за допомогою яких люди пізнають навколишню природу, суспільство і самих себе. Правосвідомість знаходиться в одному ряді з іншими формами суспільної свідомості і володіє усіма властивими іншим різновидам якостями та характеристиками [2, с. 70].

Тобто, правосвідомість – це сукупність уявлень і почуттів, поглядів і емоцій, оцінок і установок, що виражають ставлення людей до чинного і бажаного права. За своєю структурою вона включає три відносно самостійних компоненти, які знаходяться в органічній єдності:

1) правова психологія, яка складається переважно зі споглядальних моментів пізнання, психологічного сприйняття

правових реалій: почуттів, емоцій і переживань людей, пов'язаних із правом;

2) правові поведінкові фактори, в яких «цементуються» інтелектуальні, ідеологічні та психологічні елементи. Ці фактори, відображаючись у мотивах, цілях, внутрішніх установках, врегульованих правовідносинах тощо, багато в чому визначають правомірність поведінки суб'єктів права;

3) правова ідеологія, що відображає результати абстрактного мислення і включає концептуально оформлені поняття та ідеї щодо необхідності і ролі права, його функцій і цінностей, методів і форм реалізації у житті.

Тісно переплітаючись та взаємодіючи між собою, ці компоненти пронизують усю державно-правову дійсність, виступаючи потужним засобом її вдосконалення або, навпаки, стримуючи в колишньому вигляді.

Правосвідомість становить собою систему таких переживань і ідей, в яких виражається ставлення людей не тільки до права, але й до інших явищ правової дійсності. Це усвідомлення права, сукупність поглядів, уявлень, переконань, емоцій, почуттів людини, об'єднань людей або всього суспільства щодо права та його ролі.

Вона складає внутрішню ідеальну детермінанту будь-якої юридичної діяльності: у правотворчій діяльності при створенні юридичних приписів; у правозастосовчій практиці органів держави та посадових осіб при вирішенні конкретних життєвих ситуацій; при незнанні конкретних правових приписів, сприяючи вибору варіанту законослухняної поведінки всіма суб'єктами правовідносин. Особливо це поширено в епоху державних змін, коли старе законодавство вже є нелегітимним, а нове ще не усталилося.

Що стосується правової ідеології, та вона являє собою феномен людського життя, спосіб самовираження та самообґрунтування певної нематеріальної сфери (економічної, соціальної, політичної, національної, демографічної тощо) для надання їй усталеного чи видозміненого образу відображення у людській свідомості.

Проте однобічність посилянь та зорієнтованість на локальний соціальний контекст надають ідеології суперечливості. Через це вона не може функціонувати без ірраціональних настанов, які створюють умови цілісного переживання та ідентифікації індивіда з носіями тієї ж самої ідеології [2, с. 72].

Оскільки ідеологія зорієнтована на колективну свідомість, то неминучою є невідповідність між ідеологією та індивідуальним світоглядом. Останнє є як перешкодою на шляху до повної ідеологізації, так і передумовою для зміни ідеології й появи її нових видів.

Правова ідеологія поєднує визначення «ідеології» та «права» й пов'язана з системою принципів, теорій, концепцій, які відображають теоретичне (наукове) осмислення правової дійсності, усвідомлене проникнення у сутність правових явищ. Це доцільно сформулювати як прагнення до ідеалу правових відносин: уявлення про вдосконалення існуючої законодавчої системи до найвищого рівня, образ якого є орієнтиром для відповідного спрямування.

На думку К. Клименка, роль правової ідеології у забезпеченні розвитку сучасної української держави та громадянського суспільства змінювалася відповідно до різного ступеня впливу на правотворчість та правозастосування в певний проміжок часу [1, с. 32–36.].

Що стосується правової психології та її взаємозв'язку з правовою ідеологією, то варто відзначити, певну відмінність між ними. Зокрема, завдяки правовій ідеології у громадян формується цілісне сприйняття правової дійсності, цілей, завдань та способів правового регулювання суспільних відносин, а також цілей розвитку правової системи країни. Суто психологічне сприйняття права, що є основою такої складової правосвідомості як правова психологія, містить в собі ірраціональні компоненти, які не дозволяють оцінювати правовідносини в правових поняттях, спираючись тільки на правові теорії, концепції та моделі.

Таким чином, правова ідеологія та правова психологія, формуючи структуру правосвідомості, мають притаманні тільки їм

риси сприйняття права. Розкриваючи практичне сприйняття правової дійсності та права, правова ідеологія разом із правовою психологією формують цілісну картину людської свідомості та є ключовими механізмами в процесі розвитку суспільних відносин.

Список використаних джерел

1. Клименко К. Історико-філософські та правові основи методології правового регулювання правовідносин / К. Клименко // Право України. – 2007. – № 3. – С. 32–36.

2. Луцький А. І. Правова ідеологія в українській державі і громадянському суспільстві / А. І. Луцький. – Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2013. – 276 с.

Медведєв В.С., професор кафедри юридичної психології НАВС доктор психологічних наук, професор

ПРИНЦИПИ СУЧАСНОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Принципи юридичної психології разом з проблемами та категоріями утворюють її теоретичний каркас. Вони виконують засадничу функцію по відношенню до аналізу та інтерпретації психолого-правових феноменів теоретико-прикладного і практичного рівнів. Принципи представляють собою сформульовану у звернутому вигляді психолого-правову теорію, своєрідний наріжний камінь, спираючись на який, досліджуються, пояснюються та прогнозуються різні психолого-правові феномени.

Відкриті на сьогодні систему принципів сучасної вітчизняної юридичної психології утворюють принципи: системно-структурний; генетичний; об'єктивності; детермінізму; єдності свідомості, поведінки та діяльності; особистісно-гуманістичного підходу. У цій системі найменш розробленими чи неоднозначними за інтерпретацією є принципи детермінізму; єдності свідомості, поведінки та діяльності; особистісно-гуманістичного підходу.

Визначальне значення принцип детермінізму має для правової психології, юриспруденції, зокрема, кримінології, кримінального права, теорії девіантної та делінквентної поведінки. Історія психології та юриспруденції рясніє численними спробами спрощеного тлумачення та застосування принципу детермінізму. Переконливим прикладом може слугувати теорія «природженої злочинності» італійського антрополога та психіатра Чезаре Ломброзо. Детермінізм в юридичній психології перш за все означає поліпричинність, багатообумовленість поведінки і діяльності як нормослухняної, так і правопорушної особистості. Зовнішні впливи на особистість завжди переломлюються через внутрішні умови, які склалися в ній на даному етапі розвитку.

Принцип детермінізму є ключовим при встановленні та поясненні мотиву, мотивації, мотивування правопорушень, злочинів і злочинної діяльності.

Принцип єдності свідомості, поведінки та діяльності отримав у рамках різних підходів близькі і разом з тим дещо відмінні тлумачення й, відповідно, назви, а саме: принципу єдності психіки та діяльності (О.М. Ткаченко), єдності свідомості, особистості та діяльності (К.К. Платонов), єдності свідомості та діяльності (С.Л. Рубінштейн). У контексті юридичної психології відповідний принцип є результатом трансформації загальнопсихологічного принципу з урахуванням предмету цієї галузі психології.

Принцип єдності свідомості, поведінки і діяльності означає, що свідомість, з одного боку, і поведінка та діяльність, з іншого, взаємопов'язані між собою, але не тотожні одна одній. Єдність перш за все полягає у взаємній обумовленості, тобто свідомість є визначальним атрибутом людської поведінки та діяльності, а останні є обов'язковою умовою виникнення й існування свідомості. Поведінка та діяльність в цілому та їх частина, що регулюється правом, здійснюються особою усвідомлено, свідомість планує через мету діяльність і поведінку та керує ними. Разом з тим поведінка та діяльність в окремих випадках обумовлюється не повністю усвідомленими чи неадекватно усвідомлюваними спонуканнями.

Свідомість як така формується, розвивається в поведінці та діяльності (ігровій, навчальній, професійно-трудовій) і в них же проявляється, об'єктивується. Останнє положення у повній мірі стосується правосвідомості – центрального для юридичної психології компоненту свідомості. Змістом правосвідомості є пізнання, віддзеркалення та відтворення особистістю тієї частини дійсності (предметно-речової і психологічної) та самої особистості, які підпадають під правове регулювання.

На концептуальному рівні принцип єдності свідомості, поведінки та діяльності має важливе значення для встановлення та врахування суб'єктивних чинників, складу окремого правопорушення і злочину та правопорушної поведінки і злочинної діяльності в цілому. На практично-прикладному рівні цей принцип є своєрідним путівником при вирішенні комплексу власне юридичних питань, які стосуються осудності та обмеженої осудності особи, форм вини (умисел чи необережність), провідного мотиву, мотивації та мотивування злочину і злочинної діяльності, обставин, що пом'якшують чи обтяжують покарання, обгрунтованого чи необгрунтованого ризику при здійсненні злочину та злочинної діяльності, а також при проведенні судово-психологічної експертизи. Психологічний критерій осудності характеризується двома ознаками: 1) можливістю (здатністю) повною мірою усвідомлювати характер своїх дій (бездіяльності), тобто усвідомлювати фактичну сторону та суспільну небезпечність свого діяння (іншими словами, коли здатність до усвідомленої діяльності збережена); 2) можливістю керувати своїми діями (бездіяльністю).

В основі встановлення обмеженої осудності особи лежить її психічний стан під час скоєння злочину, обов'язковою ознакою якого є суттєве обмеження внаслідок хронічного або тимчасового розладу психічної діяльності (непсихотичного рівня) здатності особи усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними при якісному збереженні критичної функції свідомості.

Чинне кримінальне законодавство в якості однієї з обставин, що пом'якшують покарання, визначає стан сильного душевного хвилювання, викликаного неправомірними або аморальними діями потерпілого, а в якості обставин, що

обтяжують покарання – стан алкогольного сп'яніння або стан, викликаний вживанням наркотичних або інших одурманюючих засобів, та скоєння злочину з особливою жорстокістю.

Принцип особистісно-гуманістичного підходу акумулює у собі особистісний підхід як загальнопсихологічний принцип та гуманізм, як фундаментальний принцип правознавства. Ще одним джерелом цього принципу є так звана гуманістична психологія.

Особистісно-гуманістичний принцип в юридичній психології означає, що кожна людина виступає не просто фізичною особою з сукупністю прав, обов'язків та відповідальності, а своєрідною, неповторною особистістю, яка нетотожна іншим особистостям, має внутрішній унікальний світ, який об'єктивується через поведінку та діяльність. Особистість – це соціальний атрибут людини, який передбачає певний рівень психічного розвитку і забезпечує виконання різноманітних соціальних ролей, зокрема правопорушних та правоохоронних.

Права особистості, її психічне здоров'я та недоторканість внутрішнього світу є вищою цінністю буття. По відношенню до особистості неприпустимі упереджене ставлення та дискримінація на расовому, національному, релігійному тощо підґрунті, жорстокі, принижуючі достоїнство дії, рівно як і всепрощення, всевиправдання, потурання негативним прагненням.

Особистісно-гуманістичний принцип також означає, що правова відповідальність повинна визначатися з урахуванням особливостей особистості і завжди залишати для неї життєву перспективу.

Права, обов'язки та відповідальність особистості по відношенню до суспільства та окремих спільностей (професійних, конфесійних, культурних, громадсько-політичних та ін.) повинні бути збалансовані та гармонізовані з правами, обов'язками та відповідальністю суспільства по відношенню до особистості. При цьому суспільство повинно створювати загальні та конкретні сприятливі умови для актуалізації особистістю власного потенціалу, спонукання її до саморозвитку. Максимальна та гармонізована з суспільством актуалізація особистості виступає визначальним чинником актуалізації суспільством своїх потреб. Шлях до гармонійного

функціонування та розвитку суспільства лежить через самоактуалізацію особистості. При цьому суспільство визначає загальні, соціально-прийнятні орієнтири актуалізації особистості та надає їм певну правову форму.

Меленко С.Г., завідувач кафедрою Європейського права та порівняльного правознавства Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, доктор юридичних наук, доцент

ДАВНЬОГРЕЦЬКІ ВИТОКИ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Сформовані в філософії принципи верховенства права та закону, демократії, розподілу влад, громадянського суспільства, невідчужуваних прав і свобод людини, стаючи нормами сучасних конституцій виявляються важливим критерієм оцінки розвитку держави та рівня еволюції людства. Адже ті логіко-правові параметри розвитку, котрі у минулому належали до надбань європейських суспільних одиниць, на сьогодні стали вже міжнародною нормою. Й це у першу чергу стосується конституціоналізму, котрий співставний із парадигмою соціального ідеалу суспільства. Стосовно ж самого визначення конституціоналізму, як феномену, слід зазначити, що на даний час під цим терміном прийнято розуміти суспільно-політичний режим, за якого функціонують держава та її інститути, а також взаємостосунки людини і держави. Цей режим є системою правових зв'язків між суспільством, державою та індивідом, що виникають у процесі реалізації норм Конституції та інших джерел конституційного права. Водночас конституціоналізм можна визначити як режим існування та функціонування політичної системи у цілому, але таке визначення є допоміжним до наведеного вище. Саме ж явище конституціоналізму, насамперед, кореспондоване державі, адже Конституція є Основним Законом держави.

У цілому ж можна зазначити, що на сьогодні сам конституціоналізм сприймається у якості парадигми обмеження влади уряду за допомогою права, а саме досягнення реалізації феномена обмеженого правління виступає універсальною метою сучасних конституційних систем. Потреба в конституціоналізмі свідчить про те, що громадянське суспільство усвідомило власне принципове верховенство над державою та віднині ототожнює себе, а не державу, з головним фактором соціального прогресу. Слід вказати також на те, що феномен конституціоналізму виступає у якості однієї із основних, фундаментальних цінностей людства, який еволюціонував разом із суспільством та слугував фактором відображення рівня історичного та культурного розвитку соціуму в цілому, його світоглядних орієнтацій та уявлень. Адже витoki конституціоналізму беруть свій початок ще у працях античних мислителів, які силою власної філософської думки прагнули проникнути до сокровених «пластів» людського буття, пізнати і пояснити механізм та принципи його функціонування, а на основі отриманого емпіричного та навіть езотеричного досвіду, розробити модель ідеального суспільства, буття якого безпосередньо пов'язувалося б із феноменами державно-правового порядку.

Зокрема, ще у архаїчний період VII-VI ст. до н.е. у творах «Ілліада» та «Одісей», які належали авторству великого давньогрецького поета та драматурга Гомера, а також у праці «Роботи та дні», яка належала перу Гесіода, було започатковано процеси формування концептуальних основ конституціоналізму, адже у текстах цих творів чи не вперше знайшли своє відображення та логічне обґрунтування такі ідеологеми, як, свобода, справедливість та непорушність закону, а тому можна стверджувати, що протягом хронологічного періоду, на який припадає розквіт творчого генія Гомера та Гесіода розпочинаються соціально значимі процеси раціоналізації політико-правових уявлень давньогрецького соціуму. Як свого часу зазначав В. С. Нерсисянц, завдяки творчим здобуткам Піфагора, та його послідовників, а також Геракліта, формується філософський підхід до проблем держави і права [2, с. 54]. А вже у V – початку IV ст. до н.е. завдяки філософським вченням

Демокріта, софістів, Сократа, Платона та Арістотеля, відбувається розквіт давньогрецької філософсько-правової думки.

У сучасній українській науковій літературі зазначається, що одним із перших видів демократичного устрою держави та суспільства стала афінська демократія, яка досягнула свого розквіту за часів, коли на чолі полісу перебував Перікл. Виходячи з аналізу логіко-аксіологічного змісту «Надгробної проповіді» Перікла, можна визначити наступні основні ідентифікуючі аспекти демократії: *належність влади народові та наявність представницьких органів управління; рівноправ'я – юридична рівність; заміщення державних посад не за становим принципом чи майновим цензом, а відповідно до індивідуально-особистісних якостей та здібностей; свобода; законність* [1, с. 127-128].

Отже зазначимо, що давньогрецькі мислителі фактично синтезували у прикладному сенсі та обґрунтували у логічному теоретичну основу, а, водночас, цілий ряд видатних політичних діячів античності забезпечили практичну уніфікацію основоположних критеріїв форм прямої демократії, таких як: *права людини і громадянина, а також система їхньої охорони та гарантій забезпечення; механізм прямого законотворення; проведення виборів та плебісцитів; формування органів державної влади* тощо, – які постають у ролі інтелектуальних здобутків людства, та складають не лише основи сучасного конституціоналізму, але й слугують гарантованими засобами функціонування та розвитку демократичних процесів у соціально-неоднорідному суспільстві в цілому.

Список використаних джерел

1. Антология мировой правовой мысли : в 5-ти т. / [рук. науч. проекта Г. Ю. Семигин]. – М. : Мысль, 1999. – Т. 1 : Античность. Восточные цивилизации. – 835 с.
2. Нерсесянц В. С. История политических и правовых учений : учебник / В. С. Нерсесянц. – М. : Норма : ИНФРА-М, 2010. – 704 с.

Павлишин О.В., докторант докторантури та ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ВЗАЄМОДОПОВНЕННЯ СЕМІОТИКО-ПРАВОВОЇ ТА ЮРИДИКО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ МЕТОДОЛОГІЇ В ПРОЦЕСІ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРАВОВИХ ЯВИЩ

Слід відзначити, що якщо від епохи Античності до Нового часу постійно відбувався процес диференціації наукового знання, то вже в новітній період все більш виразно проявляється тенденція до інтеграційних процесів у науці. Це призвело до появи множини міждисциплінарних досліджень у багатьох галузях знання. Останні дають насправді вражаючі результати та заслуговують на міжнародне визнання, що підтверджується, приміром, присудженням Нобелівських премій у минулому році. Зокрема, лауреатами в галузі фізіології і медицини стали нейробіологи (британець Джон О'Кіф і норвезькі дослідники Мэй-Брітт і Едвард Мозери досліджували механізми з уявлення простору та відкрили клітини і нейронні мережі, які утворюють систему позиціонування в мозку). Водночас ще більш виразним прикладом є премія з хімії, яку присуджено насправді зовсім не за дослідження в галузі власне хімії, як би парадоксально це не звучало, а за технологічне відкриття на перетині фізики та біології (премія присуджена німецькому вченому Штефану Хеллю і американським дослідникам Еріку Бетцігу і Вільяму Мернеру за відкриття способу підвищити роздільну здатність оптичного мікроскопа при дослідженні живих структур – лауреати запропонували методи, що дозволяють обійти дифракційне обмеження оптики за допомогою флуоресцентних властивостей живих білкових молекул, такі важливі під час біологічних і біохімічних досліджень).

Схожа ситуація і в соціогуманітарних науках [див.: 1, с. 3-11], зокрема, у психології та правознавстві – іноді нові методи та підходи «на стику» різних галузей знання несподівано

виявляють більший евристичний потенціал, ніж традиційні способи та установки. Цим пояснюється така популярність міждисциплінарних досліджень в сучасній юриспруденції.

Одним із таких нових підходів є семіотичний, який почав формуватися у другій половині 20 ст. та набув значного розвитку в останні десятиліття. Семіотика – це наука про знаки та знакові системи, її концептуальні витоки слід шукати у працях західних філософів і лінгвістів 19 ст., розвиток вітчизняної традиції у новітній період пов'язаний насамперед із творчістю представників тартусько-московської семіотичної школи, а в Україні дослідження у цій галузі здійснювали Г.Г. Почепцов, Ю.В. Романенко, А.В. Чантурія та інші вчені.

Право – це певна знакова система. З одного боку, семіотичний підхід дозволяє нам розглядати правову реальність з позицій єдиних закономірностей, які діють в різних сегментах і площинах соціального буття, з іншого – вказує на притаманну лише людині як біосоціодуховній істоті, наділеній свідомістю, специфіку сприйняття світу, оскільки важливою особливістю людини розумної є знакове відображення дійсності, найбільш явним вираженням якого є мова.

При цьому як мислення, так і мова до сьогодні є найбільшими загадками. Якщо мислення є відображенням реальності у свідомості, то мова є відображенням мислення в актах комунікації. Відзначаючи, що розумність дитини пов'язана з оволодінням мовою, М.М. Амосов розвинув думки Г.О. Потебні, який вважав, що мислення та мова нерозривно пов'язані, і продовжив роздуми І.І. Огієнка, за словами якого мова – це не тільки простий символ розуміння, бо вона витворюється в певній культурі, в певній традиції, отже, в такому разі мова – це найясніший вираз нашої психіки. Разом із тим, відомі і позиції, згідно з якими існують думки без слів, так само, як і слова без думок (наприклад, більшість вигуків, які виражають відчуття, настрої та інше), однак при цьому мислення все одно повинно опиратись на певну символічну систему, у якій символи заміщують об'єкти зовнішнього світу (навчання сліпоглухих дітей педагогом-дефектологом І.А. Соколянським переконливо це доводять).

Філософські та психологічні концепції в усі часи акцентували увагу на способах поєднання в людині та її свідомості природного начала і духовної компоненти. При цьому від терміну “свідомість” М. Гайдеггер взагалі відмовляється, вважаючи, що такі терміни затьмарюють сутність буття. На думку П. Тейяра де Шардена, людина як ланка в біологічній еволюції концентрує в собі психічну енергію, творить ноосферу, персоналізує світ завдяки своїй унікальній здатності до мислення, найвища форма розвитку в світі – думка, свідомість, духовність, духовне начало спрямовує розвиток універсуму (панпсихізм). Вивчаючи інші позиції, зустрічаємо тлумачення культури як сукупності духовних символів (М. Вебер), форми розумової діяльності (Е. Касіпер), системи знаків, комунікації (К. Леві-Стросс), інтелектуального аспекту штучного середовища (А. Моль) тощо. Отже, культура як простір соціального буття може розглядатися як знакова система, частиною якої, відповідно, є право.

Водночас людина також оперує знаками в процесі мислення та мови, отже, знакові закономірності організації правової реальності імовірно корелюють із тими загальними сталими зв'язками та відношеннями, які відображають специфіку відображення світу в свідомості людини. Саме тут, на наш погляд, відкривається потенційно надзвичайно перспективне поле для взаємодії та взаємного доповнення методології семіотики права та юридичної психології, адже психологія – найбільш важлива з-поміж тих наук, які вивчають свідомість і мислення.

Список використаних джерел

1. Костицький М.В. Про математику як методологію пізнання (зокрема, в психології) / М.В. Костицький // Юридична психологія та педагогіка. – 2014. – №1. – С. 3–11.

Сидорчук Ю.М., завідувач
юридичного відділу Європейського
університету, кандидат юридичних
наук

ЗАСТОСУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАТЬ У ПРОЦЕСІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Однією з основних функцій держави є захист прав та свобод людини і громадянина у соціально неоднорідному суспільстві. Враховуючи складні економічні та політичні процеси в Україні сьогодні, проблема належного захисту прав кожного посідає важливе місце.

Відомо, що у XVIII–XIX ст. зароджується кримінальна, потім — судова, а пізніше юридична психологія. На сьогоднішній день юридична психологія представлена такими основними напрямками як кримінальна психологія, психологія процесуальної (слідчої, судової, адвокатської та ін.) і непроцесуальної (оперативно-розшукової, управлінської та ін.) діяльності, пенітенціарна психологія, правова психологія, психологія юридичної праці, судово-психологічна експертиза та інші форми використання спеціальних психологічних знань в юрисдикційному процесі (кримінальному, цивільному, адміністративному).

Проте, як показує практика, окрему роль необхідно відвести саме нагальній потребі застосування психологічних знань юридичним працівником (адвокатом, нотаріусом та ін.) у своїй роботі, і зокрема при захисті прав людини.

Відомий правознавець Алексеев С.С. визначає, що захист – це державно-примусова діяльність, спрямована на відновлення порушених прав, забезпечення виконання юридичних обов'язків [1, с. 180]. Професор Малеїн М.С. під захистом прав розуміє систему юридичних норм, спрямованих на попередження правопорушень і усунення їх наслідків [3, с. 192]. На нашу думку, захист прав – це процес, вчинення певних дій людиною, що спрямовані саме на захист невизнаного, порушеного або оспорюваного права.

Без сумніву, процес захисту прав є досить складним та багатоаспектним явищем. Захист прав можливий шляхом звернення до суду, до органів державної влади, до громадських та міжнародних організацій, які займаються захистом прав людини. Тому, особливу увагу необхідно приділити психологічним знанням юридичного працівника в процесі захисту прав та особливостям застосування цих знань.

Учасниками процесу захисту прав виступають юрист або адвокат, особа, чії права захищаються, орган, установа або організація до якої звертаються з метою захисту прав і опонент. Необхідно зазначити, що на юриста або адвоката покладається найбільша відповідальність у процесі захисту прав, адже безпосередньо від його дій залежить результат.

Надзвичайно важливу роль у процесі захисту прав відіграє встановлення психологічного контакту та довірливих відносин між юристом та його клієнтом. З метою встановлення психологічного контакту юристу необхідно зробити так, щоб людина, чії інтереси він представляє, говорила з ним відверто. Внаслідок цього виникне спільне співпереживання та взаєморозуміння між співрозмовниками.

На нашу думку, важливим при встановленні психологічного контакту є сприяння один одному для взаємного довір'я. Це матиме неабияке значення для здійснення усіх необхідних дій юристом при захисті прав особи, оскільки юрист зможе правильно висвітлити проблему і обрати правильні шляхи її вирішення. Наприклад, якщо ми говоримо про захист права у судовому порядку, то це допоможе юристу правильно побудувати лінію захисту.

У процесі захисту прав юрист повинен приділити увагу управлінню конфліктом, який існує між його клієнтом і опонентом. Використовуючи психологічні знання, юрист повинен перевести конфлікт у конструктивне русло і вміти підтримати навіть у спірній ситуації психологічно здорові взаємовідносини між учасниками процесу.

На думку Бедь В.В. психологічна підготовленість юриста повинна розглядатися не як бажаний додаток до його професійних якостей, а як обов'язкова складова професіоналізму

[2, с. 192]. Із цим важко не погодитися. Тому поглиблене вивчення основних напрямків юридичної психології при навчанні у вузі повинно бути прерогативою при підготовці юридичних працівників.

Отже, при роботі з людьми, а особливо при вирішенні конфліктних ситуацій, юрист не може обійтися без застосування психологічних знань. Робота кожного юридичного працівника повинна будуватися на встановленні психологічного контакту та довірливих відносин між ним та його клієнтом.

Список використаних джерел

1. Алексеев С. С. Общая теория права : в 2 т. Т. 1. / С. С. Алексеев. – М. : Юрид. лит., 1981. – 361 с.
2. Бедь В. В. Юридична психологія: Навч. посіб. — 2-ге вид., доп. і переробл. — К.: МАУП, 2004. — 436 с.
3. Малеин Н. С. Гражданский закон и право личности СРСР / Н. С. Малеин. – М. : Юрид. лит. 1981. – 215 с.

Хохліна О.П., професор кафедри психології та педагогіки навчально-наукового інституту права та психології НАВС, доктор психологічних наук, професор

ДО ПРОБЛЕМИ ЗМІСТУ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПРИНЦИПІВ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Складовою методології науки, як інструментарію дослідника та практика, є принцип - основне висхідне положення теорії, через призму якого розглядається об'єкт пізнання. Відмічається, що у межах принципу здійснюється й інтерпретація отримуваних результатів. При визначенні принципів юридичної психології використовуються загально-психологічні основоположні принципи, до яких належать щонайперше *принципи детермінізму відображення, єдності психіки й діяльності, розвитку, системності*. Ці принципи виконують властиві їм функції, які за своїм значенням не

можуть бути підведені під рубрики «головні», «підпорядковані», оскільки кожен з них розкриває одну з істотних граней (особливостей) психіки і шлях її пізнання. Саме через призму системи принципів має пройти будь-яке психічне явище, щоб бути адекватно й всебічно описане. А самі принципи мають торкатися висвітлення природи психічних явищ в різних аспектах, з різних сторін. Кожне психічне явище має розглядатись як причинно зумовлене; як продукт і умова відображення; як існуюче через діяльність; як прояв специфічно якісного рівня розвитку психіки суб'єкта; як особлива система і разом з тим елемент іншої, більш складної системи (О.М.Ткаченко).

Принцип детермінізму відображає природу психічних явищ, показує характер їх взаємозв'язку в дійсності; він орієнтує на пошук причин, умов та факторів, які обумовлюють виникнення та функціонування психічних явищ. Принцип детермінізму у матеріалістично орієнтованій психології передбачає розгляд психічних явищ як вторинних утворень, що причинно обумовлені дійсністю. Відмічаються положення про обумовленість психічних явищ діяльністю головного мозку; про соціальну й біологічну обумовленість психіки; про єдність індивідуального й суспільного; про обумовленість психіки діяльністю та ін. Також зазначається, що завдання психології полягає не лише у пізнанні, а й передбаченні, прогнозуванні і пошуках шляхів керування психічними явищами. Відповідно до ідеї психологічного детермінізму, психічні явища виступають і як особливі регулятори активності людини.

Суть *принципу відображення* полягає в тому, що всі психічні явища – це результати безпосереднього чи опосередкованого відображення об'єктивної дійсності. Зміст психічного відображення детерміновано цією дійсністю. При цьому психічні явища виступають як різноманітні форми й рівні суб'єктивного відображення об'єктивної дійсності, як єдність буття та його відображення. У відповідності з принципом відображення всі психічні функції мають відображувальну природу. Психічне відображення має сигнальний характер. Психічне відображення на будь-якому рівні має активний

характер; змінюється лише характер і міра активності при переході від нижчих до вищих рівнів організації психіки та поведінки. Принцип відображення охоплює й пояснює всі рівні психічного відображення.

Принцип єдності психіки (свідомості) й діяльності полягає в тому, що діяльність розуміється як умова виникнення, формування (розвитку, корекції) та прояву психіки (свідомості) людини. Принцип єдності свідомості й діяльності також означає, що свідомість є регулятором поведінки та діяльності людини. З принципу єдності психіки (свідомості) й діяльності виокремлюється принцип *активності*, що передбачає діяльнісне розумінні психіки; психіка має активний характер, вона існує у формі діяльності.

Суть *принципу розвитку* полягає в тому, що всі психічні явища розглядаються як ті, що закономірно змінюються у часі - якісно, кількісно та структурно. Це зміни від простого до складного, від нижчого до вищого, що характеризуються незворотністю, тобто здатністю до накопичення змін, надбудовою нових змін над попередніми. Відповідно до цього принципу, психічне явище потрібно розглядати у розвитку: як виникло, розвивалось, розвивається, які перспективи розвитку.

Принцип системності передбачає, що психічні явища потрібно розглядати як цілісність, як систему взаємопов'язаних елементів. При цьому системою є певна цілісність, що взаємодіє з навколишнім середовищем і складається з елементів та частин, що знаходяться між собою у певних відношеннях та зв'язках. Сукупність елементів називається складом системи. Склад характеризується з кількісної сторони числом елементів, а з якісної – алфавітом, тобто набором різних видів елементів. Організація зв'язків між елементами та частинами називається структурою системи. Елемент – це найменша частина системи, яка зберігає її властивості у межах даної системи. Властивості елементів і частин визначаються їх місцем у структурі та, у свою чергу, визначають властивості системи. У систему можуть поєднуватися лише елементи зі своїми особливими, відповідними їй властивостями. Але властивості системи не зводяться до суми властивостей елементів. Система як ціле

синтезує (поєднує й узагальнює) властивості частин та елементів, в результаті чого вона характеризується властивостями більш високого рівня організації. Важливо враховувати й те, що будь-яка система може розглядатися як об'єднання більш простих підсистем, так і як підсистема більш складних систем. Для психології важливим є бачення психіки як складно структурованої системи зі своєю будовою. При цьому важливо розглядати психіку як підсистему людини, що пов'язана з іншою підсистемою людини – організмом.

Принцип системності базується на положеннях про цілісність психіки, що передбачає розгляд психічного в сукупності зовнішніх та внутрішніх відносин; про багатоплановість і багаторівневість психічних явищ та ін.

Цільмак О.М., професор кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії Одеського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ МЕТОДОЛОГІЇ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На сучасному етапі розвитку української науки констатується низка проблемних питань, які впливають на усі галузі її застосування. На мій погляд, головними серед них є такі: а) відрив науки від практики; б) нелогічність наукових положень; в) багатослівність наукових положень; г) тавтологія змісту дефініцій; д) науковий плагіат та ін.

Розглянемо їх на конкретних прикладах. ***Отже, щодо відриву науки від практики.*** Слід зазначити, що у деяких сучасних навчальних виданнях дуже розмито та не конкретно викладений матеріал. Наприклад, у одному з навчальних видань (прізвища авторів не буду називати з етичних міркувань) зазначено, що: «...Ефективність розкриття, розслідування та запобігання злочинів у значній мірі залежить від успішної

організації та здійснення взаємодії слідчого з працівниками оперативних та інших служб органів внутрішніх справ...». Надалі у підручнику питання взаємодії «слідчого з працівниками оперативних та інших служб органів внутрішніх справ» під час досудового розслідування так й не було розкрито. Таким чином, у навчальному виданні авторами вказана дуже важлива думка, однак, її практична складова не знайшла свого відображення. *Тоді, виникає питання: «Яким чином можна навчитися взаємодіяти, якщо суть взаємодії не була розкрита?».*

Щодо нелогічності наукових положень. Слід зазначити, що деякі науковці при структуризації певних наукових положень не дотримуються правил логіки.

Так, наприклад, дуже поважні науковці при описанні психограми міліціонера визначили такі структурні блоки, як: мотивація, цілеспрямованість, комунікативні, регуляторні (емоційно-вольові) та індивідуально-психологічні якості (типологічні якості), темперамент (працездатність, урівноваженість, лабільність), характер (рішучість, наполегливість, дисциплінованість тощо); здібності (загальні та професійні (організаторські, аналітико-синтетичні, мнемічні, ораторські та ін.)).

Виникає питання до авторів: "Характер людини містить у собі «індивідуально-психологічні якості»? А «цілеспрямованість, комунікативні, регуляторні (емоційно-вольові), рішучість, наполегливість, дисциплінованість...» це індивідуально-психологічні якості чи ні?

Отже, слід підкреслити повну нелогічність вказаної авторами психограми міліціонера.

Якщо порівняти цю класифікацію з зоологічною класифікацією, то можна припустити, що автори мали на увазі, що рис це дерево, а до томатів можна віднести й буряк, моркву, салат....

Також мною було встановлено, що існує певна мішанина у структуризації груп професійно-значимих якостей фахівців ОВС. Часто серед якостей можна зустріти разом перелік здібностей, а також інші якості, що за своєю суттю не належать

до однієї групи. Наприклад, деякі автори до комунікативних якостей відносять психофізіологічні, вольові, організаційні, лідерські якості та ін.

Також деякі науковці, описуючи професійно важливі якості, до їх переліку додають професійно важливі уміння, знання.

Хоча, як відомо, «*уміння* - це елементи діяльності, які дозволяють що-небудь робити з високою якістю, наприклад точно і правильно виконувати якусь дію, операцію, серію дій або операцій...». А *якості* (англ. quality) – це сукупність істотних *ознак, особливостей і властивостей* особистості, які відрізняють її від інших і надають їй визначеність й індивідуальність.

Таким чином, зазначена вище психограма та перелік професійно важливих якостей чимось нагадує інтеграцію мислення, коли хворий при розмові вживає не пов'язані між собою слова.

Так чому ж деякі автори припускаються таких помилок? Ну, насамперед тому, що науковий категоріально-понятійний апарат дуже розлогий, не чіткий та не логічний.

Так, наприклад, у словниках зазначено, що «...психічні властивості – це сталі душевні якості, що утворюються у процесі життєдіяльності людини...», «...якості людини – це ті її властивості, які виявляються по-різному, залежно від умов, ситуацій...», «...атрибут – невід'ємна, необхідна для забезпечення цілісності об'єкта, суб'єкта (предмета) властивість...», «...ознака – це риса, властивість, особливість...» тощо.

Як, особі, що навчається, зрозуміти логіку та суть цих понять?

Питання нелогічності висловлювання знайшли своє відображення й у нормах нормативно-правових актів. Так у пункті 13. статті 1 «Основні терміни та їх визначення» Закону України "Про вищу освіту» зазначено, що «...компетентність - динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність

особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти...» Хоча, як відомо, *компетентність* – це здатність особистості кваліфіковано застосовувати структуровану систему знань, умінь та навичок у певних сферах життєдіяльності.

Щодо багатослівності наукових положень. Деякі науковці застосовують велику кількість зайвих, пустих слів при розкритті певної теми. Тобто розкриті авторами наукові положення часто «порожні», не мають практичної або наукової цінності. Багатослівність та марнослів'я деяких авторів засмічує зміст наукових положень та вони втрачають особливий сенс.

Отже, наприклад, на думку автора, «...Професійна свідомість адвоката це форма відображення професійно-правової реальності як системне особистісне утворення суб'єкта діяльності, розвиток якого здійснюється під впливом професійного середовища й активної участі у правозахисній діяльності, що виявляється в постійно змінюваній системі мотивів, особистісних сенсів і цілей, професійних знань, професійних здібностей і професійних якостей особистості, дозволяє успішно вирішувати професійно-функціональні завдання правозахисної діяльності...».

Чи з прочитаного або почутого зрозуміло що ж таке «професійна свідомість адвоката»? Ні. Отже, при визначенні цього поняття автор використав дуже багато слів, при цьому дефініція залишилася не зрозумілою, а вказані автором детермінанти, які впливають на професійну свідомість, не відображають суть дефініції.

Такі багатослівні наукові положення у клінічному аспекті нагадують чимось резонерське мислення, коли хворий розмірковує без конкретних ідей і цілеспрямованості розумового процесу, таке мовлення є порожнім, безплідним багатослів'ям.

Щодо тавтології змісту дефініцій. Деякі автори при намаганні надати власні визначення певним дефініціям особливо не утруднюють себе знаходженням сенсу того чи іншого поняття, або розкриттю його змісту. Наприклад, один з авторів, надав визначення «професійної правосвідомості». Так,

на його думку, «...Професійна правосвідомість — це правова свідомість юристів...». Логічно! Так? *Однак, що мав на увазі автор? Навіщо надавав визначення? Над цим питанням ще треба поміркувати.*

Щодо плагіату. Багато хто з науковців, запозичаючи чийось думку, свідомо або не свідомо не посилаються на першоджерело. Й під час аналізу наприклад, змісту категоріально-понятійного апарату, з'ясовується, що деякі автори запозичають один у одного зміст дефініції. Наприклад, у різні роки у працях трьох науковців, без посилань на першоджерело, зустрічається таке визначення «спостереженню». На їх думку під спостереженням розуміється: «...метод збору наукової інформації, сутність якого полягає в безпосередній реєстрації фактів, явищ, процесів, які відбуваються в соціальній реальності».

У клінічному аспекті це чимось нагадує марення винахідництва, коли хворий переконаний, що він зробив якійсь теоретичний внесок у певну галузь науки, хоча до нього це все було вже відомо.

Чи можна назвати, що сучасна наука інфікована та хвора? Скоріше ні. Тому що такі негативні явища зустрічаються не у всіх наукових працях.

Отже, слід наголосити на тому, що сьогодні українська наука потребує «генерального прибирання» у всіх її галузях. Науковим керівникам слід навчити своїх учнів відповідати за кожне слово вжите ними у дисертаційному дослідженні. Й тоді наукові положення не будуть відірвані від практики, й тоді буде зрозумілою та чи інша теза або думка вченого.

СЕКЦІЯ 2
ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ
ЯК НАУКОВА ГАЛУЗЬ ЗНАТЬ

Бардин Н.М., старший психолог
відділу психологічного забезпечення
Управління кадрового забезпечення
ГУ МВС України у Львівській області

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ
ПРОФЕСІЙНОЇ САМОСВІДОМОСТІ ПРАЦІВНИКІВ
ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Питання формування професійної самосвідомості правоохоронців є складовою частиною у системі науки юридичної психології та потребує поглибленого аналізу, оскільки є одним із невід'ємних компонентів особистості працівника органів внутрішніх справ (далі – ОВС) та чинником успішного виконання ним службових завдань.

Керівництво Міністерства внутрішніх справ наголошує, що запорукою довіри населення до правоохоронців є глибинне реформування та оновлення міліції, підвищення її професіоналізму, високий рівень моральних і ділових якостей працівників. У зв'язку з цим, сучасні правоохоронці повинні постійно підвищувати свій професійний і культурний рівень, розширювати світогляд, формувати повагу до працівника міліції всіма засобами – від рівня спілкування з громадянами, чесності, відвертості й професійних навичок до охайного зовнішнього вигляду. В таких умовах працівники органів внутрішніх справ повинні усвідомити усі вимоги, що до них висуває професія, щоб успішно виконувати свої посадові обов'язки.

Підвищення ролі особистості працівника ОВС як фахівця вимагає від нього високого рівня професійної самосвідомості, розвиток якої можливий через формування почуття відповідальності за свої дії, розуміння необхідності постійного вдосконалення своєї професійної майстерності з урахуванням специфіки діяльності в конкретних підрозділах ОВС та за

допомогою розробки нових професійних і психологічних підходів до його професійної підготовки, зокрема на основі комунікативної сфери діяльності та її удосконаленні.

Проблематика дослідження самосвідомості правоохоронців, виявлення професійно-важливих якостей притаманних цій професії, завжди хвилювала науковців. Питання виявлення, використання професійно-важливих якостей у процесі професійного відбору працівників до органів внутрішніх справ висвітлювалися в роботах Д.О. Александра, В.Г. Андросюка, В. І. Барка, О.В. Іванової, Л.І. Казміренко, Я.Ю. Кондратьєва, В.О. Криволапчука, Ю.Л. Майдікова, В.С. Медведєва, О.В. Шаповалова, Г.О. Юхновця, С.І. Яковенко.

Самосвідомість пов'язана з формуванням професіоналізму (Н.В. Оніщенко), є показником професійних деформацій (С.П. Бочарова, О.В. Землянська), значима у подоланні стресів, і ставленні до суїцидів (А.А. Шиліна), відіграє певну роль у підвищенні якості стосунків правоохоронців з населенням і колегами тощо, це робить її урахування важливим при професійно-психологічній підготовці працівників ОВС [3].

Основними структурно-змістовними компонентами професійної самосвідомості працівника ОВС є такі: психологічний профіль, що складається з низки комплексних психологічних якостей особи, які характеризують інтелектуальні, соціально-комунікативні, регуляторні та мотиваційно-орієнтаційні можливості; інтеріоризована структура професійно-посадової діяльності; модель організаційно-діяльничої спрямованості. Отже, структурно-змістовні особливості професійної самосвідомості обумовлюють утворення стійких моделей професійної поведінки правоохоронців і досягнення ними певного рівня успішності діяльності [1, с. 149].

Професійна самосвідомість є різновидом самосвідомості, яка має чітко виражену змістову специфіку та забезпечує усвідомлення людиною власної належності до певної професійної групи. За допомогою професійної самосвідомості відбувається розвиток людини як професіонала.

Професійну самосвідомість характеризує певний рівень самовизначення особистості правоохоронця: усвідомлення своїх

життєвих цілей і побудова планів, які пов'язані з самореалізацією в професійній сфері, усвідомлення своїх професійних намірів, своїх можливостей, здібностей, обдарувань, усвідомлення вимог, що пред'являються діяльністю, професійною групою. Професійна самосвідомість формується під впливом навколишнього професійного середовища і професійної діяльності.

Із зростання професіоналізму професійна самосвідомість змінюється, також змінюються самі критерії оцінювання себе як професіонала. Розширення професійної самосвідомості виражається у зростанні числа ознак професійної діяльності, що відбиваються у свідомості фахівця, у подоланні стереотипів, в цілісному баченні себе в контексті усїєї професійної діяльності. Активність особистості, спрямована на свідомий вибір професійного шляху, визначення і вибір життєвих планів, готовність до їх коригування, прогнозування кар'єри, постановка професійних цілей, – все це набуває провідну роль в сучасних умовах динаміки професії та постійних інновацій [2].

Основними показниками розвитку складових професійної самосвідомості працівників ОВС є адекватне уявлення про особистісні, професійні здібності і можливості, позитивне самоставлення, позитивне ставлення до своєї професії, адекватне ставлення до оцінок інших, адекватна самооцінка, здатність до рефлексії, довольної саморегуляції, прагнення до саморозвитку та самовдосконалення.

Список використаних джерел

1. Барко В.І. Підготовка правоохоронних кадрів: організаційні та психологічні засади / В.І. Барко // Вісник Академії управління ОВС. – 2009. – №3. – С. 143-154.
2. Головкин С.А. Развитие профессионального самосознания будущих офицеров: автореферат, дис... канд. психол. наук / С. А. Головкин – Саратов, 2009. – 24 с.
3. Мацегора Я.В. Формування «образу Я» працівників ОВС у процесі професійного становлення: автореф. дис. ... канд. психол. наук / Я.В. Мацегора. – Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2008. – 49 с.

Бевзюк І.М., старший викладач кафедри юридичної психології та прокурорської етики Національної академії прокуратури України

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ

Прокуратура України становить єдину систему, яка в передбаченому законом порядку здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави. Здійснення функцій прокуратури як окремого виду діяльності передбачає не тільки спостереження та фіксацію фактів неправомірної поведінки, а ще й активне втручання у життєві ситуації, вплив на поведінку учасників правових відносин, що підвищує значущість комунікативного компонента в загальній професійній компетентності фахівців даного профілю.

Аналіз теоретичного та практичного доробку в галузі психології щодо загальної та професійної комунікативної компетентності, проведений у працях О. Дивненка, Л. Долинської, А. Кідрона, А. Маркової, Л. Петровської та ін., показав, що дана властивість являє собою систему внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови комунікативного процесу у певному колі ситуацій міжособистісних контактів компетентності.

Наукові роботи останніх років у галузі юридичної психології доводять, що працівники прокуратури виконують відповідальні завдання в складних умовах постійного впливу психогенних факторів: інтелектуальних і психологічних перевантажень, постійної концентрації уваги, необхідності ретельного аналізу швидкоплинних ситуацій, що вимагає від них максимальної мобілізації всіх психічних функцій. Професійна діяльність працівників прокуратури здійснюється, як правило, в конфліктних та складних умовах, при значному психічному та фізичному навантаженні. Їх діяльність має напружений характер, відрізняється екстремальністю, високими

емоційними та іншими психологічними навантаженнями, нерівномірним ритмом роботи. Накладає свій відбиток і те, що повсякденне вирішення службових завдань переважно пов'язане з людським фактором, тобто з потребами, прагненнями, бажаннями, відчуттями, індивідуальними особливостями громадян. Для того, щоб ефективно виконувати службові обов'язки професійно, працівник прокуратури повинен володіти високою емоційною стійкістю, працездатністю, розвиненими вольовими якостями.

Комунікативна компетентність прокурорів є якісною характеристикою суб'єкта прокурорської діяльності, що визначається наявністю відповідних професійним вимогам комунікативних знань, умінь, здібностей та ступенем готовності до їх виконання, а також наявністю особистісних якостей, що становлять систему цінностей, установок і виконують регулятивну функцію. Вона визначає успішність виконання соціально-комунікативних функцій прокурорської діяльності; дає змогу встановлювати та підтримувати психологічний контакт з різними учасниками спілкування, долати психологічні та комунікативні бар'єри; забезпечувати тактовне, шанобливе, емпатійне ставлення до людей; передбачає вільне володіння вербальними і невербальними засобами спілкування та технологіями соціальної взаємодії як у міжособистісному спілкуванні, так і при публічному виступі. Комунікативна компетентність прокурора зумовлена широким діапазоном застосування права як інструменту передачі адресатові соціально керуючої інформації і нормативною врегульованістю.

Визначення і вивчення професійної комунікативної компетентності прокурора повинно бути обумовлено професійно важливими якостями особистості, які можливо виявити шляхом порівняння цих якостей з показниками незалежних критеріїв професійної діяльності. Ми виходимо з того, що професійно важливі якості – це психологічна характеристика, параметри, що виступають в формі якостей людини як суб'єкта діяльності, котрі включені в цю діяльність і впливають на ефективність її виконання [1, с.85].

Слід відзначити, що психологічне вивчення професійної діяльності тісно пов'язане з проблемами психології особистості. Адже тут вбачається взаємозв'язок: з одного боку, особливості особистості працівника здійснюють суттєвий вплив на процес і результати його професійної діяльності, з іншого боку – саме формування людської особистості в значній мірі відбувається в ході професійної діяльності та під її впливом.

Отже, комунікативна компетентність дозволяє виокремити індивідуальну траєкторію самовдосконалення, передбачає зміни значимих якостей в результаті свідомої цілеспрямованої активності, яка забезпечує підвищення професійної діяльності працівників прокуратури, адже вона значній мірі протікає в умовах спілкування, що складає основний зміст їх діяльності. Тому є необхідність підвищення та розвитку комунікативної компетентності прокурора, що є важливим елементом удосконалення системи органів прокуратури. У свою чергу, це дозволить підняти рівень довіри та поваги громадян до працівників органів прокуратури України.

Список використаних джерел

1. Немов Р.С. Психологія. / Немов Р.С. – М., 1990.

Булатов А.С., ад'юнкт кафедри
юридичної психології НАВС

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ШАХРАЙСТВА

Злочинність є результатом соціальних протиріч, які існують в суспільстві. Вона пов'язана з різними явищами і процесами об'єктивної дійсності, які її породжують та трансформують. Дослідження цих явищ і процесів, їх зв'язку зі злочинністю є одним із завдань кримінологічної, юридичної, психологічної наук.

Аналізуючи розвиток суспільства в Російській Федерації В. М. Лімонов виділяє в якості найбільш вагомих причин шахрайства ряд протиріч в соціально-економічній, ідеологічній та культурно-виховній сфері. Важливим фактором шахрайства

за Лімоновим є протиріччя між словом і ділом, тобто обман, який полягає в порушенні моральних норм, і призводять до падіння морального рівня суспільства в цілому, що проявляється в різних сферах (головним чином, в економічній). Обман населення з боку держави (недоліки приватизаційного процесу, гіперінфляція) породив виправдання вчинення аморальних вчинків (включаючи незаконні) серед громадян. Останні розцінюють як цілком моральні посягання на державну власність, а також на приватну власність, яка опинилася у окремих осіб злочинним шляхом.

Серед соціально-психологічних чинників шахрайства О.В. Лисодєд виділяє прояв протиріч між суспільним буттям і суспільною свідомістю. Суспільна свідомість разом з іншими чинниками об'єктивної дійсності впливає на людину, її поведінку та діяльність. Ця поведінка може носити протиправний характер, якщо на рівні буденної свідомості існують антисуспільні погляди, звичаї, звички (егоїзм, користолобство, презирство до людей і суспільства, втрата почуття відповідальності тощо), які в поєднанні з іншими криміногенними факторами, переломлюючись через індивідуальну свідомість, породжують можливість вчинення злочинів. Саме дефекти суспільної свідомості виступають головною причиною шахрайських посягань як виду злочинності [1].

Причинами та умовами конкретного злочину згідно Г. М. Міньковського і М. М. Голоднюка є [2, с 114]:

а) середовище, що формує дисгармонію або деформації потреб, інтересів, ціннісних орієнтацій конкретної особистості, які стають основою криміногенної мотивації;

б) сама криміногенна мотивація;

в) ситуації, в яких перебуває особистість у процесі розвитку, життєдіяльності і безпосередньо в процесі вчинення злочину, що сприяють виникненню і реалізації криміногенної мотивації в поведінці.

Негативні морально-психологічні якості шахраїв, що впливають на вчинення ними конкретних шахрайських посягань, формуються протягом усього попереднього життя і в більшості своїй зумовлюються тими соціальними цінностями, які

сповідуються, зокрема, в малих соціальних групах, членами яких вони є.

Головне місце у формуванні антигромадських якостей, поглядів і уявлень особистості шахраїв займає сім'я. За результатами дослідження О.В. Лисоседа такі несприятливі обставини формування особистості як матеріальні труднощі в сім'ї відзначалися у 2,8% кримінальних справ засуджених за шахрайство, неблагополучна обстановка в сім'ї – 1,2% засуджених, дефекти сімейного виховання – 14,2% засуджених [1, с. 142].

Несприятливий вплив мікросередовища призводить до деформації особистісних інтересів і потреб, негативного ставлення до праці як засобу задоволення потреб, морального та правового нігілізму, орієнтації на протиправну поведінку та обрання паразитичного способу життя. У професійних ж шахраїв паразитичний спосіб життя призводить до вироблення своєрідного індивідуального стилю життя, основним елементом якого є установка на постійну злочинну діяльність [2].

Дослідження Є. Ю. Стрижовим соціальних детермінант (макросередовища) шахрайства встановлено, що воно виникає під впливом трьох головних факторів у структурі морально-правового менталітету сучасного суспільства [3]: орієнтація на моральні норми індивідуалізму і прагматизму, цінності влади, гедонізму, особистого успіху; схвальне ставлення значної частини населення до шахрайства як допустимому способу отримання матеріальних благ; зневажливе ставлення до чесної продуктивної праці при некритичному ставленні до грошей.

Список використаних джерел

1. Лисосед О. В. Кримінологічні проблеми шахрайства: дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / О. В. Лисосед / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 1999. – 273 с.
2. Кримінологія [Текст] : учебник / А. А. Игнатьев [и др.] ; науч. ред.: Н. Ф. Кузнецова, Г. М. Миньковский. - М. : БЕК, 1998. - 566 с.
3. Стрижов Е.Ю. Нравственно-психологические детерминанты мошенничества : автореф. дис. на соискание ученой степени докт. психол. наук : спец. 19.00.06

Валецька О.В., доцент кафедри історії та теорії держави і права Чорноморського державного університету імені Петра Могили, кандидат юридичних наук, доцент

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ПСИХОЛОГІЇ ТА ЮРИСПРУДЕНЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН)

Поняття відповідальності є базовим у різних галузях наукового пошуку: філософії, соціології, психології та праві. Для змістовного реформування законодавства в Україні доцільно дослідити погляди науковців та практиків, і використати у подальшій нормотворчості надбання цих наукових шкіл.

Характеризуючи поняття відповідальності необхідно виходити із етимологічного його значення - необхідність, обов'язок відповідати за свої дії, бути відповідальним за них [1, с. 457]. В. Даль визначає обов'язок як повинність, що лежить на особі, обов'язок до самого себе, до оточуючих, до держави і до духовної сфери [2, с. 640]. Усвідомлення особистістю своєї відповідальності визначається цілою низкою чинників. До них відносяться пізнавальні, мотиваційні, характерологічні, ситуативні та інші. У процесі еволюції відповідальності виникає внутрішній механізм контролю. Суб'єкт, насамперед, відповідає за свої дії перед самим собою, а не перед зовнішньою інстанцією. Наявність інстанції як такої є важливим фактором, що регулює не тільки індивідуальну, а й суспільне життя. Кількість інстанцій, перед якими людина несе відповідальність, досить велике. Психологічною передумовою відповідальності є можливість вибору, тобто свідомої переваги певної лінії поведінки [3, с. 21].

Психологи відзначають, що відмінною рисою діяльності є те, що породжуючись потребою як джерелом активності, вона направляється усвідомленою метою як регулятором активності [4, с. 140]. А.В. Петровський вказує, що безпосередньою

потребою людини, що лежить в основі мотиву трудової діяльності може бути потреба в їжі, але працівник управляє верстатом не тому, що задовольняє свій голод, а тому що це дозволяє йому виготовити певну деталь [4, с. 140]. Тобто зміст його діяльності визначається не потребою, а метою.

До складових діяльності психологи відносять і вольові зусилля. У трудовій діяльності саме воля має велике значення, оскільки досягнення цілей трудової діяльності не завжди супроводжується приємними переживаннями. До неприємних переживань можна віднести і обов'язок дотримуватися правил внутрішнього трудового розпорядку, і особливі умови праці (режим змінної роботи, відрядження, можливість переміщень, відкликання з відпустки, залучення до роботи у вихідні дні і навіть особливий психологічний клімат у колективі). Крім того, воля як елемент будь-якого вчинку має юридичне значення і при укладенні трудового договору. Вольове рішення працівника і роботодавця призводить до виникнення трудових відносин. Воля характеризується емоційним та інтелектуальним компонентом, і, що дуже важливо, свідомим ставленням до подій. Кожна підстава виникнення трудових відносин має відображати як інтереси працівників, так і інтереси роботодавців, визначаючи напрям і зміст майбутньої трудової діяльності у свідомості сторін, передбачаючи результат, на який вони були направлені [5, с. 96].

На думку проф. В.С. Венедіктова, свобода та відповідальність є способом існування працівників у трудових відносинах, а свобода волі є однією із головних ланок взаємодії суб'єктів трудового права зі складною системою суспільних відносин, у які він включається у процесі праці і які обумовлюють його поведінку [6, с. 68].

Серед юристів, які досліджували загальнотеоретичні проблеми відповідальності заслуговує на увагу підхід до визначення відповідальності проф. В.М. Сушенка – це здатність будь-якої особи звітувати, тобто відповідати перед собою та своїм оточенням: людиною, суспільством, державою, природою, – за результати своєї діяльності та на підставі такої звітності отримувати позитивні чи негативні санкції (покарання або заохочення) [7, с. 43].

Список використаних джерел

1. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов. – М., – 1961. – 900 с
2. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка / В. Даль. – М., т. II. – 1981. – 690 с.
3. Муздыбаев К. Психология ответственности / К. Муздыбаев. - Л.: Наука, 1983, 234 с.
4. Общая психология: [учебное пособие]; Под ред. А.В. Петровского. – М.: Просвещение, 1970. – 440 с.
5. Єрьоменко В. Вольовий характер підстав виникнення трудових правовідносин / В. Єрьоменко // Право України. – 1998. – № 11. – С. 96-98.
6. Венедиктов В.С. Теоретические проблемы юридической ответственности в трудовом праве: Монография / В.С Венедиктов. — Харьков.: Изд-во Консум, 1996. – 136 с.
7. Сущенко В.М. Професійна відповідальність правника: [навчальний посібник для студентів вищих юридичних навчальних закладів] / В.М.Сущенко. - Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. - 236.

Воробйова І.В., старший науковий співробітник НДІ морально-психологічного супроводження службово-бойової діяльності Національної гвардії України НДЦ службово-бойової діяльності Національної гвардії України Національної академії Національної гвардії України, кандидат психологічних наук., старший науковий співробітник

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІМІДЖУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Останнім часом сталися помітні зміни в соціально-політичній сфері українського суспільства. Змінилася структура влади, відбулися перетворення в державних органах, ускладнилася як суспільно-політична, так і кримінальна

обстановка. Нові процеси в сучасному українському соціумі, його економічній, політичній, духовній сферах закономірно впливають на формування нових взаємовідносин між державою, її інституціями та громадянським суспільством. Це стосується й такого державного інституту як органи охорони правопорядку. До них належить і Національна гвардія України, яка є військовим формуванням з правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України, і призначена для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки.

Сьогодні громадська думка щодо діяльності правоохоронних органів у цілому має вагому негативну складову, яка автоматично поширюється і на Національну гвардію України. Нівелюється позитивний соціальний ефект від службово-бойової діяльності військовослужбовців НГУ, уходять в тінь численні прояви їх професіоналізму та самовідданості.

Особливо слід зазначити, що характер сприйняття населенням правоохоронних органів, як носія влади і норм Закону, відображає ставлення людей до державної влади в цілому. Крім того, це ставлення значно впливає на правосвідомість громадян. Наявний в даний час загальний несприятливий імідж правоохоронця негативно впливає і на ефективність взаємодії населення з військовослужбовцями, знижуючи продуктивність діяльності Національної гвардії України.

Наукові дослідження іміджу працівника органів правопорядку в останні часи набувають все більшого розвитку. Питання щодо іміджу правоохоронця розглянуто в роботах науковців різних напрямків психології, права, соціології, паблік рілейшнз та іміджелогії. На сьогодні вивчено певні особливості іміджу правоохоронця (В.О. Болотова, І.В. Зозуля, І.Ф. Колонтаєвська, Р.С. Лимар, В.С. Медведєв, М.М. Нагорняк, Г.О. Пономаренко, Г.Г. Почепцов, Л.О. Порфімович, В.О. Соболев, О.О. Семик, В.В. Столбова, С.В. Табан), визначено

деякі шляхи його формування (Л.Й. Гуменюк, О.І. Нікітенко, В.І. Олефір, О.І. Пометун, Л.О. Порфімович, С.С. Смолева, Ю.Р. Сурм'як, Т.І. Француз та ін.), розглянуто застосування сучасних ПР-технологій у створенні позитивного іміджу правоохоронця (О.М. Бандурка, В.М. Демченко, І.Д. Казанчук, О.М. Кретчак, А. Сарвас). Що стосується психологічних досліджень іміджу правоохоронця взагалі, та іміджу військовослужбовця НГУ зокрема, то таких робіт на сьогодні ще зовсім мало (І.М. Мельник, Є.Б. Перелигіна, Т.В. Скрипаченко, В.В. Третьяченко, О.В. Тімченко, Т.Б. Хомуленко, О.М. Цільмак). Аналізувати та детально розглядати дану проблему важко, оскільки вона містить дві складові – «формування» сприятливого іміджу та «управління» ним, де формування сприятливого іміджу – це процес, у ході якого створюється певний спланований образ на основі наявних ресурсів. Метою створення сприятливого іміджу є підвищення конкурентноздатності, залучення інвестицій, встановлення та розширення партнерських зв'язків. Управління іміджем – це заплановане, спрямоване подання інформації з прогнозованими наслідками реагування цільової аудиторії на цю інформацію. Йдеться про повністю кероване подання такої інформації, яка гарантовано забезпечить заздалегідь передбачувану реакцію «споживачів» правоохоронних послуг. Так, практично не висвітленим у психологічній науці залишається саме управління іміджем правоохоронця, зокрема військовослужбовця Національної гвардії України.

Враховуючи й динамічність такого складного явища як імідж, актуальним стає дослідження іміджу саме сучасного військовослужбовця НГУ, тобто того, хто саме тепер є захисником прав і свобод громадян, інтересів суспільства і держави.

Воят Л.І., старший науковий співробітник НІ з проблем кадрового забезпечення діяльності ОВС ННІПФПМГБПС та НГУ НАВС, кандидат юридичних наук

СТАН НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ СУМІЖНИХ З ПСИХОЛОГІЄЮ НАУКОВИХ ГАЛУЗЕЙ ЩОДО АНАЛІЗУ ПСИХІЧНИХ ПРОЦЕСІВ І ФУНКЦІЙ

Сьогодні методична озброєність і витонченість психології при вивченні психічних процесів і функцій, які виникають у людини в життєдіяльності, цілком порівнянна з багатьма розділами психофізіології, біофізики, біомеханіки, генетики, інформатики та інших наук, з якими вона тісно співпрацює. Настільки ж розвинений і використовуваний математичний апарат. Психологія і психологи давно втратили комплекс неповноцінності з приводу суб'єктивності (суб'єктивізму) своєї науки. Зникли закиди на її адресу і з приводу старовинного «душевного водолейства». Як і в будь-якій іншій науці, в психології є безліч конкуруючих теорій, наукових напрямів і шкіл. Іншими словами, зараз вже є «матерія», яка підлягає опредметненню і одушевленню. Якби не була зроблена перша частина роботи - робота аналізу, не було б що одушевляти.

Психічні процеси, функції, дії і діяльність, звані в просторіччі силами людської душі, виступали і виступають предметом зображення в міфології, предметом роздуму в філософії, предметом вивчення в психології та інших науках про людину. Філософія окремо або спільними зусиллями з іншими науками про людину породжує і задає науці (зрозуміло, мимоволі) смисловий внутрішній напружений спосіб, який рано чи пізно виступає для науки як вихідний, пошукового при побудові можливого предмета наукового дослідження. Так, наприклад, античністю були задані образ апейрона (атома), образ душі, образ розуму, образ пам'яті, образи людських пристрастей, героїчних вчинків, мужності, волі і багато чого іншого.

Спроби поєднати в єдине ціле дані наукових досліджень, різних розділів наук, з якими психологія тісно співпрацює, а ще краще, розуміння того, що різні люди інтуїтивно називають душею, душевними переживаннями, думками і почуттями, є важливою, хоча і важко вирішуваною задачею. Проте потреба в цілісному осмисленні всієї величезної (може бути, і неохватної) проблематики психології, мабуть, завжди відчувалася думаючими людьми незалежно від рівня їх освіти і характеру діяльності для розуміння сутності сучасної психології необхідні знання про механізми розвитку здібностей, мотивацій, інтелекту, характеристик особистості людини.

Відоме формулювання філософів стверджує, що світ зникає, коли я закриваю очі. Простіше вважати, що зовнішній світ є породженням нашого внутрішнього світу. Тим більше що ніхто з філософів ніколи не сумнівався в складності внутрішнього світу і, отже, в тому, що він (цей світ) може породити і складний зовнішній світ. Дійсно, можна прийти до, здавалося б, правильного, а насправді частково вірного висновку, що весь світ міститься всередині людини, тобто підкреслимо тільки одне: сприйняття являє собою при найближчому розгляді зовсім не простий, дивовижний процес пояснення зовнішніх закономірностей за рахунок внутрішніх механізмів.

Проблема співвідношення психіки і мозку, душі і тіла, розведення їх по різних рівнях буття має глибокі історичні традиції і насамперед традиції європейського мислення, які істотно відрізняються від багатьох східних систем світогляду.

У європейській традиції терміни "душа" і "тіло" вперше став розглядати з наукових позицій видатний філософ і лікар Рене Декарт, що жив у XVII ст. За Декартом, тіло - це автомат, яке діє за законами механіки, і лише за наявності зовнішніх стимулів. Саме Декарт висунув ідею рефлексу як машинообразного відповідного поведінкового акту (хоча сам термін "рефлекс" був запропонований через століття). Душа, навпаки, - особлива сутність (субстанція), що складається з непротяжних явищ свідомості - "думок". Саме думка представляє найбільш доступний об'єкт самоспостереження, сприйняття. Звідси

знамените твердження: "Я мислю, отже, я існую". Рене Декарт розглядав душу і тіло як дві самостійні, незалежні субстанції. Однак як душа може впливати на діяльність тіла, так і тіло в свою чергу здатне повідомляти душі відомості про зовнішній світ.

Таким чином, Декарт, чітко розділивши тіло і душу людини, вперше поставив проблему їх співвідношення і дав перший варіант її рішення, що отримав назву психофізичного або психофізіологічного паралелізму. Вчення Декарта, що виходить в поясненні суцього з наявності двох протилежних начал - матеріального і духовного, - отримало назву дуалізму Декарта. Такі погляди розділяли багато сучасників і послідовників Декарта, наприклад, видатний філософ і математик Г. Лейбніц. Згідно з його уявленням, душа і тіло діють незалежно і автоматично в силу свого внутрішнього устрою, але діють дивно злагоджено і гармонійно, подібно парі точних годин, завжди які показують один і той же час.

Незважаючи на багато досягнень психофізіології, особливо в останні десятиліття, психофізіологічний паралелізм як система поглядів не відійшов в минуле. Відомо, що видатні фізіологи ХХ ст. Ч. Шеррінгтон, Е. Едріан, У. Пенфілд, Д. Екклс дотримувалися дуалістичного рішення психофізіологічної проблеми. Згідно з їх думкою, при вивченні нервової діяльності не треба брати до уваги психічні явища, а мозок можна розглядати як механізм, діяльність певних частин якого в крайньому випадку паралельна різним формам психічної діяльності. Метою психофізіологічного дослідження, згідно їх думки, має бути виявлення закономірностей паралельності протікання психічних і фізіологічних процесів.

Отже, психологія, на відміну від даних наукових досліджень, різних розділів наук, з якими вона тісно співпрацює, приймає в розрахунок суб'єктивний зміст об'єктивних процесів і, більше того, вивчає як суб'єктивне співвідноситься з процесами життєдіяльності, тобто як пов'язані умови діяльності людини з психічними процесами та їх вплив на особливості сприйняття.

Грищенко М.В., викладач кафедри загальноправових дисциплін Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

СУЧАСНА НЕБЕЗПЕКА ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНИХ КУЛЬТІВ

З величезним числом релігійних деструктивних культів представлених в Україні на хвилі сучасної моди у нас почали розростатися так звані психокульти (психологічні або психотерапевтичні культути).

Деструктивні релігійні секти представляють собою лише один з різновидів звичайних харизматичних груп, до числа яких відносяться релігійні і політичні рухи, групи саморозвитку, цілительства та духовного відродження [1, с. 14]. Тренінги та семінари одержали широке поширення, там за плату обіцяють навчити формувати певні навички і вміння. І хоча в даних групах дуже часто відсутня всяка релігійна начинка, але в порівнянні з техніками і методами «придушення», маніпулювання і контролю свідомості сектантів вони прямо відносяться до деструктивних культів. Якщо традиційні семінари або тренінги проводиться за певною програмою, в якій позначаються і описуються кожен етап процесу навчання, є спільні та проміжні цілі і завдання, ведучий чи тренер – дипломований фахівець-психолог (психотерапевт), який має відповідні документи, то сектантські заняття в подібних групах часто проводяться не фахівцями, вони не мають програми й кінцевої мети. Заняття в психокультурі мають багато обмежень, жорстко регулюється поведінка членів групи за допомогою колективної системи переконання, наприклад, учасникам забороняється залишати групу, забороняється спілкуватися один з одним, задавати питання. Людина не може покинути тренінгові заняття. Вийти з залу або вийти із загального циклу

занять – забороняється. Маніпуляціями та образами учасника змушують залишатися в групі і далі піддаватися негативному впливу під девізом: «Підеш – послабшаєш!», «Підеш – ти слабак, боягуз!» і т.д. Під груповим тиском і авторитетом тренера людина залишається, випробовуючи дискомфорт, вселяючи самому собі – все гаразд, мені подобається, я впораюся. Семінари можуть йти не годину, не два, а 5 годин і більше без усякої перерви, з постійною зміною ритму проведення занять, зміною тренерів, збільшенням психічного навантаження на учасників, з використанням технік психічного впливу. Люди поступово опиняються в залежності від подібних занять і без них вже не можуть далі нормально існувати. Взагалі фраза в стилі: «Я пропоную тобі знання, які допомогли багатьом» повинна одразу насторожувати. Лідер групи претендує на володіння остаточною та незаперечною істиною.

При визначенні чи є заняття деструктивним психокультулом або це звичайний семінар або тренінг необхідно звернути увагу на ряд ознак, що властиві деструктивним культурам. В першу чергу це ведучий гурту, тренер або як його часто називають сектознавці – гуру. В даному випадку особистість тренера виступає як центральна ланка як психокорекційної практики, так і інструмент впливу на учасників. Розуміння, емоційна підтримка, емпатія - це ознаки роботи справжнього тренера-психолога. Його дії - підказати вам, що ви робите неправильно, допомогти скорегувати неефективні навички, надати підтримку. Як підсумок такої роботи – емоційний стан учасників об'єктивно поліпшується, в житті відбуваються позитивні зміни. В результаті відвідування деструктивних тренінгів людина починає віддалятися від близьких, здійснювати нелогічні дії, а головне - беззастережно вірить в авторитет «тренера», стає схожим на сектанта. Лідер секти часто поводить себе агресивно по відношенню до учасників тренінгу. Учасники проходять через низку образ і принижень. За допомогою подібних прийомів «тренер» намагається підпорядкувати волю учасників з метою нескінченної продажі ним своїх «послуг».

З першої ознаки органічно впливає друга. Це широкий спектр негативних емоцій по відношенню до оточуючих, своїх близьких і себе. При чому, виходить, що людину безперервно, зазвичай публічно принижують і ображають «заради його ж блага», щоб він «став сильнішим». Третьою ознакою є підміна понять - це називається «відкриті очі». Особисте життя виставляється ханжеством, моральність - пережитком минулого, благородство - дурістю, а доброта - слабкістю. Четвертою ознакою можна вважати стан емоційного спустошення після тренінгів. Людина по закінченню занять відчуває себе винуватою, емоційно розчавленою й приниженою. В групах змушують проявити агресію, переступити через себе. Для того щоб уникнути переживань сильного сорому і провини, на тлі групового схвалення він поводить не властиво власним установкам. Ображай слабкого, і група схвалить, проте не схвалить внутрішні принципи, морально-правові установки, совість і виховання. Коли людина приходить додому, її стан погіршується - виникає почуття ще більшої провини і сорому. Можна взагалі сказати, якщо у процесі вербовки, на «вступних» заняттях та після вступу людини у групу до неї застосовують техніки психологічного контролю, що дозволяють замінити її «істинну» особистість на «сектантську», то можна вважати таку групу деструктивною сектою. У зв'язку з тим, що останнім часом деструктивні тренінги та семінари ростуть як гриби, спеціальне вивчення, проведення судово-психологічних експертиз у відношенні до них і, у разі подання небезпеки для оточуючих, припинення їх діяльності, носить все більш актуальний характер.

Список використаних джерел

1. Деструктивные техники. Технологии изменения сознания в деструктивных культах / Под ред. И. Митрофановой; пер. с англ. – «Janusbooks», С-Пт: «Экслибрис», 2002.– 224 с.

Гамбург Л.С., професор кафедри історії і теорії держави та права Запорізького національного університету, кандидат юридичних наук, доцент

РЕГІОНАЛЬНИЙ ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ МЕНТАЛІТЕТ ЯК ЧИННИК ДЕРЖАВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ

Ст. 1 Декларації про регіоналізм у Європі Асамблеї європейських регіонів 1996 р., визначає регіон територіальним утворенням, яке сформовано у законодавчому порядку на рівні, що є безпосередньо нижчим після загальнодержавного, та наділене політичним самоврядуванням, визнається конституцією або законом, які гарантують його автономію, самобутність, владні повноваження та організаційний устрій. В одній державі можуть бути регіони з різним статусом відповідно до їх історичних, політичних, соціальних та культурних особливостей. Регіон є виразом певної політичної самобутності, яка може набувати різних політичних форм, що відображують демократичну волю кожного регіону набувати таку форму політичної організації, якій він віддає перевагу.

Ментальність – це історично і соціально-культурно обумовлений суспільний засіб і тип мислення, глибинне джерело та рівень колективно-індивідуальної свідомості та несвідомого на території держави чи певних регіонів [1, с. 7].

Політична ментальність – це відносно стійка сукупність політичних установок різних соціальних спільнот, образ думок і політичні взірці поведінки людей, що охоплює глибинний пласт людської свідомості, несвідомого та інтелектуально-світоглядні настановлення, орієнтуючи групову й індивідуальну політичну поведінку осіб. Сама ж ментальність, як цитують Г. Попадинець і А. Фурмана у своєму дослідженні української ментальності в контексті становлення правової держави Н. Гнасевич, Г. Гнасевич, В. Паучок, на ідейно-теоретичному, буденно-

емоційному та несвідомому рівнях входить до психологічної структури правової культури [2, с. 15]. Деякі специфічні (окремі чи універсально-атрибутивні) прояви політико-правової ментальності утворюють відповідний менталітет як сталий груповий мислений образ (узагальнене уявлення) щодо певних елементів соціальної політико-правової реальності. Менталітет має конкретно-історичний характер, відповідає певним періодам розвитку суспільства, визначає стереотипне ставлення до навколишнього світу та забезпечує можливість адаптації до нього людини.

Менталітет відображає складну систему основних уявлень людей, закладених у їх свідомість культурою, мовою, релігією, наукою, етносом, суспільним спілкуванням, які стосуються найважливіших і загальних моментів життєдіяльності. При цьому об'єктивно зумовлені статичність і консерватизм регіонального менталітету забезпечують пристосовуваність громади до мінливості соціально-політичних умов існування зі змінюванням своїх ціннісно-нормативних орієнтацій, але зберігаючи власну свідомість в історичній пам'яті, територіальній психології, інтуїтивному праві. Подібна сталість відокремлює правовий менталітет регіону від історично мінливих морально-політичних уявлень.

Діалектична єдність змісту та форми зумовлює об'єктивну світоглядно-поведінкову та стереотипно-настановчу схожість менталітету із національним характером. Але у змісті менталітету більше правових емоцій. Що ж до форми, то менталітет проявляється на індивідуально-типовому, територіальному і національному рівнях, а національному характеру зазвичай притаманні масовість і загальнонародність.

Основними структурними елементами регіонального менталітету є мислення, цінності та почуття. Визначальною в політико-правовій поведінці є ієрархія цінностей, які спрямовують громаду в загальнодержавне буття. Структура менталітету включає також соціальні норми, установки, ідеали, стереотипи. Зокрема, норми культури забезпечують в межах

звичаїв, традицій, релігійних та інших соціальних норм регулювання соціальної поведінки громадян як носіїв духовної культури народу, найточніше характеризуючи регіональні особливості способу життя, укладу тощо. Звідси менталітет забезпечує вибір лінії поведінки, життєдіяльності, виявленої в певних ціннісно-нормативних параметрах.

Менталітет здійснює трансляючу, ціннісно-орієнтаційну, комунікативну, регулятивну, інтегративну, інноваційну й ідеологічну соціальні функції, забезпечуючи трансляцію менталітету від одного покоління до іншого; своєрідність розуміння, сприйняття та оцінки певного суспільного явища або процесу; розкриття закономірностей і засобів соціальної поведінки людей; єдність і цілісність громади згідно зі своїми цінностями та нормами поведінки (однак ментальне протиставлення іншим громадам призводить до міжрегіональної дезінтеграції); утворення новацій соціального буття; формування стереотипів свідомості та поведінки, системи соціально-ціннісних переваг.

Менталітет народу (нації) формується та розвивається постійно. Тому слід враховувати історичні, біосоціальні, географічні, культурноморфологічні, економічні, етно-політико-правові та ін. регіональні особливості в ментальному відображенні та регіонально-національній поведінці, здійснюючи процеси реформування державно-територіального устрою.

Список використаних джерел

1. Лісеєнко О.В. Менталітет: сутність та особливості регіональних проявів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соціол. наук : спец. 22.00.06. – соціологія культури, науки та освіти / О.В. Лісеєнко, Харк. держ. ун-т. – Х., 1998. – 17 с.

2. Гнасевич Н. Формовияви української ментальності в контексті становлення правової держави / Н. Гнасевич, Г. Гнасевич, В. Паучок // Психологія і суспільство. – 2011. – № 3. – С. 14–21.

Ганзенко О.О., доцент кафедри історії і теорії держави та права ДВНЗ «Запорізький національний університет» МОН України, кандидат юридичних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ ПОВАГИ ДО ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ЯК ВАЖЛИВОГО ЕЛЕМЕНТУ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Повага до прав і свобод людини є одним із центральних елементів індивідуальної правової культури, адже просто високий рівень правових знань не здатен забезпечити повсякденне дотримання правових норм. Зовнішні негативні фактори, які впливають на правосвідомість особи, здатні схилити до вчинення правопорушення навіть кваліфікованого юриста, якщо в його свідомості відсутня правова установка на неухильне дотримання прав і свобод іншої людини як найвищої соціальної цінності. Знання права в такому випадку може бути використано, наприклад, для того, щоб уникнути юридичної відповідальності. Так, юрист, який обслуговує конвертаційний центр, не може не розуміти, що його дії призводять до ненадходження в бюджет грошових коштів, за допомогою яких забезпечується виконання державних соціальних програм (виплата пенсій, субсидій тощо). Причому в такому випадку особа як правило виправдовується тим, що не завдає безпосередню шкоду конкретному індивіду, не порушує чийсь права та свободи.

Враховуючи вищезазначене, надзвичайно важливо сформувати повагу до прав і свобод людини в тій частині правосвідомості, яка має назву – індивідуальна правова психологія. Зрозуміло, що повага до прав і свобод людини формується з самого дитинства, головним чином завдяки виховному впливу та особистому прикладу батьків. Суттєвий вплив на формування даного правового почуття здійснюють засоби масової інформації та соціальне оточення особи (друзі, однокласники, одногрупники). Саме тому, надзвичайно важливо

протидіяти поширенню культу насильства та жорстокості в кінематографі, відеофільмах та відеоіграх, в мережі Інтернет та в інших засобах масової інформації. Слід пам'ятати, що у відповідності до ст. 300 КК України за ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію передбачена кримінальна відповідальність.

У дорослої людини сформувати повагу до прав і свобод іншої людини надзвичайно важко, адже основні психологічні характеристики особи вже сформовані. Здійснити вплив на мотивацію особи, змінити її установки теоретично можливо за допомогою правовиховного впливу, використовуючи інноваційні способи правової агітації та пропаганди. В цій роботі необхідно використовувати найкращі здобутки національної правової ідеології. Нажаль, в Україні відсутня правова основа для формування правової ідеології, адже в ст. 15 Конституції України прямо закріплено: «Жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова» [1]. Таким чином, в Основному законі української держави встановлено заборону на визнання будь-якої ідеології, в тому числі і правової, в якості загальнообов'язкової. З одного боку це позитивний факт – Конституція захищає суспільство від можливого повторення тоталітарного панування комуністичної ідеології. Але з іншого боку, таке положення Конституції України призводить до законодавчо регламентованої відсутності загальновизнаної ідеології розвитку суспільства та держави взагалі.

Таким чином, на допомогу правовій ідеології в процесі здійснення правовиховного впливу на особу повинні прийти засоби морального, релігійного виховання, інструменти психологічного впливу на особу. Зокрема, вбачається доцільним впровадити в шкільну програму обов'язкове вивчення «Основ моралі та релігієзнавства», причому викладати цей предмет повинні не служителі церкви, а науковці відповідної гуманітарної спеціальності. Основним змістом навчання в рамках зазначеного предмету має стати ознайомлення учнів з основними релігіями та морально-філософськими вченнями світу та формування поваги до прав і свобод людини як

найвищої соціальної цінності. У поєднанні із вивченням «Основ правознавства» такий підхід дозволить здійснити комплексний правовиховний вплив на учнів. Молода людина повинна зрозуміти, що не можна бути повноцінно щасливою в країні знедолених та бідних людей, права яких порушуються як з боку держави, так і інших співгромадян. У особи необхідно сформувати переконання в тому, що благополуччя, яке отримано внаслідок порушення прав і свобод інших людей, є нестабільним, мінливим і відповідальність за вчинене зло (злочин) є неминучою.

Слід пам'ятати, що механізм правового виховання особи у духовному внутрішньому зрізі (правовиховний процес особи) повинен включати в себе такі стадії: накопичення правових знань, правової інформації; перетворення накопиченої інформації у правові переконання, звички правомірної поведінки; готовність діяти, керуючись правовими переконаннями, тобто поводити себе правомірно, відповідно до закону [2, с. 483-484]. Останній компонент є позитивною правовою установкою, наявність якої є критерієм зрілості індивідуальної правової культури особи. І саме ця позитивна правова установка повинна бути нерозривно пов'язана із почуттям поваги до прав і свобод іншої людини, переконанням у тому, що кожна інша людина є найвищою соціальною цінністю і не може бути засобом досягнення власної (егоїстичної) мети.

Таким чином, формування поваги до прав і свобод людини має стати основним завданням суб'єктів правовиховного впливу на особу, починаючи зі школи. Правове виховання в цілому необхідно здійснювати, враховуючи останні досягнення психології, філософії, етики та релігієзнавства, викладання яких має стати обов'язковим на всіх рівнях (етапах) навчального процесу.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

3. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : [Підручник для студ. вищ. навч. закладів] / О.Ф. Скакун ; Національний ун-т внутрішніх справ. – 2-ге вид. – Х. : Консум, 2005. – 656 с.

Горбенко Д.А., інспектор редакційно-видавничого центру НАВС

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Нині психопрофілактична робота стала важливою складовою системи заходів, орієнтованих на забезпечення високої ефективності оперативно-службової діяльності працівників органів і підрозділів внутрішніх справ. При цьому психопрофілактика в органах внутрішніх справ реалізується у двох основних напрямках. Перший напрям – це здійснення психопрофілактичних заходів, орієнтованих на контроль і збереження здоров'я особового складу як умови службової діяльності. Другий напрям передбачає психопрофілактичну роботу міліції з населенням, спрямовану на попередження та мінімізацію злочинних факторів у суспільстві, зумовлену тенденцією до переорієнтації правоохоронних органів із виконання каральних функцій на реалізацію соціально спрямованих задач [1].

Психопрофілактична робота й психологічне супроводження оперативно-службової діяльності передбачає організаційно-нормативні, психолого-педагогічні, психологічні та лікувально-профілактичні заходи щодо збереження, зміцнення й відновлення соціально-профілактичного благополуччя та здоров'я працівників, попередження виникнення в них соціально-психологічної та особистісної дезадаптації, запобігання втрат особового складу внаслідок нещасних випадків, у тому числі пов'язаних із самогубством, а

також упровадження психологічних технологій в оперативно-службову діяльність.

Єдиний процес психопрофілактичної роботи в органах внутрішніх справ поділяється на три головні види:

1. Первинна психопрофілактика – система заходів, спрямованих на: забезпечення якісного професійного відбору та супроводження службової діяльності працівників; проведення заходів виховного впливу та соціального забезпечення; здійснення психологічного вивчення й психокорекції, що забезпечують найбільш раннє виявлення та нейтралізацію негативних психоемоційних станів у працівників органів внутрішніх справ; просвітницьку діяльність (у межах службової підготовки) з метою формування в працівників органів внутрішніх справ готовності до виважених ефективних дій у непередбачуваних, екстремальних ситуаціях та їх прихильності до здорового способу життя.

2. Вторинна психопрофілактика в органах внутрішніх справ – система заходів, що забезпечують раннє виявлення та ефективне лікування на початкових етапах формування психічної патології.

3. Третинна психопрофілактика в органах внутрішніх справ – система заходів лікувально-профілактичного характеру, спрямованих на соціально-медичну реабілітацію працівників органів внутрішніх справ, у тому числі колишніх, із клінічними проявами психічної патології, що виникла під час проходження служби, обмеження їх психічної інвалідації. Забезпечується безпосередньо працівниками відділів (служб) охорони здоров'я ГУМВС, УМВС України [2].

На питанні організації та здійснення психопрофілактичної роботи неодноразово акцентували увагу Колегія Міністерства внутрішніх справ, працівники кадрового забезпечення, психологи органів внутрішніх справ. Хоча в цьому напрямі й ужито заходів, завдяки яким стан деструктивної поведінки та суїцидальної активності серед працівників органів внутрішніх справ значно поліпшився, водночас окремі проблемні питання залишаються невирішеними. Окрім цього взагалі відсутні

механізми психолого-педагогічного впливу на профілактичну діяльність: психолого-педагогічне супроводження, формування психологічної готовності та психологічної усталеності до здорового способу життя, психологічна реабілітація та психологічна підготовка [3, с. 36].

Робота зі збереження психічного здоров'я працівників органів внутрішніх справ вимагає безперервного, щоденного вивчення індивідуальних особливостей кожного працівника, його виконавської дисципліни, успіхів у роботі, настрою, а також сімейно-побутових сторін життя. Це вимагає від керівників органів внутрішніх справ, навчальних закладів, працівників кадрового апарату й медичних установ системи МВС України постійного вдосконалювання знань у сфері психопрофілактики.

Напрями оптимізації психопрофілактичної роботи в системі органів внутрішніх справ полягають, передусім, у впровадженні в системі управління сучасних гуманістично-орієнтованих тенденцій, що ґрунтуються на конструктивних методах психологічного впливу, зокрема на повазі до працівника, безумовному сприйнятті його особистості, психологічній діагностиці й прогнозуванні його поведінки, усебічному розвитку індивідуально-психологічних особливостей, знань і вмінь управлінця сьогодення.

Список використаних джерел

1. Психопрофілактична робота в органах внутрішніх справ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://yurotdel.com/ucheba/psihoprofilaktichna-robota-v-organah-vnutrishnih-sprav.html>.
2. Попович Ю. І. Правове регулювання формування безпечної поведінки серед працівників органів внутрішніх справ України [Текст] // Держава і право. Юридичні і політичні науки, 2009.
3. Ірхін Ю. Б. Психопрофілактична робота з персоналом органів внутрішніх справ [Текст] : навч. посіб. / Ю. Б. Ірхін ; Київський юридичний ін-т МВС України. – К. : РВЦ НАВСУ, 2005. – 148 с.

Гребенюк М.О., доцент кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ІСТОРІЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ АГРЕСІЇ

Насильства та жорстокості з давніх часів цікавила людство. Однак в межах психологічної науки феномен агресії став вивчатися лише з кінця XIX ст. Перші психологічні погляди на природу агресії відрізнялися спрощеністю, недостатністю емпіричної бази, що заповнювалося реконструкцією певних інстинктів. Так, У. Джеймс вважав, що агресивна поведінка зумовлюється інстинктом ворожості, а У.Мак-Дауголл серед 12-ти основних інстинктів людини виділяв інстинкт агресивності (войовничості). Останній, зокрема, писав: "...ця постійна війна (між людьми).., напевно, обумовлюється всіляко безпосереднім проявом інстинкту войовничості..."

Вже в 1930-х рр. автор відомої проективної методики ТАТ, американській дослідник Г.Мюррей включив агресію до переліку основних "потреб" (бажань) людини.

Оформлення на початку XX ст. двох потужних теоретико-методологічних напрямків – психоаналізу і біхевіоризму, зумовило два основних підходи до проблеми агресії: як до природженої властивості і як до реакції на несприятливий зовнішній стимул. В 1920-30-х рр. З.Фрейд в своїх працях вказував на існування інстинкту "танатос", дія якого виявляється в підсвідомому прагненні людини до агресії та аутоагресії. Трохи пізніше американські дослідники – біхевіористи Д.Доллард, Н.Міллер та інші за результатами проведених емпіричних досліджень висунули постулати однієї з перших більш-менш фундаментальних теорій агресії, яка була викладена у праці з відповідною назвою "Фрустрація і агресія" (1939).

Значного успіху у вивченні проблеми агресії було досягнуто в післявоєнні та особливо в 1960-ті рр. в результаті синтезу знань низки природничих і гуманітарних дисциплін (психології, біології, соціології, екології), а також розвитку наукової методології. В дослідженні агресії стали застосовуватися нові експериментальні технології. Саме в ці роки була накопичена значна кількість емпіричних знань, сформульовані основні теоретичні принципи вивчення агресії. З'являються праці найбільш видних дослідників цієї проблеми – А. Басса, Л. Берковітца, А. Бандури та інших. В цілому, в період 1964-1973 рр. на тему агресії з'явилося в три рази більше публікацій, ніж за три попередні десятиріччя. А на кінець 70-х рр. було написано понад 350 монографій, присвячених проблемі людської агресії та агресивності.

До особливостей вивчення агресії в західній науці слід віднести те, що вона не сприймалася як однозначно негативний феномен. Особливо помітним це є в рамках американської психолого-педагогічної науки, в якій наголошувалось, що позитивно направлена агресивність розвиває у людини дух ініціативи, підприємництва, почуття впертості, а тому деякі види агресії сприяють адаптації людини і їх треба заохочувати [1].

У вітчизняній психологічній науці до 90-х рр. ХХ ст. феномену агресії не приділялось стільки уваги, як на Заході. Окремі спеціалісти займалися вивченням деяких аспектів проблеми агресивної поведінки, зокрема психофізіологічного (Л. Колчіна, Н. Левітов), медичного (О. Лічко, А. Стаценко) та кримінологічного (Ю. Антонян, С. Єнікополов, В. Кудрявцев, Е. Квятковська-Тохович, Т. Курбатова). Відповідно цьому, агресія вивчалася, здебільшого, як атрибут девіантної та делінквентної поведінки, а тому оцінювалася негативно. Суто психологічної літератури з аналізом феномену агресії практично не було. Цікаво, що в "Радянському Енциклопедичному словнику" агресія взагалі не розглядається в якості психологічного феномену, а визначається в категоріях міжнародного права [2]; в

"Філософському енциклопедичному словнику", де термін "агресія" замінений терміном "насильство", останнє визначалось в категоріях соціально-класової боротьби.

Зміна в кінці 90-х рр. ХХ ст. політичної і соціальної орієнтації в суспільстві, поширення соціальних конфліктів, зростання насильства призвели до того, що феномен агресії опинився в центрі уваги вітчизняної психології. З'являються наукові статі з аналізом даного феномену, його причин та передумов (А. Реан, Т. Румянцева та інші). При цьому більшість матеріалів була присвячена проблемам дитячої та підліткової агресії та агресивності (Н. Алікіна, І. Базенков, О. Бовть, С. Васьківська, О. Гаспарова, Н. Дем'янова, С.Завражин, Є. Заїка, І. Марценківська, І. Масленніков, В. Рахматшаєва, А. Стаценко, Н. Цап та ін.).

В цілому, аналітичний огляд джерел з проблеми агресії дозволяє дійти висновку, що в її вивченні сформувалось два основних підходи: "етико-гуманістичний" – який розглядає агресію як поведінку, що суперечить позитивній сутності людини; цей підхід був поширений в рамках релігії, екзистенціальної та гуманістичної філософії та психології; "еволюційно-генетичний" – що сформувався пізніше та оцінює агресію як біологічно доцільну форму поведінки, яка сприяє виживанню та адаптації.

Список використаних джерел

1. Паренс Г. Агрессия наших детей: пер. с англ. – М.: Издательский дом «ФОРУМ», 1999. – 288 с.
2. Советский Энциклопедический словарь / Гл.ред. С.М. Ковалев. – М.: Советская энциклопедия, 1979. – 1600 с.

Ємець Ю.І., старший викладач
кафедри юридичної психології
НАВС, кандидат юридичних наук

РОДИНА ЯК ІНСТИТУТ ФОРМУВАННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ ПІДЛІТКА

Для збереження належного правового рівня у державі першочерговим завданням є формування свідомості підлітків у дусі добра, толерантності, моральності. Історичний досвід свідчить, що основним осередком соціалізації дітей є батьки, тому в благополучних сім'ях моральні устої та переконання виступають стримуючим чинником щодо соціально негативних форм поведінки дітей. Діти зазвичай уявляють своїх батьків найкращими, тому приклад батьків та їх переконання є головними детермінантами поведінки дитини. Виходячи з того, що поведінка батьків наслідується як на свідомому, так і на неусвідомленому рівні, саме з них копіюються перші зразки та стандарти поведінки. Відтак, родина виступає первинним і найсуттєвішим чинником соціалізації або десоціалізації підлітка. Видатний вітчизняний педагог В. А. Сухомлинський писав: “Ми виховуємо своїх дітей не стільки тим, що ми їм говоримо і чому повчаємо, скільки тим, які ми люди, які в нас думки, почуття, бажання, що для нас добро і що зло” [1].

У родині (мікрооточенні) прищеплюються цінності і формується правосвідомість, які згодом повинні стати правовою установкою, що визначає (регулює, контролює) поведінку індивіда в юридично значимій ситуації, ситуації вибору між правомірним і протиправним. Міжособистісна взаємодія в родині (дитина – батьки) спочатку побудована на емоційній основі, позитивних і негативних емоціях, що виникають у зв'язку зі схваленням чи засудженням вчинку батьками, а також зі сприйняттям зразків поведінки (моделей), які ними демонструються. Прищеплювання цінностей відбувається

шляхом формування позитивних емоцій щодо явищ суспільної свідомості нормативного характеру в ідеальній формі

В умовах сьогодення відбувається статусний перерозподіл усередині родини. Сучасна родина характеризується рівністю статей і, навіть, і верховенством жінки як глави родини, що йде врозріз із існуючим раніше розподілом ролей, коли чоловік був номінальним і реальним главою родини й основним постачальником засобів до існування. Жінки дедалі більше втягуються в суспільне виробництво, часто стають основними здобувачами засобів існування родини; чоловіки, втрачаючи свій статус, із яким пов'язується роль годувальника, переживають це як катастрофу свого “Я”. Виховний вплив на неповнолітнього в родині через зайнятість батьків нерідко має формальний характер, позбавлений глибини й емоційної близькості, духовне спілкування підмінюється матеріальними цінностями, матеріальним статком. Відтак, ми можемо констатувати послаблення формуючого впливу про соціальної орієнтації підлітка в родині, наслідком чого стає аморальність, а інколи й асоціальність його установок [2].

Однією із характерних рис сучасності є неповні родини, в яких виконання функцій соціалізації дітей значно ускладнене. Проте повноцінне їх сприйняття можливе тільки при емоційному спілкуванні, що дають обоє батьків, коли поєднана суворість батька і м'якість матері, присутня їхня взаємна любов і повага як один до одного, так і до дитини, тобто – наявна повнота почуттів. Отже, неповна родина – це не тільки відсутність одного із батьків, а й і неповнота почуттів. Саме в неповних родинах процес соціалізації найбільш ускладнений, тому що сімейне виховання має однобічний характер і може визначати десоціалізацію підлітка.

Як бачимо, час спілкування і соціальної взаємодії батьків та дітей є недостатнім для повноцінної соціалізації останніх, причому така ситуація є гіпертрофованим відображенням реалій сьогодення. Соціологи стверджують, що мати, яка працює, витрачає в середньому 17 хв. на добу на виховання дитини і 15

хв. на догляд за нею [3]. Таке сучасне становище сім'ї, з одного боку, призводить до того, що батьки, насамперед, стурбовані не моральним вихованням дитини, а забезпеченням її елементарного фізичного існування; з іншого – може спричиняти депресивні стани, що мають одним із своїх наслідків алкоголізм чи наркоманію як дорослих, так і дітей.

З наведеного можна зробити висновки щодо сучасних умов соціалізуючих родинних відносин у суспільстві:

- дедалі більше поширення нестандартної моделі шлюбу, заснованої на цивільних відносинах. Однак, тільки юридично оформлені відносини породжують соціальний інститут шлюбу – родину, регламентований правами й обов'язками її членів, встановлених юридично;

- збільшення кількості неповних родин, як правило, родин без батька;

- збільшення числа повторних шлюбів і розлучень.

Проблема правового виховання в родині і виховання взагалі належить до числа унікальних за своєю зовнішньою простотою і за своєю внутрішньою складністю, адже якість родинного виховання є тією якісною характеристикою процесу соціалізації, яка при успішному здійсненні перейде в кількість реально засвоєних (сприйнятих) правил і норм поведінки. Тому процес родинного виховання є найважливішим чинником, що визначає формування правосвідомості у дітей.

Список використаних джерел

1. Сухомлинский В. А. Становление человека (о воспитании элементарной моральной культуры) / В. А. Сухомлинский // Новый мир. – 1974. – №3. – С. 171–195.

2. Игошев К. Е. Типология личности преступника и мотивация преступного поведения : [учеб. пособ.] / Игошев К. Е. – Горький : Горьковская ВШ МВД СССР, 1974. – 168 с.

3. Трубавіна І. М. Програма “Соціальний супровід неблагополучної сім'ї” / І. М. Трубавіна // Комплексні програми центрів соціальних

Карпушина Н.Б., здобувач кафедри
юридичної психології НАВС

ПЕРСПЕКТИВИ Й ТЕНДЕНЦІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СЛІДЧИХ

Інформаційна складова професійної діяльності слідчого завжди була і залишається дотепер важливою детермінантою ефективного розслідування. Її організаційні та психологічні характеристики досліджувались наприкінці ХХ століття О.Р. Ратіновим, А.П. Закалюком, А.П. Іпакяном, Г.Г. Доспуловим в основному в контексті аналізу форм отримання інформації про подію злочину, параметрів оцінки її оптимальності, достовірності та своєчасності, стадіальності отримання інформації в зв'язку із вчиненням окремих слідчих дій. Визначено, що «...інформаційне забезпечення попереднього розслідування - це діяльність ряду підрозділів і служб ОВС, спрямована на отримання з гласних і негласних джерел криміналістично значущої інформації, її зберігання, обробка, передача і використання з метою розкриття і розслідування злочинів»[1]. Підкреслювалось, що «Безпосередніми джерелами труднощів для слідчого виступають: 1) відсутність в його тезаурусі (внутрішньому запасі) інформації, що дозволяє вирішувати складні завдання; 2) відсутність навичок вирішення складних інформаційних завдань; 3) невміння отримувати необхідну інформацію і відсутність навичок вирішення завдань негайно, в ході розслідування. Названі джерела труднощів у свою чергу полягають в недоліках загальноосвітнього навчання і професійної підготовки у вищих юридичних учбових закладах»[2]. Суто психологічні проблеми роботи слідчого з інформацією пов'язувались з необхідністю діагностики і розвитку пізнавальної сфери особистості слідчого, формуванням комунікативних вмінь роботи з носіями слідчої інформації.

Сучасне інформаційне суспільство пред'являє принципово нові вимоги до професійної компетентності фахівців в різних сферах професійної діяльності.

На тлі постійного збільшення потоків і накопичення правової інформації загострилась невідповідність можливостей традиційних для правової системи засобів роботи з інформацією нагальним потребам цієї професійної сфери. Результатом цього виявилось перевантаження слідчих, зниження якості їх роботи у зв'язку з тим, що затребувана інформація не може бути завжди отримана своєчасно, оброблена оптимально і в необхідні терміни. Найважливішою умовою підвищення ефективності і якості слідчої діяльності є, з одного боку - інформатизація правової сфери, з іншого - сприяння безперервному і активному особистісно-професійному зростанню слідчих, зокрема - їх інформаційно-комунікативної компетентності.

Низька досліджень (В.О. Єгоров, О.М. Ксьонзов, Л.О. Бистрякова, М.В. Боєва, М.І. Шерман, В.Г. Хахановський) реалізує принципово новий підхід щодо дослідження інформаційної компетентності правоохоронців (і слідчих зокрема) у межах інтеграції психолого-акмеологічного, психолого-правового та психолого-педагогічного знання. В контексті цього підходу інформаційний професіоналізм слідчого доцільно розглядати:

- як результат опанування слідчим ключовими (загальнокультурною і ціннісно-сисловою) компетенціями, пов'язаними з розумінням ролі глобального інформаційного простору в особистісно-професійному розвитку спеціаліста, свого місця в ньому як особистості і як професіонала; результат особистісного самоудосконалення, який відповідає потребі у саморозвитку і особистісному зростанні;

- як невід'ємну складову професіоналізму фахівця, яка об'єднує професійно-важливі якості особистості, що надає слідчому можливість здійснювати професійну діяльність із застосуванням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій;

- як сполучну ланку в системі найважливіших утворень «інформаційної особистості» - інформаційної культури і конкретних її проявів у вигляді інформаційної етики та інформаційної поведінки;

- як інтеграційну властивість особистості, в якій структурно і системно об'єднані мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісно-праксеологічний, емоційно-вольовий, рефлексійний компоненти;

- як продукт системно-функціональної освіти, орієнтованої на формування загальних (світоглядної, методологічної, ціннісної, прогностичної, соціальної, освітньо-розвиваючої, професійної) та спеціальних (пошукової, комунікаційної, суто інформаційної, організаційно-посвідчувальної та креативної) функцій.

Відтак, перспективність практично орієнтованих наукових досліджень нами вбачається в опрацюванні критеріїв і показників розвитку інформаційної компетентності слідчих, зумовленої, з одного боку, особливостями сучасної парадигми соціального розвитку в глобальному інформаційно-комунікаційному просторі професійної діяльності, а з іншого, - чинниками системного формування особистості фахівця як носія відповідних професійно-важливих властивостей і провідника фахово-інформаційної культури поведінки.

Список використаних джерел

1. Ишин А.М. Некоторые подходы к информационному обеспечению предварительного расследования преступлений // Сборник трудов XIV Международной научной конференции "Информатизация и информационная безопасность правоохранительных органов". М.: 2004. - С. 217.

2. Доспулов Г.Г. Информационно-доказательственный процесс и психологические основы деятельности следователя // Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук Специальность 12.00.09. - Уголовный процесс. Криминалистика /Г. Г. Доспулов - Санкт-Петербургский государственный университет. -СПб.: 1992. -С.22.

Кумеда Т.А., доцент кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, кандидат мистецтвознавства, доцент

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ

В останні десятиріччя, у зв'язку з необхідністю комплексного дослідження процесів національного розвитку в Україні, проблема національного характеру набула особливо актуального значення. Національний характер як продукт культурно-історичного розвитку нації є феноменом, в якому не стільки виявляють себе природжені, вітальні особливості етнічних індивідів, скільки культурний досвід самовизначення та особливості історичного розвитку нації.

Соціально-психологічний підхід на сьогодні представлений відносно невеликою кількістю праць, передусім сучасних дослідників, і стосується осмислення історично визначених особливостей українського національного характеру, окреслення головних аспектів його розвитку у зв'язку з проблемами побудови демократичного громадянського суспільства в Україні. Його представниками можна вважати А. Шевцову, А. Бойка, А.В. Фурман, О.А. Крижко, В.В. Пасніченко та ін.

Так соціально-психологічна концепція національного характеру, розроблена А. Шевцовою в контексті національного характеру як метафізичної ідеї, що створює умови розуміння певних культурно-історичних явищ, пов'язаних, насамперед, із духовно-психологічною єдністю нації як унікального, самостійного, цілісного суб'єкта історії [1]. Таке розуміння національного характеру дозволяє здійснити своєрідну «персоналізацію» етнонаціональної спільноти у вигляді «людини культури» - ідеального людського типу, який

створюється і відтворюється національною культурою, є бажаним для неї і виступає основою національної самоідентифікації окремих представників нації.

А. Бойком здійснено соціально-філософський аналіз світоглядних орієнтацій особистості за умов трансформації пострадянського суспільства та визначено методологічні засади їх пізнання [2]. Світоглядні орієнтації особистості становлять смислову конструкцію, обумовлену інтересами, потребами, бажаннями, цілями людини.

А.В. Фурман [3] розглядає ментальність як глибинно-вершинний психокультурний образ української нації, обґрунтовуючи тим самим два вихідних концепти її багатопредметного аналізу: а) в історико-психологічному контексті розвитку культури і б) у загальній логіці розгортання життя людей і народів як найвагомішу соціумну реальність. Запропонована ним категорійна матриця українського менталітету «приборкує» хаос української ментальності у нашій світобудові в такий спосіб, що будь-які її складові, компоненти та ознаки знаходять адекватне місце на карті людського пізнання. Сутність менталітету обґрунтовується за допомогою світоглядних універсалій (тобто категорій культури), які у взаємодії і прищепленні задають цілісний узагальнений образ людського світу, зосереджують історично накопичений етносом соціальний досвід, є своєрідними глибинними програмами життєактивності різних спільнот.

Психологічні підходи, які оперують категорією світогляд та досліджують психологічну феноменологію світогляду розглядає В.В. Пасніченко [4]. Аналізуючи проблемні аспекти досліджень світогляду в психології, автор проводить порівняльний аналіз світогляду та ментальності. При цьому підкреслюється неоднозначність використання понять образ світу та картина світу як явища, яке включає в себе світогляд. Поняття світогляду використовується значною кількістю психологів-дослідників як робоче й пояснює в їх концепціях, у той час, коли досліджень феноменології самого світогляду -

незначна кількість. Таким чином, вважає автор, світогляд може бути об'єктом психологічного аналізу і сам вимагає більше детального психологічного аналізу.

Таким чином, поняття національного характеру охоплює сукупність найсуттєвіших усталених психологічних якостей, сформованих у представників нації за певних природних, історичних, економічних та соціокультурних умов розвитку рис, які властиві нації на певному етапі розвитку, детерміновані соціально-економічними, історичними і географічними умовами її існування [5, с. 677]. Вони рельєфно виявляються в системі традиційних вірувань, традицій, звичаїв і обрядів. Національний характер – це своєрідний синтез кращих загальнолюдських рис у конкретних умовах життєдіяльності нації.

Список використаних джерел

1. Швецова А.В. Національний характер як предмет соціально-філософського аналізу : автореф. дис. на здобут. наук. ступеня д-ра філос. наук / А.В. Швецова. - Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. — К., 1999. — 35 с.

2. Бойко А.І. Світоглядні орієнтації пострадянської людини (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис. на здобут. наук. ступеня канд. філос. наук / А.І. Бойко. — О., 2002. — 19 с.

3. Фурман А.В. Психокультура української ментальності / Фурман А.В. – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – 132 с.

4. Пасніченко В.В. Світогляд як об'єкт психологічного дослідження / В.В. Пасніченко // Наукові записки Інституту психології імені Г.С.Костюка АПН України. — К.: Главник, 2005. — Вип. 26, в 4-х томах, т.3. – С. 330-335.

5. Науменко Л.И. Национальный характер / Л.И. Науменко // Всемирная энциклопедия: Философия / Главн. ред. и сост. А.А.Грицанов. – М.: АСТ, Мн.:Харвест, Современный литератор, 2001. – С.677.

Леоненко Т.Є., заступник завідувача кафедри кримінального процесу та криміналістики Інституту права імені Володимира Сташиса Класичного приватного університету, кандидат юридичних наук, доцент

ЗНАЧЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ЯК НАУКОВОЇ ГАЛУЗІ ЗНАТЬ У ДОСЛІДЖЕННІ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ, ЩО ВЧИНИВ ЗЛОЧИН НА РЕЛІГІЙНОМУ ҐРУНТІ

Злочин – одне з крайніх проявів людського зла. За ним завжди стоїть конкретна особа, член суспільства, який значною мірою є віддзеркаленням його вад і пороків [1, с. 139].

В кримінальному праві „суб'єкт злочину” містить у собі лише дві властивості особистості (певний вік і осудність), які поряд з ознаками, іншими елементами складу злочину, виконують функцію необхідної і достатньої підстави для притягнення особи до кримінальної відповідальності. Отже, поняття «особа злочинця» за охопленням має займати проміжне місце між поняттям людської особистості і поняттям суб'єкта злочину. Кримінальне право досліджує в основному саму особистість, тобто конкретні властивості злочинця, які включені до складу злочину, а також соціальні, соціально-демографічні, соціально-психологічні, моральні та інші характеристики деліквента, необхідні саме для індивідуалізації кримінального покарання.

Інше місце при характеристиці „особи злочинця” займає кримінологія, для якої об'єктом вивчення є не тільки власне особистість, а й чинники соціального середовища, під впливом яких сформувалися антигромадські погляди і прагнення особи, що привели до вчинення нею злочину на релігійному ґрунті.

Юридична психологія, у свою чергу, відображає особливості духовної сутності особистості, які містять внутрішні причини суспільної небезпеки особи.

Тобто, до психологічної структури особи злочинця, що вчинила злочин на релігійному ґрунті, можна віднести: властивості мотиваційної сфери (потреби, інтереси, стійкі мотиви тощо); властивості ціннісно-нормативної сфери (погляди, переконання, ціннісні орієнтації, установки, позиції особистості тощо); інтелектуальні властивості (рівень розумового розвитку, особливості мислення тощо); властивості, що відображають досвід, значущий у злочинній поведінці (знання, вміння, навички, здібності); емоційні, вольові властивості, темперамент.

Таким чином, юридична психологія відповідає на питання: чому злочин вчинений саме цією особою і чому цією особою вчинений саме цей злочин? [2, с. 301]. Тому, не можна не погодитись з думкою Ю.М. Антоняна [3, с. 43], А.І. Долгової [4, с. 79] та інших вчених, які вважають, що при дослідженні і поясненні причин, механізму й змісту злочинної поведінки необхідно вивчення не тільки кримінально-правових, а й соціально-демографічних, психологічних та інших особливостей осіб, які вчинили злочини.

Вважається, що в розгляді цього питання слід спиратися на співвідношення кримінально-правового поняття злочину, кримінологічного поняття злочинної поведінки та психологічних причин злочинної поведінки. Психологічний аналіз формування злочинної поведінки передбачає розкриття походження злочинної поведінки, формування її складових. В даному випадку на передній план висуваються питання: чому вчиняється злочин, що призвело людину до вчинення злочину, яким є той внутрішній психічний зміст, який зовнішньо проявився в злочинній поведінці? [2, с. 323].

Так, і кримінальне право, і кримінологія, і юридична психологія характеризують одне й те саме явище – злочин, що вчинений на релігійному ґрунті. Проте, очевидно, що вони

якісно й кількісно різняться в юридико-психологічній характеристиці як самого злочину, так і в оцінці особливостей злочинця, о вчинив злочин на релігійному ґрунті.

Та, незважаючи на наявні відмінності кримінальне право, кримінологія та юридична психологія вирішують загальну задачу. Це завдання – боротьба зі злочинністю.

Тому правильніше не розривати ці напрями вивчення особи злочинця, а виходити з існування різних, але взаємопов'язаних аспектів єдиної проблеми особи злочинця, що вчинила злочин на релігійному ґрунті.

Список використаних джерел

1. Герцензон А.А. Уголовное право и социология./ А.А. Герцензон - М.: Юридическая литература, 1970. - С. 139., 286с.
2. Еникеев М.И. Основы общей и юридической психологии: Учебник для вузов // М.И. Еникеев. – М.: Юрист, 1996. – С. 301-323, 631с.
3. Антонян Ю.М. Изучение личности преступника. Учебное пособие // Ю.М. Антонян. - М.: ВНИИ МВД СССР, 1982. - С. 43.
4. Долгова А.И. Изучение личности преступника// Советское государство и право. - 1978. - № 6. - С. 79.

Мамчин П.І., заступник голови
Шевченківського районного суду
м. Чернівці

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ: СОКРАТИЧНИЙ ПІДХІД

Показовим у філософії Сократа є те, що найбільшу цінність буття, як соціуму загалом, так і окремого індивіда зокрема, мислитель намагався сформувати крізь призму такого загально соціального феномена, як справедливість.

Сократ стверджував, що справедливість, та будь-яка інша добродієність є нічим іншим, як мудрістю (Ксенофонт. Спогади про Сократа, III, 9, 5). Сама ж сутність будь-якого індивіда, як складової частини соціуму, знаходить власний прояв у його діяннях. З цього приводу Сократ зауважував, що справедливі вчинки та й взагалі усі діяння, засновані на добродієності, є прекрасними та хорошими. І саме тому люди, знають з яких діяннь складаються вказані вчинки, не виявляють бажання продукувати жоден інший вчинок замість нього, а люди, які не знають – не можуть їх учинити, й навіть якщо намагаються це зробити – вдаються помилки. Таким чином прекрасні та хороші вчинки продукують лише мудрі, а немудрі не можуть та навіть у разі прояву намагання їх учинити – вдаються помилки. А так, як справедливі та й взагалі усі прекрасні та хороші вчинки ґрунтуються на добродієності, то з цього випливає, що й справедливість і будь-яка інша добродієність і є мудрістю (Ксенофонт. Спогади про Сократа, III, 9, 5). Виходячи із змісту вказаних сократівських сентенцій можна прийти висновку, що мислитель нерозривно пов'язував такі філософсько-правові категорії, як мудрість, тобто знання, справедливість та добродієність. Ця тріада подавалася філософом у ключі нерозривності та цілісності. Ні у мислителя, ні у нас не виникає сумнівів щодо нерозривного зв'язку між справедливістю та добродієністю, адже можливий прояв справедливості проявляється лише завдяки позитивній діяльності індивіда, яка відрізняється властивою їй шляхетністю, сумлінням та гідністю, а тому, апіорі, не може не входити до числа хороших вчинків.

Але не слід розуміти сократівські сентенції у тому ключі, що справедливість, як продукт добродієності заснований на істинному знанні, тобто на мудрості, є тим непорушним еталоном сутності людського буття. Сам мислитель був далеким від такого трактування і користуючись своїм відомим маєвстичним методом (тобто мистецтвом виявляти приховане у кожній людині знання за допомогою спрямовуючих запитань), доводив існування неоднозначної, та навіть дихотомічної

природи справедливості. Саме цю особливість зазначеної філософської категорії Сократ розкривав у діалозі з Евфідемом, який до наших днів дійшов у викладі Ксенофонта.

У процесі діалогу як Сократ, так і Евфідем, завдяки маєвстичній методології, приходять до спільного висновку стосовно того, що усі якості, які мають бути притаманні політикові, повинні ґрунтуватися на справедливості. Та й, як зазначав сам Евфідем, без справедливості неможливо бути хорошим громадянином (Ксенофонт. Спогади про Сократа, IV, 2, 12). На що у Сократа виникло слушне запитання з приводу того, що ж розуміє його опонент під терміном «справедливість»? Підходячи до проблематики розподілу понять із позицій об'єктивної реальності, для Евфідема не виникало будь-яких ускладнень під час указанного процесу логіко-кваліфікаційного відбору, на основі чого він висловив категоричне переконання у власній правоті. Та й не погодитися із ним, у даному випадку, досить проблематично. Сократ, у свою чергу, прагнучи пробудити у душі свого опонента суперечливі мотиви та знову ж таки використовуючи маєвстичну методологію, додав до змісту цього діалогу елементи суб'єктивного характеру, чим викликав у Евфідема стан цілковитої логічної прострації. Зокрема філософ почав задавати питання стосовно використання елементів омани під час проведення військових дій, використання військової здобичі та ін. Тобто Сократ поступово підвів Евфідема до думки з приводу того, що стосовно ворога несправедливі вчинки набувають ознак справедливості. Ті ж самі діяння вчинені стосовно друзів, не змінюють власної аксіологічної сутності та й надалі залишаються несправедливими. Та й навіть несправедливі вчинки покликані піднести бойовий дух власних воїнів, а чи спонукають близьку людину вчинити діяння, які підуть їй на користь, також стають справедливими, тому що служать для досягнення благої мети (Ксенофонт. Спогади про Сократа, IV, 2, 17). Наприкінці діалогу Сократ приводить свого опонента до думки, що й із друзями не у всіх випадках слід бути правдивим, тобто справедливим (Ксенофонт. Спогади про Сократа, IV, 2, 18).

Тобто, як довів у зазначеному діалозі Сократ, феномен суб'єктивізму несе у собі здатність кардинальної зміни аксіологічної сутності такого основоположного філософсько-правового поняття, як «справедливість». Завдяки суб'єктивному підходу негідні, несправедливі вчинки здатні набувати ореолу справедливості й служити засобом досягнення благої мети.

Формуючи власні світоглядні та філософсько-правові погляди у фарватері етичного вчення, Сократ не лише відкрив для самого себе зокрема, але й для наступних поколінь мислителів загалом, новітні аксіологічні особливості процесів філософсько-наукового пізнання. Відносячи до сфери абсолюту людський розум, мислитель з інших, не відомих ще до нього гносеологічних позицій розпочинає аналіз таких загальновідомих онтологічних феноменів, як знання, мудрість, добродійність, справедливість. І саме завдяки притаманним його системі пізнання етико-соціальним особливостям, Сократові, на нашу думку, вдалося довести не лише існування феномену дихотомічності у такій філософсько-правовій категорії як справедливість, але й вказати на фактор існування об'єктивної та суб'єктивної справедливості. У свою чергу, як доводив мислитель, об'єктивна справедливість не піддається неоднозначному тлумаченню та виступає у якості еталону правди. У випадку ж суб'єктивної справедливості, на думку Сократа, допускається двозначне трактування цієї філософсько-правової категорії, тобто допустимими стають випадки за яких об'єктивно не справедливі діяння можуть набувати суб'єктивно-справедливих ознак. Зазначена обставина, на нашу думку, власне й відіграла фатальну роль під час проведення судового процесу над філософом та, у кінцевому рахунку, призвела до його смерті, якої досить легко можливо було уникнути.

Мартенко О.Л., професор кафедри
юридичної психології НАВС,
кандидат юридичних наук, доцент

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Використання професійних психологічних знань в кримінально-правовому регулюванні (правотворчості і правозастосуванні) суспільної життєдіяльності є об'єктивною потребою сьогодення. Це необхідно, зокрема: для змістовного розкриття ряду понять, що характеризують суб'єктивну сторону злочину; для розробки і застосування переліку обставин, що обтяжують і пом'якшують відповідальність і покарання; для виділення в окремих складах злочину кваліфікованих чи, навпаки, привілейованих випадків; для вирішення питання про межі кримінальної відповідальності та її межі у ситуаціях, що спричиняють зменшену вибірковість поведінки; для оцінки випадків, коли діяння вчиняється особами з психічними аномаліями чи короткочасними розладами психічної діяльності в рамках осудності тощо. Як бачимо, йдеться про базові характеристики суб'єкта злочину.

Взаємодія юриспруденції і юридичної психології можлива у декількох варіантах:

1) теорія кримінального права залучає поняття психології в „готовому” вигляді, включаючи їх в текст відповідної правової норми і надаючи їм в такий спосіб нормативної форми. Такі поняття не повинні втрачати своєї психологічної основи і зберігають той смисл, який вони мають у психології (наприклад, особистість, усвідомлення, мотив, мета);

2) кримінально-правова практика використовує психологічні поняття, що мають елементарний психологічний зміст (наприклад, психічний стан, згадування, властивості особистості). Тут функції психології полягають у контролі за правильністю інтерпретації відомостей загальнодоступного характеру;

3) кримінально-правова практика використовує психологічні поняття, що потребують науково-практичного психологічного коментування (наприклад, визначення специфіки психологічної характеристики відповідних властивостей, станів, процесів стосовно до кримінально-релевантних ситуацій; розкриття змісту деяких специфічних для певних видів злочинів мотивів заходів при ризику);

4) кримінально-правова практика використовує психологічні поняття, що потребують розробки комплексної характеристики у вигляді багатоланкової конструкції (наприклад, поняття „ризик” включає систему дефініцій, а саме „здатність”, „усвідомлення”, „керування поведінкою”, „передбачення”), внаслідок чого відбувається збагачення понятійного апарату теорії кримінального права;

5) психологічні науково-практичні дослідження сприяють формулюванню значимих для правової оцінки понять (наприклад, „особлива жорстокість”, „безпомічний стан”, „уявна оборона”);

6) психологічні науково-практичні дослідження феноменів, що мають місце в системі правового опосередкування поведінки особистості (у межах юридичної психології), збагачують загальну теорію психології про діяльність і особистість, оскільки передбачають деталізоване дослідження механізмів поведінки, „недостатньо масштабних” для загальної психології як фундаментальної науки (наприклад, узагальнення ретроспективної оцінки емоційних станів при проведенні судово-психологічної експертизи дозволяє стверджувати про наявність „відстроченого” афекту або обмежену втрату вибірковості поведінки в екстремальній ситуації).

Запропонована схема взаємозв'язку кримінального права і психології носить, звичайно, умовний характер. Але вона дозволяє створити принципове уявлення про функціонування механізму взаємодії в цій сфері, не виключаючи й більш складних її форм. При цьому слід зазначити, що найбільш типовими є ситуації, коли проблему, що вимагає професійних

психологічних знань, висуває не теорія кримінального права і не законодавець, а слідча і судова практика.

Михайленко Р.В., доцент кафедри філософії права та юридичної логіки НАВС, кандидат філософських наук, доцент

УСУСПІЛЬНЕНА ВЛАСНІСТЬ ЯК ФОРМА СВОБОДИ

Свобода у марксизмі виступає як економічна незалежність. Матеріалізм будує філософсько - історичну концепцію, що розглядає історію людського суспільства з точки зору еволюції розподілу праці, еволюції різних її форм, усвідомлених як форми людського спілкування. Усуспільнена власність - найвищий пік цієї еволюції і свободи. Згідно Марксу, розподіл праці виступає як необхідний атрибут, в більше чи менше розгорнутій формі притаманний всім історичним формам праці. І в тій мірі, в якій він був притаманний відомим нам історичним формам праці, в тій же мірі, по Марксу, їм було притаманне і відчуження. Ця цілісність системи протистоїть людині в якості чужої і незалежної від них сили. Практично суб'єктом праці в історії виступало суспільство в цілому, і це знаходило своє вираження в тому, що форми людського спілкування, що базувалися на неусвідомлених людських зв'язках, завжди протиставлялися окремим індивідам як незалежним від них, до яких вони повинні були підлаштовуватися, зживатися з ними. У всіх випадках в якості продуктивної сили виступає перш за все сама людина, що будує суспільно з іншими відношення в міру розвитку своєї історично сформованої сутності, розгортанню якої заважають готові відношення склавшихся суспільств із формалізованими суспільними зв'язками. І до тих пір, поки в тій чи іншій сфері соціального життя складалась можливість або творити нові відношення, що відповідали потребі розвинутих індивідів, або розвивати старі відносини в тому ж напрямку, люди виступали

як самодіяльні, невідчужені індивіди. Зняти відчуження, що характерне для всіх без виключення сфер капіталістичного суспільства (оскільки у всіх цих сферах сили індивідів протистоять самим індивідам), - це означає ліквідувати розподіл праці і приватну власність, взаємно обумовлюючі своє існування. А здійснити це можливо позитивно усунувши працю як таку, замінивши її самодіяльністю людей, котра має своїм джерелом потребу особистості в універсальному розвитку своїх здібностей. Саме ця самодіяльність і передбачає усупільнення власності як процес розвитку сутнісних сил людини і людського суспільства.

Усупільнена власність з необхідністю покличе до життя і усупільнену владу, де відбуватиметься процес здійснення діалектичної суперечності: усупільнення індивідуального (колективного) та індивідуалізації (колективізації) суспільного, про що зазначалося вище. Цей процес саме і є вирішенням діалектичної суперечності між державою та громадянським суспільством.

Справжнє завдання, що складає сутність економічної свободи полягає в тому щоб створити умови для дійсного засвоєння кожним індивідом всього багатства культури, накопиченого в рамках приватної власності. При цьому все накопичене, що маєтся тут на увазі, - це не лише сума певних речей, які знаходяться у формальному володінні, а сукупність тих діяльних, творчих здатностей, котрі в цих речах "опредмечені", а в умовах приватної власності - відчужені. Перетворити власність приватну у власність усупільнену - у власність всього суспільства - це означає перетворити її в реальну власність кожного індивіда, кожного члена суспільства, бо в іншому випадку суспільство як таке буде розглядатися ще як дещо абстрактне, як щось відмінне від реальної сукупності всіх індивідів з яких воно складається. Також є безперечним, що Маркс ніколи у своїй творчості не розглядав перетворення приватної власності в державну власність в якості кінцевої мети суспільства, а лише як перший необхідний крок на шляху до створення суспільства без держави, без насильницьких форм регламентації людської життєдіяльності.

Петрова Г.М., доцент кафедри
філософії права та юридичної логіки
НАВС, кандидат філософських наук

ДО ПИТАННЯ ПРО ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЕТИКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ

Етика та психологія – провідні науки соціально-гуманітарного пізнання. В основі етики покладене уявлення про належне, добро та зло, моральний ідеал тощо. Психологія спрямована на вивчення мотивів поведінки людини, її переживань, суперечностей і конфліктів, внутрішніх закономірностей існування особи.

Етична наука в першу чергу розглядає сутнісний вияв свідомості і поведінки людини. Психологія – функціональні аспекти людського існування. Відповідними є і вимоги до психологічних знань: методологічна озброєність, діалогічність, здатність реагувати на виклики часу, сприяння духовному зростанню людини, покращення розуміння людиною себе самої.

Обґрунтування моральних цінностей та ідеалів, цілей і сенсів, те, на що спрямована етична рефлексія, формує проблему засобів їх досягнення. Для визначення шляху, стратегій мислення і дії етика не може обмежитися застосуванням виключно етичних категорій, тому формується аналіз внутрішнього світу особистості з урахуванням його психологічної конкретності в певному соціокультурному контексті. Етика звертається до матеріалу психологічних досліджень, надаючи тим самим цьому матеріалу необхідних етичних узагальнень.

Психологія як наука з її поглибленою увагою до окремих здатностей, якостей, елементів особистісної деталізованої поведінки не в змозі дати відповідь на питання екзистенційного характеру: в чому сенс життя? що таке щастя і чи можливо його досягнути?

У сучасної етики і психології є багато спільного в царині дослідження психології моралі, що є предметом дослідження як філософів, так і психологів. Спільність проблем дослідження можна віднайти й у психоаналізі, соціальній і юридичній психології, екзистенційній психіатрії, у проблематизації морального виховання. Спільним є предмет дослідження – людина, – те, що об'єднує ці науки і – одночасно – задає різні вектори дослідження й підкреслює відмінність у методологічних концептах.

Сучасність характеризується різким зниженням рівня етичної освіти й моральнісного світосприйняття. Будь-якого роду позитивізм прагне здійснювати аналіз людського буття поза його духовно-моральнісною та метафізичною глибиною, що призводить до «психологічної транскрипції» (М.М. Бахтін), до редукування етичної сутності людини до її психологічного образу. Моральнісна суть людини має специфіку «самоналаштування», виходячи з вольових, інтелектуальних, моральних якостей людини; моральність є, швидше, ситуативною, а не константою самості, свідченням спроможності людини здійснювати вибір і брати на себе відповідальність – тим, що конститує свободу людини.

Поширення «масової психологічної культури» свідчить про втрату певних фундаментальних етичних принципів і цінностей, що виявляються в здатності критично оцінювати ідеї, знижують порог моральнісної чутливості людини, викликають появу так званої «моральної сліпоті», почуття безглуздості і втрати критеріїв (З.Бауман, Л.Донскіс).

Якщо людина не просто вірить, а намагається за допомогою психології вирішувати свої духовні проблеми, це є свідченням втрати культурою етичного осердя (А.Швейцер). У цій ситуації етика більше не виступає тим живим центром моральнісної рефлексії, за допомогою якої вирішуються основні питання людського існування, провокуючи тим самим духовну кризу людини.

Автономізація психології як науки всередині загальнофілософського етичного дискурсу постає аномальним процесом диференціації людини, що веде до втрати її цілісності.

Притаманну західноєвропейському культурному регіону культуру індивідуалізму в цілому можна розглядати і як масову психологічну культуру з усіма притаманними їй технічними практиками самовдосконалення особи (М.Яцино). Парадоксально: звуження горизонту життєвої стратегії і формування максимально раціоналізованих практик, виходячи із задатків і особистих якостей суб'єкта соціальної дії – фактично, реалізація мрії Платона, - призводить до втрати суб'єктом сутнісних надісторичних життєвих орієнтацій, набуття «одновимірності» (Г.Маркузе), втрати комунікаційних навичок у позапрофесійній сфері, що поступово призводить до виникнення невротичних станів та втрати особою групової та колективної ідентичностей.

Присенко А.О., помічник начальника з кадрового забезпечення лінійного відділу в аеропорту «Харків» ГУМВС України в Харківській області

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ МІЛІЦІЇ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ПРОБЛЕМА ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Юридична психологія як самостійна міждисциплінарна прикладна галузь знань зазнає на сьогодні бурхливий розвиток. Одним із основних напрямів сучасної юридичної психології традиційно вважається психологія правоохоронної та правозастосовної діяльності, як процесуальної (слідчої, судової, арбітражної, адвокатської та ін.), так і непроцесуальної (оперативно-розшукової, управлінської та ін.), а також

психологія учасників цих різновидів діяльності. Не менш актуальним є напрямок, в межах якого досліджуються психологічні аспекти професійного відбору і психологічної підготовки осіб для здійснення юридичної діяльності, створення наукових і практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності професійної діяльності. В цьому контексті дослідження психологічної готовності працівників міліції до професійної діяльності є важливим завданням юридичної психології.

Аналіз проблеми психологічної готовності особистості до діяльності показав наявність розмаїття підходів до визначення цього феномену, його змісту, структури, різновидів тощо. Більшість авторів виділяють два основних підходи до визначення психологічної готовності: функціональний та особистісний. З точки зору функціонального підходу психологічна готовність розглядається як певний стан психічних функцій, який обумовлює високий рівень досягнень в тій чи іншій діяльності та має наступні ознаки: передстартова активізація психічних функцій, наявність у суб'єкта образу дії, можливість своєчасного прийняття оптимального рішення у конкретній ситуації, стан оптимальної працездатності та інші (Г.М. Гаєва, Н.Д. Левітов, В.С. Нерсесян, А.Ц. Пуні, В.М. Пушкін, О.О. Ухтомський).

Прибічники особистісного підходу розглядають готовність як особистісне утворення, що виникає в результаті підготовленості особистості до певної діяльності (Е.А. Антипов, І.В. Воробйова, К.М. Дурай-Новакова, М.І. Дьяченко, Л.А. Кандибович, К.К. Платонов, В.О. Моляко, В.А. Сластенін, А.О. Смирнов, Л.М. Карамушка) і характеризується здібністю до мобілізації сил, стресостійкістю, оптимальним рівнем емоційного збудження, здібністю керувати своїми діями, мисленням, почуттями, оптимально високим рівнем домагань та ін. Зокрема, Л.М. Карамушка особистісну готовність трактує як стійке, багатоаспектне, структуроване утворення, яке включає в себе мотиваційний, когнітивний, операційний та

особистісний компоненти, адекватні вимогам, змісту та умовам діяльності, що в сукупності дозволяє суб'єкту більш чи менш успішно здійснювати діяльність [1].

У психологічній літературі готовність розподіляють також на загальну і спеціальну (Б.Г. Ананьєв), ситуативну та довготривалу і (М.І. Дьяченко, Л.О. Кандибович, Л.С. Нерсесян), психологічну і практичну (Ю.К. Васильєв), особистісну та процесуальну (А.Ф. Линенко).

Що стосується психологічної готовності до професійної діяльності працівників міліції, то ця проблема хоч і не є новою, однак ґрунтовних досліджень на сьогодні недостатньо. Психологічна готовність працівників ОВС розглядається в межах проблеми адаптації до служби та навчання (О.В. Іванова, В.В. Конопльов, І.О. Машук), психологічної усталеності (Л.Н. Воліна, В.М. Дьомін, В.І. Дяченко, Г.Х. Яворська), психологічної майстерності (О.М. Столяренко, М.І. Мар'їн), психологічного забезпечення службової діяльності (Ю.Б. Ірхін, В.О. Лефтеров, Є.М. Потапчук, А.І. Черкашин), управлінської діяльності в ОВС (В.І. Барко, Ю.В. Осипова). Є роботи, в яких досліджується психологічна готовність працівників ОВС до виконання певних службових завдань: застосування табельної вогнепальної зброї (М.О. Чміль), вогнепально-силового впливу (І.Ю. Горелов), охорони громадського порядку (О.В. Каверін, В.С. Лапчук).

Окремим питанням в контексті зазначеної проблеми є визначення особливостей психологічної готовності працівників спеціальних підрозділів ОВС до дій в екстремальних умовах (Я.Г. Бондаренко, Ю.Р. Йосипов, М.Г. Логачов, О.В. Тімченко та ін.). Здебільшого у цих дослідженнях мова йде про загальну психологічну готовність працівника ОВС. Що стосується спеціальної психологічної готовності, то слід вказати на певний дефіцит такого роду досліджень. Практично не розглядається у науковій літературі з юридичної психології питання психологічної готовності працівників міліції груп захоплення.

На підставі аналізу літературних джерел та нормативно-правових документів, що регламентують службову діяльність працівників ОВС, нами було визначено психологічні ознаки службової діяльності працівників груп захоплення та психологічні чинники її ефективності. Це дало змогу виділити наступні структурні компоненти психологічної готовності працівників груп захоплення до професійної діяльності: для загальної готовності - мотиваційний, когнітивний, операційний, особистісний; для спеціальної готовності - мотиваційний, когнітивний, операційний, емоційно-вольовий, рефлексивно-оцінний, комунікативний (інтерактивний).

Визначення психологічного «наповнення» цих компонентів є пріоритетним завданням юри дико-психологічних досліджень.

Список використаних джерел:

1. Карамушка Л.М. Психологія управління : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. та ін-тів післядипломної освіти] / Л.М. Карамушка. - К. : Міленіум, 2003. – 342 с.

Порохня В.В., ад'юнкт кафедри
юридичної психології НАВС

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ПРОФІЛАКТИКИ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, УЧИНЕНИХ ДІТЬМИ

Соціально-економічні зміни в Україні у матеріальній, соціальній і духовній сферах життя повною мірою сприяли руйнації колишніх застарілих стереотипів поведінки, нормативів та ціннісних орієнтацій. Наразі маємо кризу традиційних інститутів соціалізації молодого покоління, порушення процесу спадкоємності поколінь, відчуження неповнолітніх від культури. Діти, підлітки, молодь не готові до подолання хронічних інтенсивних стресових ситуацій і страждають від їх

негативного впливу. Особливо негативний вплив справляє розгубленість, втрата ідеалів, неоптимістичне сприйняття життя, відчуження від суспільства. Ці тенденції штовхають молодь до алкоголізму, наркоманії, проституції та дедалі частіших випадків вчинення адміністративних правопорушень та злочинів.

Відповідно до п. 4.8. Загальнодержавної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на період до 2016 року» (затверджена Законом України від 5 березня 2009 року № 1065-VI) метою захисту прав дітей, які вчинили правопорушення, є профілактика правопорушень з боку дітей, значне зменшення кількості злочинів, вчинених дітьми, приведення умов їх утримання у спеціальних установах для дітей у відповідність із міжнародними стандартами [1]. Профілактика дитячої злочинності є пріоритетною для держави, так як питома вага правопорушень вчинених дітьми в Україні становить близько 10%.

Практика розвинених європейських країн свідчить, що діяльність по профілактиці правопорушень вчинених дітьми виключно державними органами є недостатньою. За таких умов важливим аспектом профілактики є взаємодія уповноважених державних органів із громадськістю, де головним, на нашу думку, є інформування органів державної влади про можливі випадки виникнення протиправної поведінки. Передумовою такої взаємодії має стати вироблена у суспільстві атмосфера нетерпимості до появи різних форм соціальних девіацій у дітей. Самойлова О. поряд із інформуванням, виділяє, як один із ефективних методів участі представників громадськості у запобіганні злочинності неповнолітніх, проведення регулярних рейдів за участю батьків, вчителів по місцях концентрації підлітків та молоді з метою виявлення місць, в яких можуть виникнути несприятливі умови їх морального виховання, а також усунення або послаблення існуючих джерел такого впливу. Особливу увагу слід звертати на перевірку суб'єктів підприємницької діяльності стосовно недопущення порушень

правил торгівлі, заборони продажу неповнолітнім тютюнових виробів і алкогольних напоїв [2]. Крім того, робота по профілактиці злочинності неповнолітніх була б планіметричною без залучення громадських формувань по охороні громадського порядку. Так, відповідно до Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» одним із головних завдань громадських формувань є: сприяння органам внутрішніх справ у виявленні і розкритті злочинів, розшуку осіб, які їх вчинили, захисті інтересів держави, підприємств, установ, організацій, громадян від злочинних посягань; участь у забезпеченні безпеки дорожнього руху та боротьбі з дитячою бездоглядністю та правопорушеннями неповнолітніх [3].

Отже, поряд із уповноваженими державними органами, важливу роль у профілактиці адміністративних правопорушень відіграє громадськість. Основну увагу слід зосередити на організації дозвілля підлітків, де громадськість та органи місцевого самоврядування мають здійснювати пропаганду позитивних сімейних цінностей, активізувати розвиток дитячого та юнацького спорту, осередків сприяння родині, збільшити кількість позашкільних гуртків, секцій за місцем проживання, проводити культурно-виховну роботу з підлітками.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Загальнодержавної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на період до 2016 року»: Закон України від 5 березня 2009 року № 1065-VI [Електронний ресурс] // Режим доступу до прог.: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1065-17>;
2. Про участь громадян у охороні громадського порядку та державного кордону: Закон України від 22 червня 2009 року № 1835-III [Електронний ресурс] // Режим доступу до закону: http://uazakon.com/documents/date_9n/pg_iqctxv.htm;
3. Самойлова О. Запобігання злочинності неповнолітніх за участю громадськості / О. Самойлова // Право і суспільство. – 2013. – №6-2. – С. 311-314.

Руденко М.В., доцент кафедри основ професійного навчання Київського національного університету будівництва і архітектури, кандидат педагогічних наук, доцент;
Калениченко Р.А., професор кафедри психології та соціології Національного університету державної податкової служби України, кандидат психологічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДЖЕННЯ РЕСОЦІАЛІЗАЦІ НЕПОВНОЛІТНІХ ЗАСУДЖЕНИХ ДІВЧАТ ЗАСОБАМИ ЕСТЕТИЧНОГО ВПЛИВУ

Ефективність соціально-психологічного супроводу засуджених засобами естетичного виховання значною мірою визначається умовами виховної колонії, в якій протікає навчально-виховний та виробничий процес. С. Рубінштейн стверджував, що зовнішні причини (зовнішні впливи) завжди діють лише опосередковано, через внутрішні умови. Під час пояснення будь-яких психічних явищ особистість виступає як сукупність внутрішніх умов, через які відбиваються всі зовнішні впливи [2, с. 183].

Умови, які впливають на процес формування естетичних якостей засуджених поділяються на внутрішні та зовнішні. Внутрішні умови процесу естетичного виховання - властивості особистості засудженого як суб'єкта діяльності на основі пізнання, переживання та ставлення до даного процесу: спрямованість особистості (переконавання, світогляд, ідеали, здібності, нахили та інтереси); досвід: життєвий та службовий (підготовленість засудженої, її знання, навички, вміння та звички); психічні процеси (воля, почуття, емоції); темперамент (типологічні основи вищої нервової діяльності людини, вікові, індивідуальні особливості); характер (дисциплінованість, самостійність, цілеспрямованість, відповідальність, ініціатива, працелюбність, колективізм та ін.); здатність до самовиховання (свідома діяльність засудженого, яка спрямована на виховання у

себе позитивних рис і подолання негативних). До зовнішніх умов організаційних засад процесу естетичного виховання, на думку О. Варгати, належать: нормативно-правові, науково-інформаційні, кадрові, дидактичні, технологічні, матеріально-технічні, фінансового забезпечення [1, с. 29].

Підлітковий вік дівчинки – це період статевого дозрівання, що закінчується статевою зрілістю, здатністю і спроможністю організму до дітородної функції. Узгодження хронологічного, біологічного та психологічного віків є важливою умовою гармонійного розвитку особистості. Суперечність між ними може стати причиною виникнення конфліктних ситуацій, фрустраційної поведінки, болісних переживань.

Соціально-психологічні теорії констатують, що індивіди схильні виконувати правила і відступати від них тільки за певних умов. Врахування особливостей особистості засудженого сприяє вирішенню таких завдань, як: правильна кваліфікація вчиненого злочину, вибір тактичних прийомів, що підвищують ефективність виховних дій на особистість злочинця та ін.

Зовнішні і внутрішні умови, взаємодіючи, дають імпульси, які викликають відповідний резонанс (певну корекцію світогляду, ціннісних орієнтацій, життєвої позиції, способів діяльності). Це свідчить про динамізм процесу естетичного виховання засуджених.

Цільова спрямованість в опануванні засудженими неповнолітніми дівчатами естетичними знаннями, поглядами, переконаннями, ідеалами, досягненні життєвих планів визначається педагогами на етапі створення проекту технології естетичного виховання та його реалізації в умовах виховної колонії. Це передбачає:

цілеспрямовану підготовку вихователів до здійснення естетичного виховання засуджених, підбір та аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури, визначення системи знань, умінь і навичок вихованок, які підлягають засвоєнню;

проектування пізнавальної діяльності вихованок та управлінської діяльності педагогів: постановка діагностичних цілей та їх уточнення на рівні конкретного виховного заходу

естетичного спрямування відповідно до визначеного змісту; формулювання окремих виховних цілей з орієнтацією на досягнення гарантованого виховного результату. Насамперед, встановлюється те, що повинні отримати вихованки в результаті вивчення конкретної теми, проведеного заходу естетичного спрямування: які повинні отримати знання, опанувати навички та уміння, за яких обставин їх застосовувати.

Таким чином, визначені педагогічні умови тісно взаємопов'язані між собою, їх створення в процесі естетичного виховання в умовах виховної колонії з високою долею вірогідності сприятиме формуванню естетичної вихованості засуджених.

Список використаних джерел

1. Варгата О.В. Концептуальні підходи до управління естетичним вихованням учнів / О. В. Варгата // Вісник післядипломної освіти / Ун-т менедж. освіти НАПН України. – К.: АТОПОЛ, 2012. – Вип. 8 (21). – С. 28-33.

2. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание: о месте психического во всеобщей взаимосвязи явлений материального мира / С. Л. Рубинштейн. – М. : Изд-во АН СССР, 1957. – 328 с.

Савчук С.В., доцент кафедри філософії та теорії права Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича, кандидат юридичних наук, доцент

ФУНКЦІЇ ВИНИ

В понятті «вина» вбачається насамперед оцінка індивідом власної поведінки, відчуття невдоволення собою та своїм вчинком. Основна її функція – регулятивна, а саме управління людською поведінкою. В процесі розвитку ця функція зазнає змін: перетворюється від морального регулятора соціально-прийнятних норм поведінки до саморегулятора особистісних моральних принципів, від соціалізації до індивідуалізації. Людина набуває здатність самостійно визначати та регулювати власне життя. Про це згадують й психіатри. Почуття вини, як

переконана абсолютна більшість із них, з'являється на тій стадії прогресу людини, коли вона починає оцінювати свої вчинки на предмет відповідності ідеальним образам та уявленням, що сформувалися у неї. Властиве воно психічно здоровим людям, що повною мірою узгоджується з визначеннями інституту осудності в правовій науці. Й, навпаки, у людей з психічними відхиленнями і патологіями психічного розвитку, такими як психопатія шизоїдного і паранояльного типу чи олігофренія ступеня порушення дебільність, імбецильність, важка розумова субнормальність, ідіотія тощо, не спостерігається формування і розвиток почуття вини. За словами цих фахівців клінічної медицини, особи, віднесені до розумово відсталих, частіше від інших порушують норми законодавства, скоюючи проступки і злочини, що знаходять своє підтвердження в кримінологічних дослідженнях.

Причиною для переживання вини є вчинок, що вступив у суперечність із інтерналізованими стандартами поведінки, з нормами (моральними, релігійними, етичними, правовими тощо) і цінностями; як скоєні, так і не учиненні дії (бездіяльність), коли в певній ситуації вони були б доречні і необхідні. При цьому, прагнучи визначити детермінанти вини, ми стикаємося з ситуативним різноманіттям вчинків, що пов'язано з наявністю не лише універсальних, але й культурно-особливих соціальних норм, порушення чи зловживання якими викликає вказану емоцію. Хоча є й такі фундаментальні сфери життєдіяльності людини, здебільшого інституціолізовані в праві, в яких майже будь-яка культура встановлює безпосередній взаємозв'язок між проступком і виною. Крайні форми правопорушень (вбивство, тяжкі тілесні ушкодження, зґвалтування, державна зрада тощо) цьому приклад. Окрім того, існує пряма залежність, і це експериментально доведено, між порогом вини та ситуативною зумовленістю поведінки особи: чим більше розвинута у людини здатність до переживання вини, тим меншим ступенем її поведінка визначається вимогами ситуації.

В наш час вина відіграє ключову роль у розвитку особистісної та соціальної відповідальності. Вважається, що підтримання громадської згоди щодо норм і законів, а отож і правопорядку в суспільстві, є однією з конструктивних функцій вини. А тому, й суспільство, що не відає цього почуття, було б

самим непередбачуваним, беззаконним і найнебезпечнішим у світі. Вина стимулює людину виправити ситуацію, відновити нормальний (попередній) стан речей, поновити інших осіб у правах [1, с. 563-564]. Вона передбачає відповідальність, в той час як особистісна відповідальність в гуманістичній психології не передбачає вину і подальше покарання, подібно до юридичного розуміння відповідальності. Тобто психологічна наука на перше місце ставить відповідальність людини перед самою собою, на відміну від юриспруденції, де фізична осудна особа відповідає насамперед перед суспільством і державою. Джерелом почуттів, бажань і дій, на думку психологів, є сама людина, що знаходить свій вираз в елементарних формулах: «Я волюю», «Я відчуваю», «Я вчиняю».

Людина, - резкуючи сказане вище, - має виробити такі пріоритети, які би випереджали реакцію суспільства, в особі уповноважених на те органів, на ту чи іншу поведінку, і які б були засновком аналізу негативної ситуації на особистісному рівні. І якщо у такому випадку зовнішній реакції соціальних інститутів буде передувати внутрішня критична оцінка своїх дій, то є всі на те підстави вести мову про зрілу та відповідальну, в загально-превентивному розумінні, особистість, в структурі вини якої виокремлюються три компоненти: емоційний, мотиваційний і когнітивний. Емоційний компонент включає неприємне внутрішнє напруження. Людина, визнавши свою винуватість, відчуває бажання вибачитися за свої вчинки, виправити ситуацію, компенсувати завдані збитки, - це мотиваційний компонент вини. Когнітивна ж складова означає, що людина має збагнути свою роль у події, яка викликала переживання вини, усвідомити шкідливі наслідки своєї поведінки, і це потребує вміння робити казуальні висновки.

Список використаних джерел

1. Кон И. С. Моральное сознание личности и регулятивные механизмы культуры // Социальная психология личности ; под ред. М. И. Бобневой, Е. В. Шороховой. – М. : Наука, 1979. – С. 85-113.

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «МОРАЛЬНА НОРМАТИВНІСТЬ»

Кожна галузь професійної діяльності має притаманні лише їй риси, що впливають на характер та особливості взаємин людей у процесі реалізації конкретних трудових операцій. Це повною мірою стосується й юридичної діяльності.

Успішна реалізація правниками своїх професійних функцій передбачає формування у них відповідних особистісних якостей.

Проблема розвитку професійно значущих якостей була сформульована ще у двадцяті роки ХХ ст. радянськими дослідниками – М. Д. Левітовим, А. А. Толчинським, І. Н. Шпільрейном. Протягом останніх десятиліть з'явилась значна кількість наукових досліджень, присвячених вивченню професійних якостей фахівців, що за класифікацією Є. О. Клімова належать до професій типу “людина-людина” [1, с. 202].

Серед особистісних якостей правника слід виділяти не лише ділові, пізнавальні, комунікативні, інтелектуальні тощо, але й моральні якості, які відображають елементи його морального зростання до належного професійного рівня. Чільне місце серед них займає моральна нормативність.

Переважна більшість науковців розглядають моральну нормативність лише в контексті моральної свідомості. Моральна сфера – складний конструкт людської психіки і поведінки, в основі якого лежить унікальне утворення – моральна свідомість. Аналіз наукових досліджень засвідчив, що до структур моральної свідомості (О. Дробницький, М. Савчин, О. Титаренко) можна віднести: інтелектуальні компоненти, емоційно-оцінні механізми, духовно-моральні орієнтації та моральні дії. У змістовому плані вона охоплює моральні уявлення, поняття про добро і зло, моральні норми, ідеали і принципи [2, с. 316, 319].

Нормативність – складний і тривалий процес перетворення змісту моральних норм в основу моральності особи. Нормативність пов’язана з проблемою істинності моралі. У різних етичних системах це вирішується по-різному. Моральні норми виводяться або з чистого мислення (І. Кант, Г. Гегель, інші), або із суб’єктивних настанов особи (Д. Юм, неопозитивісти). Матеріалісти пояснюють походження моральних норм з потреб суспільного життя (регулювання відносин між індивідом і колективом); теологи вважають, що джерело моральних норм надприродне – Бог [3, с. 752].

Моральні норми являють певні цінності, моральні якості, які проявляють люди по відношенню один до одного. Вони підтримують певні принципи суспільства і форми спілкування.

В науковій літературі є значна кількість праць, які досліджують моральну нормативність незалежно від виду професії. В науці переважає плюралізм думок щодо поняття “моральна нормативність”. Автор тез виділяє деякі з них. Маклакова і Чермяніна зазначають, що моральна нормативність забезпечує здатність адекватно сприймати індивідом пропоновану для нього певну соціальну роль. Моральна нормативність у них виступає як показник адаптованості особистості. На відміну їм, Коваль визначає, що моральна нормативність – це властивість, яка регулює поведінку особистості. Нормативність розглядається як система моральних вимог і оцінок, механізмом роботи якої є вільна воля морального суб’єкта [4, с. 95-96]. Аналізуючи їх, можна сказати, що ці поняття характеризують моральну нормативність як засіб або дію, яка спрямована впливати на поведінку особистості. На нашу думку, це досить однобічне твердження.

Стійкість і мінливість моральних норм поведінки людей соціально-економічно, історично детермінована. Цей аспект проблеми достатньо вивчений у філософському плані. Однак мінливість і стійкість моральних норм поведінки має й індивідуально-психологічні основи. Деякі люди відносно швидко і внутрішньо безболісно міняють одні норми поведінки на інші, у деяких же на цьому ґрунті виникають особистісні трагедії. Зміна моральної нормативності має й вікову динаміку.

Причини високої і низької моральної нормативності різнопланові. Це фізіологічні, інтелектуальні особливості та аспект виховання в дитинстві, характер провідної діяльності тощо.

Підсумовуючи вище сказане, слід зазначити: моральна нормативність багатогранне поняття; моральна нормативність виступає регулятором поведінки людини; моральна нормативність формується з дитинства і протягом життя може змінюватись під впливом різноманітних особливостей; моральна нормативність у своєму розвитку іноді протікає у формі кризи; для конкретизації поняття “моральна нормативність” необхідно здійснити глибший аналіз літератури з даної проблематики.

Список використаних джерел

1. Діденко М. С. Професійно значимі якості особистості менеджера організацій: теоретичний аспект / М. С. Діденко // Міжнар. наук. форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. – 2013. – № 13. – С. 201–211.

2. Киричок В. А. Теоретичні основи виховання моральної самосвідомості молодших школярів у позакласній діяльності / В. А. Киричок // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – 2014. – Вип. 18., кн. 1. – С. 316–325.

3. Основи філософських знань Філософія, Логіка, Етика, Естетика, Релігієзнавство: підручник / [М.І. Горлач, В.Г. Кремень, С.М. Ніколаєнко, М.П. Требін та ін.]. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 1028 с.

4. Коваль Е. А. Нормативность как атрибутивное свойство нравственного самосознания / Е. А. Коваль // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – 2012. – № 8 (22), ч. I. – С. 95–98.

Черник Н.С., здобувач кафедри філософії
права та юридичної логіки НАВС

ВПЛИВ ХРИСТІЯНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ НА ФОРМУВАННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

Становлення правової держави та розбудова суспільства нерозривно пов'язані із правосвідомістю, рівень розвитку якої, в свою чергу залежить від цілого ряду чинників, основними серед яких виділяється моральна та духовна культура. Саме моральна складова є визначальною у процесі становлення взаємовідносин між суспільством та державою, їх правової поведінки та свідомості.

Процес становлення правосвідомості українців формувалася впродовж основних етапів національного державотворення. Особливо активно ці процеси відбувалися у другій половині XIX – на початку XX ст., коли отримали не лише теоретичне, а й практичне підґрунтя. Особливий вплив на формування правосвідомості та вітчизняної філософсько-правової думки здійснювало християнство та норми канонічного права, що становили його основу. Християнська правова доктрина, що формувалася впродовж тисячоліть, сформувала притаманну тільки їй систему взаємовідносин між суспільством, державою та церквою. Відносини, що здійснювалися у цих трьох площинах, ґрунтувалися на глибоких релігійно-етичних та моральних цінностях. Внаслідок відображення християнської правової доктрини правосвідомості мали місце трансформації у практичній правовій діяльності.

Для українського державотворення вельми важливе значення мало становлення української правової системи в період національно-визвольних змагань 1917-1920 рр. У зазначений період існувало кілька форм національної держави, політико-правова система яких попри різноманітні підходи до розв'язання державницьких проблем, характеризувалася спільною рисою – глибоким християнським змістом. Саме християнський зміст у поглядах лідерів Центральної ради,

Гетьманату та Директорії, визначав характер та актуалізацію вирішення земельного та соціального питання, лібералізацію норм кримінального і кримінально-процесуального законодавства, а також глибоке морально-етичне наповнення цивільного законодавства.

Природне розташування між Сходом та Заходом, між двома протилежними суспільно-політичними формаціями та цивілізаціями, зумовили формування специфічного ментального та духовного феномену українства. Феномен української духовності виступає так званим граничним феноменом, який є ключовим змістом українського етносу, визначає сутність та характер державотворчих процесів.

У духовності українського народу початку ХХ ст. та в період революційних подій 1917-1921 рр. можна чітко прослідкувати різницю між інтровертним та екстравертним типами свідомості. Перший органічно пов'язується з індивідуалізмом, а другий – як національна експансія неможливий без «колективізму», тобто підпорядкування одиниці загалу, беззастережного послуху, відданості колективній думці тощо.

Кінець ХІХ – початок ХХ ст. був часом політизації національного руху та формування перших політичних партій, які взяли на себе провід у процесі відродження державності. Існування кардинально протилежних підходів до розуміння концепції держави зумовило наростання світоглядного протистояння в середовищі українського національного проводу, що впродовж революційних подій 1917-1920 рр. було однією з основних причин поразки.

Отже, аналізуючи українську правову думку в контексті християнської правової ідеології, можна зазначити, що вагому роль у процесі її формування здійснила православна та греко-католицька теологічні доктрини. Вплив церкви на суспільство та політику був зумовлений більш, ніж тисячолітньою традицією, однак по відношенню до українців він характеризувався виразною поліконфесійністю. Так, у Галичині більшість українського населення за віросповіданням були греко-католиками, натомість в Наддніпрянській Україні – православні.

Попри приналежність до різних духовних світів, греко-католицизм і православ'я стали для українців виразниками ідеї соборності, єдності та потужним фактором для подальшого процесу державотворення в Україні.

Чижевський С.О., старший офіцер психологічної служби управління по роботі з особовим складом Головного управління Національної гвардії України

СИСТЕМА МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Акції протесту в м. Києві, анексія Криму, бойові дії на сході України, фінансово-економічна криза об'єктивно призвели до погіршення стану психологічного та фізичного здоров'я наших громадян. З кожним днем ситуація загострюється, оскільки психологічну травму отримали не тільки безпосередні учасники бойових дій, але й ті, хто опосередковано задіяний або просто спостерігає та співпереживає (в першу чергу — рідні, знайомі). Але найбільше занепокоєння викликає психологічний стан військовослужбовців, які задіяні у проведенні антитерористичної операції (далі – АТО). Йдеться про отримання ними бойових психічних травм і, як наслідок, у майбутньому виникнення у громадян держави посттравматичних стресових розладів (ПТСР).

У Головному управлінні Національної гвардії України (далі – НГУ) створено робочу групу з метою узагальнення психогенних втрат підрозділів; проблематики психологічної допомоги учасникам антитерористичної операції на різних етапах виконання бойових завдань; міжнародного досвіду; практичної роботи науковців, громадських організацій та відпрацювання Програми медико-психологічної реабілітації учасників АТО.

За результатами проведеної роботи підготовлено ряд пропозицій до проекту Доктрини соціального захисту та

психологічної реабілітації осіб, які постраждали під час виконання обов'язків військової служби та нормативно-правових актів держави, зокрема: військовослужбовці, військовозобов'язані та резервісти, після виконання ними службово-бойових завдань в екстремальних (бойових) умовах мають право на обов'язкове безкоштовне проходження медико-психологічної реабілітації; визначено загальну систему медико-психологічної реабілітації військовослужбовців та психологічного супроводу осіб звільнених у запас:

професійно-психологічна підготовка до виконання службово-бойових завдань в екстремальних (бойових) умовах здійснюється військовими психологами, командирами підрозділів НГУ;

перша психологічна допомога в екстремальних умовах (зоні бойових дій) надається військовими психологами, військовослужбовцями НГУ;

просвітницька робота, психоедукація, дебрифінги, міні-тренінги, інтерактивне спілкування в таборах відпочинку (в зоні бойових дій) здійснюється військовими психологами НГУ та цивільними психологами (волонтерами);

програма декомпресії – проходять 100% особового складу підрозділів, які виконували службово-бойові завдання в екстремальних умовах (в зоні бойових дій), відразу після виходу із небезпечних районів протягом 3 діб – проводять військові та цивільні психологи, медичні працівники, інструктора з фізичної підготовки та спорту, працівники центрів культури;

заходи первинної психопрофілактики (військові та цивільні психологи, лікарі-психіатри), з метою визначення стану психічного здоров'я особи і необхідності додаткового обстеження (лікування) в умовах спеціалізованого психосоматичного (психіатричного) стаціонару;

періодична медико-психологічна реабілітація в будинках відпочинку, медичних реабілітаційних центрах (14, 21, 30 діб) – персонал відповідних установ;

психологічний супровід ветеранів – районні центри соціальних служб.

СЕКЦІЯ 3

ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ ЯК ПРАКТИЧНА СФЕРА ДІЯЛЬНОСТІ

Алексійчук Т.В., психолог юридичного
ліцею ім. Я.Кондратьєва НАВС

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ЛІЦЕЇСТІВ ВНЗ МВС ДО УМОВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ

Основними видами навчально-виховних закладів, що здійснюють загальноосвітню і професійну довузівську підготовку осіб рядового і начальницького складу, є відомчі ліцеї та профільні класи загальноосвітньої школи. Їх значущість передусім полягає у вирішенні наступних важливих завдань первинної підготовки майбутніх кандидатів на зайняття посад в органах, службах та підрозділах внутрішніх справ: всебічний розвиток ліцеїстів та учнів; подальше професійне самовизначення; виховання морально і фізично здорового покоління; забезпечення умов для здобуття загальної середньої освіти та первинних знань в сфері права і функціонування системи МВС України; розвиток основних вмінь та навичок в сфері майбутньої професійної діяльності та потреби у постійному самовдосконаленні; формування професійної позиції, гідності майбутнього працівника органів внутрішніх справ, готовності до специфічних умов проходження служби та відповідальності за свої дії.

Умови ліцею ВНЗ МВС є специфічними в силу службових обов'язків, які є обов'язковим елементом системи навчання, тобто одночасно відбувається й адаптація до майбутньої професійної діяльності. В початковий період перебування учнів в ліцеї, особлива увага приділяється адаптації першокурсників до умов перебування в ліцеї та навчально-виховного процесу. Залежно від того, в яких умовах і на якому рівні здійснюється

взаємодія людини із середовищем, можуть виділятися різноманітні види адаптації: організаційна, соціальна, психологічна, спеціально-професійна, культурно-побутова та фізіологічна.

Саме у ліцеї ВНЗ МВС у процесі адаптації ліцеїстів відбувається інтенсивне змістове та творче залучення їх до обраної професії, тому особливості поведінки ліцеїстів, зокрема системи навчальних закладів МВС, у сфері навчально-службової діяльності визначають ступінь адаптації їх до професії. Найбільш чітким показником рівня особистісної адаптації до своєї професійної ролі є зв'язок життєвих планів особистості з тією професією, яку вона опановує. Ставлення ліцеїстів ліцею ВНЗ МВС до обраної професії свідчить, що в основі процесу особистісної адаптації можуть полягати причини не лише професійного плану, але й соціального, пов'язаного з прерогативами працівників даної галузі, новою соціальною позицією, можливостями задоволення актуальних потреб. Успішність виконання ліцеїстами своїх обов'язків передбачає наявність у них професійно значущих якостей особистості, формування яких відбувається як у процесі цілеспрямованого виховного, навчального, психологічного впливу, так і у результаті дії усієї сукупності умов макро- і мікросоціального оточення.

Даний процес обумовлюється особливостями умов життєдіяльності, властивих лише відомчим навчальним закладам, а саме: особливі ритм і регламентація життя і побуту; обмеження в засобах реалізації актуальних потреб; особливі принципи організації взаємин; відрив від звичного мікросоціального оточення; залучення ліцеїстів до інших видів діяльності окрім основної – навчальної. При цьому на фізіологічний стан особистості впливають холод, фізичні навантаження, побутовий дискомфорт, зміна раціону харчування, зміна ритмів життя, регламентований розпорядок дня.

На соціально-психологічну сферу впливають зміна колективу, засвоєння групових норм поведінки, зміна стилю взаємин, необхідність дотримуватись субординації, необхідність негайно підкорятись команді тощо. Ці специфічні умови життєдіяльності та навчання у ліцеї ВНЗ МВС визначають своєрідність дії механізмів первинної психологічної адаптації ліцеїстів, які спрямовані на зниження рівня тривоги, фрустраційного напруження, викликаних умовами зовнішнього середовища, що змінилися.

У силу цього однією з найважливіших умов педагогічного попередження дезадаптації в умовах навчання у навчальних закладах системи МВС є аналіз і діагностика виникнення труднощів особистості, її можливостей в опрацюванні інформації, пов'язаної з навчальною, виховною та психопрофілактичною діяльністю. Їх невідповідність нерідко служить безпосередньою причиною різних порушень в упорядкуванні соціально-комунікаційних стосунків ліцеїстів як з викладачами та курсовими офіцерами, так і в умовах навчальної групи. Аналіз літератури дозволив виділити ряд педагогічних умов успішного здійснення адаптації: оцінка ступеня адаптації осіб перемінного складу до умов навчально-виховного процесу; проведення заходів для прискореної адаптації до умов навчання та проживання; організація колективу ліцеїстів та його оптимального функціонування; створення позитивного психологічного мікроклімату; здійснення навчального процесу на оптимальному рівні засвоєння особистістю навчальної інформації; педагогічний вплив на емоційно-вольову сферу особистості з метою формування її стійкості до стресових ситуацій; оптимальне поєднання соціального розвитку окремої особистості в колективній діяльності з формуванням у ліцеїстів відповідального ставлення до професії в органах внутрішніх справ; залучення ліцеїстів до участі у заходах щодо покращення та усвідомлення своїх завдань у педагогічно-виховній системі професійної освіти; прийняття вимог, які висувуються

майбутньою професією до його особистісних якостей; послідовне засвоєння знань, умінь і навичок, необхідних для вирішення професійних завдань; системний розвиток здібностей та стійкої позиції особистості.

Амонс М.О., заступник начальника науково-дослідного центру з питань діяльності органів і установ ДПтС України ІКВС, кандидат юридичних наук

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ЗАСУДЖЕНОГО ДО УМОВ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Наявність злочинності як соціального та соціально-психологічного феномену спричиняє потребу у пенітенціарних закладах різних видів, що виконують функцію ізоляції й перевиховання людей, які з тих чи інших причин відхилилися від визначених суспільством поведінкових зразків, вчинили протиправні дії та повинні у відповідності з законом відбувати покарання. На практиці вказані заклади є не лише місцем тимчасового відокремлення особи від суспільства, але й живильним середовищем своєї субкультури з власними вимогами, нормами і правилами співжиття.

Життєдіяльність у місцях позбавлення волі об'єктивно призводить до появи моралі, що за своїм змістом дала можливість дослідникам кваліфікувати її як кастову, а також порядку, типового для архаїчної спільноти. Ці ознаки слід обов'язково враховувати при оцінці можливостей та ефективності покарання у вигляді позбавлення волі як засобу виправлення та перевиховання. Злочинець - свідомий суб'єкт, наділений сукупністю біологічно зумовлених і соціально детермінованих властивостей та якостей, поведінка якого визначається антисуспільною спрямованістю, що виникає під

впливом дії певних суспільно-політичних, економічних та соціокультурних умов. Засуджений - злочинець, що відбуває покарання за вироком суду, отже, на нього розповсюджуються усі вищезазначені ознаки.

Перш за все, слід зазначити, що більшості ув'язнених притаманні специфічні емоційні стани - недовірливість, підозрливість, тривожність, дратівливість, збудливість, агресивність, а також пригніченість, почуття власної неповноцінності і х ін. Вони викликаються наступними чинниками:

1) ізоляція від суспільства і розміщення у замкненому середовищі;

2) тотальна регламентація життєдіяльності та наявність жорстких санкцій за порушення як офіційних приписів, так і неформальних норм і правил поведінки. Таким чином, кожна особа перебуває під подвійним контролем - адміністрації та мікросередовища засуджених, причому уявлення про "правильну поведінку" у них можуть бути діаметрально протилежними;

3) обмеження у задоволенні потреб, у першу чергу біологічних, та примусове включення до одностатевих соціальних груп.

Жорстка регламентація поведінки правилами, що визначаються ворожим щодо засудженого середовищем та наявність широкого спектру санкцій за їх порушення формує пасивність і прагнення уникнути будь-яких змін. Оскільки ув'язнений не має особистого простору, постійно перебуває в тісному соціальному оточенні, порушення правил може відбутися в будь-який момент і не з його вини (наприклад, хтось обмовив або неправильно витлумачив його слова). Тому необхідно не лише постійно контролювати власні вчинки, але й прораховувати можливі варіанти поведінки представників адміністрації та неформального оточення. Невдоволення і ворожість посилюються через те, що конфлікти, котрі виникають між засудженими, практично неможливо

врегулювати, а можливість змінити оточення відсутня. Таким чином, конфронтуючі сторони протягом тривалого часу знаходяться в одній соціальній групі, а конфліктні ситуації нерідко переростають у насильницькі злочини.

Потребують особливої уваги адміністрації та психологів установ виконання покарань перші та останні місяці ув'язнення. У цей час спостерігається найбільше виявів агресії як спрямованої на оточуючих, так і автоагресії (спроб самокаліцтва та суїциду). Проміжок між ним можна визначити як відносно спокійний (адаптивний), що мовою відомчих документів називається "процесом виправлення і перевиховання". Психологи ж порівнюють цей стан із "психічним паралічем", коли людина ніби залякає, поринувши в тужливе очікування того, що ж буде з нею далі.

У періоди перед звільненням занепокоєність посилюється, а внутрішня напруга зростає. Здавалося б, мусить бути навпаки: наближення очікуваної волі повинне приносити відчуття задоволення та заспокоєння. Але працівники установ виконання покарань знають, що це досить небезпечний час у житті ув'язнених, коли вони починають поводитися всупереч здоровому глузду: провокують насильницькі ексцеси, демонстративно порушують режимні вимоги, навіть намагаються тікати. В психології це явище визначається як "ефект уникнення об'єкта" - виникнення нездоланного страху перед моментом досягнення давно очікуваної мети. Засуджений розуміє, що воля може перетворитися для нього у тяжке випробування: як зустрінуть його родина та колишні друзі, чи буде можливість знайти роботу та житло, як поставиться до нього оточення?

Отже, керуючись принципами гуманістичної психології, можна стверджувати, що на кожному етапі перебування в установі виконання покарань засудженому потрібна психологічна допомога, але різна за змістом та формою, тому надати її може лише кваліфікований фахівець.

Волошина О.В., заступник начальника відділу кадрового забезпечення – начальник відділення психологічного забезпечення Національної академії внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ З СІМ'ЄЮ ПРАЦІВНИКА ОВС, ЯКИЙ ЗАЗНАВ ПСИХОТРАВМИ

Майже всі працівники ОВС, що виконували свої службові обов'язки з підвищеним ризиком для життя, мають ті чи інші ознаки порушення адаптації, у зв'язку з чим потребують подальшої психологічної реабілітації. Запорука її успіху полягає в злагодженій взаємодії та співпраці керівництва ОВС, представників підрозділів кадрового забезпечення, фахівців психологічної служби, ЦПП та ППВ, підрозділів медичного забезпечення. Проте, все звести нанівець може відсутність чи недостатність сімейної підтримки в подоланні наслідків психотравми. З огляду на це, необхідно проводити роботу з сім'єю постраждалого, роз'яснюючи родичам ознаки посттравматичного стресового розладу (ПТСР), інформуючи про почуття та переживання їхньої близької людини, про бажані принципи поведінки членів сім'ї в цій ситуації. Слід поінформувати про тривалість протікання цього захворювання та можливі «флешбек-ефекти». Крім цього, доцільно у разі потреби з близькими родичами проводити психотерапевтичні сеанси, оскільки нерідко поведінка бійця може спричинити негативні зміни їх психоемоційного стану та поведінки.

На нашу думку, першим завданням психолога, який працює із сім'єю бійця, є переконання членів його родини в необхідності уважного та зацікавленого слухання того, що йому довелося пережити. Людині дуже важливо висловитися (ефект словесної терапії), особливо за моральної підтримки близьких, рідних людей. Родичам, близьким, сусідам слід пам'ятати, що

розпитувати бійця ні про що не потрібно. Рано чи пізно він заговорить сам. І тільки тоді доцільно його запитувати не «як було?», «а ти як?», «а інші як?», а – про його відчуття: що він відчував в той момент, що відчуває зараз? Це допоможе бійцю пережити ту травму і не отримати іншу.

Дуже важливо навчити членів сім'ї надавати психологічну допомогу постраждалому, спонукати його повернутися до звичайного, нормального життя. В зоні бойових дій частина мозку, яка відповідає за мислення, у людини блокується. Тому після повернення вона не відразу може переключитися на інший режим. Людина в такому стані не може зразу ж почати вирішувати якісь побутові питання чи аналізувати свій психологічний стан. Вона несвідомо переживає минуле і проєктує його на теперішній час. Бійці бояться флешбеків (раптових спогадів про війну), у них порушується сон, вони не можуть сконцентруватись, часто хочуть спати в одязі, підхоплюються уві сні тощо. Тому рідні повинні знати, що це природна реакція на ті навантаження, які зазнала його психіка. Задача родичів – не забороняти бійцю прожити цей період.

Знаходження поряд із бійцем, який виконував свої службові обов'язки з підвищеним ризиком для життя, потребує суттєвої витримки, терпіння та толерантності. Тому членів родини потрібно навчити проявляти увагу та терпимість до проблем рідної людини, до її психологічного дискомфорту, підвищеної роздратованості, можливого депресивного стану, оскільки це є наслідком психотравми (бойового стресу). Ці явища тимчасові, тому необхідно постраждалому допомогти їх подолати.

Недоречно бійця повертати в «це життя» побутовими дорученнями. Спочатку він повинен відгорювати, і тільки потім його доцільно залучати до вирішення сімейно-побутових проблем. Інакше є ризик «загнати» травму в середину. Процес горювання складається із декількох стадій – від заперечення до прийняття ситуації. І якщо він пройшов їх правильно, то на завершальній фазі почне сприймати ситуацію як ресурсну. Людина розуміє, що отримала цінний досвід, втрати загартували

його характер. Приходить розуміння, що повернути минуле неможна, проте можна пристосуватись до теперішнього і змінити майбутнє.

В цей період особливої уваги потребують діти. Зараз, як ніколи потрібна підтримка дітям, які теж мають свої тривоги відносно подій. Важливо вселяти впевненість своєю впевненістю та любов'ю. Дуже важливий тілесний дотик, прогладжування, обійми та відповіді на запитання, які задаватиме дитина, щоб після розмови дитина могла заспокоїтись. Важливо, щоб під час поновлення звичайних стосунків між чоловіком-бійцем та дружиною, вони не залишилися без необхідної уваги та турботи.

У підсумку хочемо зазначити, що робота психолога із сім'єю не обмежується розглянутими завданнями, проте повинна мати системний та комплексний характер. Тому тривалість та результативність цієї взаємодії залежить від підготовки й фаховості психолога, його вмотивованості та підтримки як з боку керівництва ОВС, так і державних органів в цілому.

Гуменюк О.Г., доцент кафедри філософії і соціально-гуманітарних наук Хмельницького університету управління і права, кандидат психологічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗНАТЬ З ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ В РОБОТІ З НЕПОВНОЛІТНІМИ ПРАВОПОРУШНИКАМИ

Юридична психологія за специфікою досліджуваних проблем і практичної спрямованості нерозривно пов'язана з юридичною наукою і юридичною практикою. У контексті розгляду актуальних завдань юридичної психології досить важливого значення набувають проблеми виникнення

труднощів у вихованні дітей і підлітків, збільшення кількості соціальних проявів у поведінці, правопорушень та злочинів.

Х.М. Олексик та О.М. Максименко відзначають, що питома вага правопорушників нині складає 25% проти 13% десять років тому. 95% підлітків ніде подітися у вільний час [1, с. 25].

Серед причин і умов вчинення правопорушень виділяють об'єктивні та суб'єктивні причини. Об'єктивними причинами виступають наявні суперечності у суспільному бутті, в економічних, політичних та соціальних взаєминах. До суб'єктивних причин правопорушень відносять деформації в правосвідомості, потребах, мотивах, у низькому рівні моральної та правової культури.

Г.Г. Шиханцов глобальною причиною усіх правопорушень називає соціальні суперечності, які завжди існують у суспільстві [3, с. 97]. Що стосується окремих правопорушень, то їх вчинення може бути викликане різними, іноді незалежними одна від одної причинами:

- це можуть бути причини економічного характеру (неможливість знайти роботу, легальний заробіток);
- соціальні причини (недоліки виховної та освітньої роботи);
- сімейні обставини, або інші особливості середовища, в якому проживає потенційний правопорушник;
- причини особистого характеру (схильність до алкоголю, вживання наркотичних речовин тощо).

Значну роль у формуванні відхилень поведінки неповнолітніх (дефектів соціалізації) відіграють деякі особистісні особливості. У дослідженнях В.В. Беда, О.Г. Гуменюк, О.М. Максименко, Х.М. Олексик, Г.Г. Шиханцова відзначається максимальна готовність до патологічної, асоціальної реакції на несприятливі умови у підлітків з акцентуаціями характеру.

Підліткові акцентуації характеру – це крайні варіанти норми при яких окремі риси характеру значно підсилюються [2,

с. 158]. Акцентуації характеру підлітків детально вивчив О.Е. Личко. Зупинимось на характеристиці деяких типів акцентуацій характеру підлітка детальніше.

Підлітки *гіпертимного* типу шумні, комунікабельні, самостійні, сміливі, лідери, ризиковані. Головною їх рисою є гарний, дещо припіднятий настрій, досить рідко з проявами гніву. «Слабким місцем» гіпертимного підлітка є несприйняття одноманітності, монотонності. Конфлікти з однолітками виникають через прагнення до лідерства. При відсутності контролю, належного виховання гіпертимний підліток може вживати алкоголь, наркотики. Тактика впливу на підлітків цього типу не у репресивних способах впливу, а у переорієнтації підлітка на соціально-корисну діяльність де змогли б задовольнитися його лідерські потреби.

Головною рисою *лабільного* типу є глибина почуттів, щира прив'язаність. «Слабка ланка» – емоційне несприйняття з боку близьких, що штовхає на пошук емоційних контактів у асоціальних компаніях. Підлітків *шизоїдного* типу відрізняє замкнутість, заглиблення в особистий, нереальний світ, недостатньо розвинена інтуїція. «Слабке місце» – нездатність до спілкування, яке вимагає щирого співчуття, активної допомоги. Девіантна поведінка зустрічається рідко. Шизоїдні підлітки найчастіше обирають роль злодія-одинака. Деякі риси *епілептоїдного* типу визначаються ще у дитинстві: дитина годинами плаче, її важко втішити. Головна відмінна риса – періоди вороже-тужливого настрою, що поєднується з роздратуванням, афективна схильність. Алкогольне сп'яніння супроводжується диким збудженням, прагненням все знищити, бійкою. Ці підлітки схильні до азартних ігор, із спортивних занять обирають ті, що розвивають фізичну силу (боротьба, атлетика, бокс). Слабке місце акцентуації – нездатність пригасити властолюбство, безпідставні ревності. Виховання в жорстких умовах сприяє прояву гострих афективних реакцій. *Істероїдний* тип відрізняє егоцентризм, пошук визнання, співчуття. Їм притаманні брехливість та фантазування, які

спрямовані на те, щоби завоювати увагу оточуючих. Перебільшують свою алкоголізацію. Важко переживають удари по самолюбству, що призводить до афективних реакцій, імітації спроб самогубства. Підлітки *нестійкого* типу з дитинства відрізняються неслухняністю, небажанням вчитися. Ще в дитинстві починають палити, легко йдуть на дрібні крадіжки. Лякливість та недостатня ініціативність не дозволяють претендувати на лідерство. Навчання, праця не цікавлять. Потурання відкриває шлях до безділля, до входження в асоціальні компанії.

Щодо включення акцентуантів у девіантну поведінку, В.В. Романов наводить наступну статистику: нестійкий тип – 76%; епілептоїдний тип – 61%; істероїдний тип – 52%; шизоїдний тип – 44%; гіпертимний, лабільний – 36% [2, с. 201].

Мотиви однакових правопорушень у акцентуантів досить різні (за В.В. Романовим): наприклад, крадіжки – нестійкий: кошти для розваг; гіпертимний: довести одноліткам сміливість, домінування; епілептоїди: ризик, гострі відчуття; шизоїди: доведення і встановлення справедливості.

Отже, злочинність неповнолітніх багатofакторний, важкодосліджуваний феномен, що потребує пильної уваги через деструктивні процеси у соціумі. Адже у процесі формування особистості неповнолітніх правопорушників відбуваються деформації у всіх сферах: самопізнанні, саморегуляції, емоційно-вольовій, що і детермінує появу девіантної поведінки. Відповідно, саме застосування знань з юридичної психології у практичній діяльності, сприятиме не лише кращому розумінню детермінантів проблеми, але й допоможе визначити ефективні методи і прийоми, щодо профілактики правопорушень неповнолітніх.

Список використаних джерел

1. Олексик Х.М. Юридична психологія: підручник / Х.М. Олексик, О.М. Максименко. – Ужгород, 2011. – 134 с.

2. Романов В.В. Юридическая психология: учебник [для студ. вузов] / Владимир Владимирович Романов . – М.: Юрист, 2010. – 488 с.

3. Шиханцов Г.Г. Юридическая психология: учебник [для студ. вузов] / Георгий Георгиевич Шиханцов. – М., 2005. – 385 с.

Гусаченко Є.О., ад'юнкт кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

Прискорений розвиток науки та техніки приводить до того, що для слідчого, прокурора при розслідуванні кримінального провадження все частіше виникають питання, в яких розібратися без допомоги відповідних спеціалістів, неможливо. Тому застосування у кримінальному процесі наукових знань суспільно-природних галузей, техніки, мистецтва та ремесла пов'язана з тим, що розслідування злочину є складним процесом пізнання об'єктивної діяльності. А тому пізнання події злочину та дії злочинця, який його вчинив, вимагає від слідчого чи прокурора, що розслідує кримінальне провадження, які залучаються до кримінального процесу, а саме, при проведенні слідчого експерименту, володіння і застосування спеціальних знань чи навичок у певних видах суспільної діяльності.

Спеціальні знання – це не загальнодоступні, не загальновідомі, тобто це знання отримані внаслідок здобуття спеціальної освіти і професійного досвіду, а спеціаліст – це особа, яка володіє спеціальними знаннями. Іноді при визначенні спеціальних знань враховується не лише спосіб отримання

відомостей, але й відповідність цих відомостей сучасному рівню знань у певній галузі та враховується мета їх використання. Безпосередня практична діяльність спеціаліста при проведенні слідчих (розшукових) дій, де виникла необхідність застосування спеціальних знань, навичок і досвіду, є завжди важливою, але особлива значимість його діяльності проявляється при розслідуванні злочинів [1, с. 21].

При розслідуванні злочину слідчий постійно вступає в певні відносини з багатьма людьми – свідками, потерпілими, звинуваченими, експертами, понятими, членами оперативної групи тощо. Встановлення істини в кримінальному провадженні підкоряється найбільш загальним закономірностям комунікативної діяльності – діяльності спілкування людини з людиною.

Будь-яка слідча дія спрямована на одержання інформації про подію злочину та проводиться в умовах постійного контакту та діалогу між її учасниками. Слідчий експеримент передбачає проведення спеціальних дій з метою перевірки, зібрання та одержання нових доказів, оцінки слідчих версій і встановлення можливості існування певних фактів, які можуть мати значення для розслідування. Крім того, метою слідчого експерименту є перевірка та уточнення показань свідків, потерпілих, підозрюваних та обвинувачених, інших даних, отриманих під час огляду місця події та проведення інших (розшукових) дій. Це доволі складна, багато структурна слідча дія, тому при її проведенні важливу увагу необхідно звертати на психологічний стан учасників слідчого експерименту. Саме експеримент - це дійовий засіб психологічного впливу на його учасників [2, с. 13]. Тому особі, що володіє спеціальними знаннями, необхідно враховувати певні умови, які підлягають у моделюванні матеріальної обстановці, максимально подібно до тої, в якій відбувалась подія; відтворення суб'єктивних та психологічних факторів та моделювання суто досліджуваних дій. Саме складна вважається умова з відтворення суб'єктивних та психологічних

станів людини, а саме, психофізіологічного механізму його дій в принципі неможливе.

Якщо за реальних умов особа діє звичайно позадовільно, то за умов експерименту у неї актуалізується психічна готовність до сприйняття та поведінки: у особи виникають вольові зусилля, посилюються прояви довільної, спрямованої концентрованої уваги, зміцнюється спрямованість усієї психічної активності. В ситуації злочину спрямованість де термінується динамікою та умовами самої події злочину, під час слідчої дії – нав'язаність умов експерименту. З іншого боку, в незвичайній ситуації злочину, відчувається сильне хвилювання (стресс), людина могла здійснити такі вчинки, які в дозових, контрольованих умовах слідчої дії, вона виконати ніяк не може.

Участь спеціаліста при проведенні слідчого експерименту в деяких випадках є необхідною, а саме, ідентифікація з іншими особами досягається за анатомо-фізіологічними (зріст, вага, вік, пропорції тіла, зовнішня подоба), сенсорно-психічними зір, слух, рухи тіла), спеціальними (зачіска, прикраси, одяг) ознаками.

Слід враховувати стани психологічного та фізичного здоров'я осіб, що беруть участь у слідчому експерименті. За умов сильного впливу при слідчому експерименті у деяких осіб можуть виникнути значні фізичні та психічні розлади. Ми вважаємо, що найефективніше використовувати справжні предмети, знаряддя, так як вони мають більш сильний психологічний вплив на учасника експерименту, чим досягається набагато достовірніше результати.

Спеціаліст, що приймає участь у проведенні слідчого експерименту, повинен максимально контролювати свою поведінку, щоб виключити можливість психологічного впливу на учасників цієї слідчої дії. Поведінка повинна бути максимально індіферентно нейтральною. Для цього потрібно старанно стримувати емоційні прояви, а навпаки, звертати увагу на жестикулювання, міміку, позу, рухи тіла, мовлення злочинця. Категорична заборонено задавати навідні запитання

або підказки. Саме характер дій учасників слідчого експерименту, які намагаються ввести слідчого в оману, також можуть бути інформативними. Зокрема, злочинець професійно виконує попередні дії, але демонструє нездатність виконати головну дію, що служить підтвердженням наміру замаскувати свої знання та вміння [3, с. 38].

Слідчий експеримент перш за все спрямований не тільки на реалізацію впливу, скільки на одержання значущої інформації, ґрунтуючись на якій і відбувається безпосередній вплив на учасників процесу.

Список використаних джерел

1. Романюк Б. В. Участь спеціаліста на стадії досудового слідства: [навч. посіб.] / Романюк Б. В. – К. : Аванпост-Прим, 2010. – 303 с.

2. Васильев В.Л. Психологические основы организации работы следователя / Васильев В.Л. – В., 1976. – 156 с.

3. Мельникова Э. Б. Участие специалистов в следственных действиях / Мельникова Э. Б. – М.: Юрид. лит., 1964. – 87 с.

Давидова О.В., доцент кафедри юридичної психології НАВС, кандидат психологічних наук

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ МІЛІЦІЇ

Прорахунки та недоліки в діяльності міліції, що викликають невдоволення громадян та значний суспільний резонанс, зростання злочинності, негативний досвід особистих контактів населення з працівниками міліції – все це ставить перед правоохоронними органами нові завдання, зумовлює потребу перегляду стратегічних напрямів їх діяльності, пошуку нових підходів до організації та здійснення охорони громадського порядку та боротьби зі злочинністю. Важливим

напрямом вирішення цієї проблеми є створення позитивного іміджу працівників міліції.

У загальному вигляді категорія «імідж» трактується як сформований у свідомості людей емоційно забарвлений образ кого-небудь або чого-небудь, який має характер стереотипу [1]. І міждисциплінарний підхід вивчення іміджу дозволяє розглядати його з точки зору психології, економіки, політології, соціології.

Імідж дозволяє оптимізувати соціальні, професійні й особисті досягнення за рахунок створення образу мети, що задає внутрішню і зовнішню установки людині. Отже, імідж – це ефективний психологічний засіб, за допомогою якого можна досягти позитивних результатів у будь-якій діяльності. З одного боку, імідж – результат життєдіяльності людини, а з іншого – засіб управління її життєвою перспективою.

Імідж організації, в тому числі й міліції, визначається як образ, що спеціально проектується в інтересах організації, ґрунтується на особливостях її діяльності, внутрішніх закономірностях, властивостях та достоїнствах, впроваджується у свідомість (підсвідомість) населення, а також відповідає його очікуванням та служить відмінністю даної організації від аналогічних [3].

Імідж міліції – цілеспрямовано сформований образ, враження, уявлення щодо окремого працівника міліції (зовнішнього вигляду, мови, темпераменту, інтелекту, характеру дій, вчинків), органу внутрішніх справ, системи МВС в цілому і якості виконання ними функцій і професійних завдань, з метою популяризації, створення позитивного стереотипу у масовій свідомості.

Саме через імідж працівників міліції громадяни оцінюють всю організацію та складають уявлення про неї в цілому. Нажаль, імідж працівника міліції України має досить негативне забарвлення.

На імідж працівника міліції та системи МВС в цілому постійно впливає низка факторів. Здебільшого науковці

акцентують увагу на тих чинниках, які негативно впливають на імідж міліції: політизація ОВС, корупційність, зловживання працівниками міліції службовим становищем та інші порушення дисциплінарного характеру; професійна деформація та суїциди в ОВС; недостатній рівень професіоналізму, низька культура поведінки і спілкування працівників міліції [2].

Для досягнення високого рівня суспільної користі роботи всієї системи МВС кожний працівник цієї системи повинен усвідомити соціальну значущість своєї діяльності та її результатів. У контексті цієї проблеми на перше місце висуваються професійно-психологічні та моральні якості особистості правоохоронця, які й відіграють головну роль у створенні позитивного іміджу органів правопорядку в очах пересічних громадян і українського суспільства загалом.

Напрямами діяльності керівництва та персоналу ОВС щодо підвищення авторитету органів правопорядку серед населення можуть виступати: оптимізація системи професійного відбору; удосконалення професійно-психологічної підготовки працівників міліції (підвищення стресостійкості працівників у сучасних умовах несення служби, забезпечення мотивації до сумлінного виконання службових обов'язків); забезпечення законності та підвищення професіоналізму персоналу правоохоронних органів; зміцнення дисципліни в органах та підрозділах внутрішніх справ; сприяння зниженню плинності кадрів; формуванням специфічної корпоративної культури міліції України, сприяння формуванню атмосфери взаємної поваги і соціальної відповідальності; гармонізація особистісних і громадських інтересів; установлення нових критеріїв оцінки ефективності роботи персоналу ВС; проведення роз'яснювальної роботи серед населення щодо функцій та обов'язків як самих працівників міліції, так і пересічних громадян, інформуванням про результати діяльності міліції, наданням правової допомоги населенню.

Формування іміджу — процес тривалий і складний. Це має стати одним із стратегічних напрямів реформування всієї

системи правоохоронних органів узагалі і міліції насамперед. Кожний правоохоронець, який персоніфікує цю стратегію, кожного дня стверджує загальну ідею під час виконання службових обов'язків.

Список використаних джерел

1. Бебик В. М. Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика: Монографія. — К., 2000. — 384 с.
2. Бойко І. В. Основні критерії оцінки діяльності органів і підрозділів внутрішніх справ України // Правова інформатика. - К., 2003. - № 1.
3. Перельгина Е.Б. Психология имиджа: Учебное пособие. М.: Аспект Пресс, 2002. — 220с.

Дуброва Р.В., ад'юнкт кафедри
оперативно-розшукової діяльності НАВС

ПСИХОЛОГІЧНЕ ПРОТИРІЧЧЯ ЯК ПРОБЛЕМА ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО ОРГАНУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ПРАЦІВНИКА ОПЕРАТИВНОГО ПІДРОЗДІЛУ ОВС УКРАЇНИ

Взаємодія органів досудового розслідування та оперативних підрозділів органів внутрішніх справ знаходиться на незадовільному рівні. В практичній діяльності вони нерідко діють роз'єднано, відгороджуючись «відомчими» бар'єрами і розрізняються в процесуальному положенні. Необхідно визнати, що співробітники низки оперативних підрозділів та органів досудового розслідування психологічно не готові до спільної діяльності і не бачать необхідності в організації взаємодії між ними при провадженні негласних слідчих (розшукових) дій. В якості одного з факторів, що зумовлює такий стан можна назвати недостатню професійну підготовку слідчого і співробітників оперативних підрозділів, необхідну для

організації такої взаємодії, чому в чималому ступені сприяє відсутність обґрунтованих наукових рекомендацій.

Спільна діяльність слідчого та оперативника по розкриттю та розслідуванню злочинів найчастіше містить певні психологічні протиріччя. Так, для слідчого метою співпраці є всебічне і якісне розслідування кримінального правопорушення і своєчасне направлення кримінального провадження до суду. Оперативний працівник ОВС в цьому випадку переслідує більш вузьку і близьку йому мету - встановлення особи злочинця. Оперативно-розшукова робота передбачає виконання службових обов'язків у напружених, екстремальних, стресогених умовах, які можна віднести до «критичних» видів діяльності, що призводить до виникнення стану психологічної напруженості та негативно впливає на ефективність процесу взаємодії. Іноді розбіжність особистісних якостей та інтересів при взаємодії слідчого і оперативного працівника може стати причиною конфлікту між ними.

З прийняттям нового Кримінального процесуального законодавства України, слідчий не може обійтися без оперативно-розшукової діяльності, оскільки вона є одним із діючих інструментів для попередження та розкриття тяжких та особливо тяжких злочинів. Слідчий здійснюючи розслідування у кримінальному провадженні, відповідно до норм Кримінального процесуального кодексу України безперечно є головною фігурою, офіційним лідером, як у розслідуванні, так і в організації взаємодії з оперативними підрозділами. Саме його закон наділяє правом давати доручення, обов'язкові для виконання оперативними підрозділами ОВС, давати вказівки про проведення негласних слідчих (розшукових) дій і вимагати від них сприяння при проведенні окремих слідчих дій. Слідчий визначає саму потребу у взаємодії, цілі та напрямки розслідування злочину. У багатьох ситуаціях він є не тільки офіційним, але і фактичним лідером. Оперативні співробітники, умовно можна зазначити, сприяють слідчому у вирішенні проміжних завдань і досягненню кінцевої мети розслідування

конкретних кримінальних проваджень. Одним з видів взаємодії є психологічний контакт між слідчим і оперативником. Слідчий не сприймається оперативником як посадова особа в підпорядкуванні, якої повинен перебувати працівник оперативного підрозділу та виконувати вказівки слідчого.

Взаємодія є однією з функцій управлінської діяльності, вона забезпечує поділ праці і узгодженість дій, дозволяє економити сили, кошти, час. За допомогою взаємодії реалізуються завдання, які неможливо вирішити розрізненими, роз'єднаними діями. Взаємодіючи, сторони збирають, накопичують, зберігають, аналізують інформацію, що надходить, яка згодом реалізується через прийняття важливих управлінських рішень у конкретних кримінальних провадженнях. Взаємодіючи між собою, оперативний підрозділ і органи досудового розслідування повинні відстежувати обстановку, намагатися передбачити її зміну, визначати і прогнозувати динаміку зростання і спаду злочинних проявів.

Слідчий є керівником і організатором у розслідуванні злочину, який не в змозі виконати свої завдання тільки з використанням можливостей, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України. Йому об'єктивно доводиться звертатися за допомогою до інших органів, які в силу своїх повноважень надають слідчому сприяння у розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень або виступають в якості самостійних суб'єктів пізнання події злочину, координуючих свої дії зі слідчим. Потреба в організації взаємодії з цими органами обумовлена потребами практичної діяльності боротьби зі злочинністю.

Такі проблеми, як психологічне протиріччя між слідчим та працівником оперативного підрозділу ОВС потребують негайного вирішення з метою підвищення ефективності взаємодії між співробітниками ОВС та підвищення коефіцієнту розкриття кримінальних правопорушень.

Дубяга А.А., науковий співробітник
НДЛ морально-психологічного
супроводження СБД НГУ науково-
дослідного центру СБД НГУ
Національної академії Національної
гвардії України

УЯВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ПРО ОСОБИСТІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ, ГОТОВОГО ДО РИЗИКУ

Необхідність дослідження особистісних якостей військовослужбовців Національної гвардії України (НГ України) готових до ризику обумовлюється актуальністю визначення ресурсів для ефективної професійної діяльності в ризиконебезпечних умовах та вдосконалення їх підготовки до дій в таких ситуаціях.

Стан психологічної готовності до ризику військовослужбовців НГ України має складну динамічну структуру, є сукупністю емоційно-вольових, когнітивно-пізнавальних, потребово-мотиваційних, моральних, діяльнісно-практичних, екзистенціонально-буттєвих і міжособистісно-соціальних якостей особистості в їх співвідношенні з оточуючими зовнішніми умовами і службово-бойовими завданнями в загрозливих для життя і здоров'я ситуаціях.

Вивчення уявлень військовослужбовців Національної гвардії України про військовослужбовця готового до ризику здійснювалось за допомогою методики семантичного диференціалу. Аналіз отриманих даних відбувався на основі розподілу військовослужбовців різних військових частин НГ України (загальною кількістю 106 осіб) на рівнозначні групи за наступними військовими категоріями: офіцери, військовослужбовці військової служби за контрактом, військовослужбовці строкової служби. Всі досліджувані мали досвід перебування в стресових, загрозливих для життя ситуаціях.

Отримані результати дослідження дозволяють говорити про певні особливості в уявленнях різних категорій військовослужбовців Національної гвардії України стосовно військовослужбовця, який готовий ризикувати при виконанні службових обов'язків.

Так, офіцери описують військовослужбовця готового до ризику як принципового, витривалого, рішучого, емоційно стійкого, спостережливого, кмітливого, надійного, чесного, впевненого в собі, цілеспрямованого та відповідального. Ці якості відбивають потребово-мотиваційну, емоційно-вольову, когнітивно-пізнавальну, моральну, екзистенціально-буттєву, діяльнісно-практичну сфери особистості. Отже, на думку офіцерського складу, військовослужбовець готовий до ризику всебічно розвинутий, професійно підготовлений, емоційно стабільний, соціально активний в ризиконебезпечних умовах.

В свою чергу, військовослужбовці військової служби за контрактом готового до ризику військовослужбовця уявляють як витривалого та вольового (емоційно-вольова сфера особистості), швидко приймаючого рішення та кмітливого (когнітивно-пізнавальна), патріотично налаштованого та чесного (моральна), обережного (екзистенціально-буттєва), враховуючого інтереси оточуючих (міжособистісно-соціальна). Найменші оцінки стосовно військовослужбовця готового до ризику контрактники надавали якостям, що характеризують потребово-мотиваційну та діяльнісно-практичну сфери особистості.

Військовослужбовці строкової служби вказують, що готовий до ризику військовослужбовець, перш за все, повинен бути принциповим та задоволеним своєю професією (потребово-мотиваційна сфера), витривалим та вольовим (емоційно-вольова), надійним (моральна) та товаришким (міжособистісно-соціальна). Готовому до ризику військовослужбовцю, на думку даної категорії респондентів, менше притаманні якості, які в основному характеризують діяльнісно-практичну та когнітивно-пізнавальну сфери. Отже, строковики уявляють представника НГ України, котрий готовий до ризику, як стійкого до емоціогенних факторів, які негативно впливають на його психічний стан, при цьому здатного

контролювати і стримувати виникаючі емоції, забезпечуючи тим самим успішне виконання необхідних дій. До того ж в їх уявленнях такий військовослужбовець має усталений погляд на ситуацію загрози, обережний, проте в разі необхідності готовий піти на ризик, а також готовий прийти на допомогу товаришам та оточуючим.

Так, на уявлення військовослужбовців Національної гвардії України про військовослужбовця готового до ризику впливають як професійна підготовленість, вислуга років, так і минулий особистісний досвід діяльності в ризикованих умовах, а також врахування результативності своїх колишніх ризикованих дій, здатність до об'єктивної оцінки ситуацій ризику, наявність актуальних потреб та мотивації до ризикованої діяльності та т.п.

Жидецька С.В., помічник ректора,
здобувач кафедри соціології та
психології, Харківського національного
університету внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ПРАЦІВНИКА МІЛІЦІЇ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Проблема психологічної готовності до професійної діяльності досліджувалась в працях багатьох українських дослідників: Бандурки О.М., Барка В.І., Бочарової С.П., Землянської О.В., Приходька І.І. та ін. Однак, варто відзначити, що на сьогоднішній день, незважаючи на численні наукові дослідження в даній області, поняття «психологічної готовності» не має, як однозначного трактування, так і єдиного прийнятого визначення. Психологічна готовність допомагає суб'єктові праці максимально якісно й ефективно виконувати професійні обов'язки, при цьому використовуючи наявні знання, уміння й навички, а також мобілізуючи особистісні якості. У вивченні психологічної готовності до діяльності дослідники частіше виділяють три основних підходи: функціональний,

особистісний і особистісно-діяльнісний. У першому - психологічна готовність розуміється як функціональний стан, що сприяє досягненню значних результатів, у другому - як властивість або характеристика, властиві особистості, третя - синтезує попередні два підходи. М.І. Дьяченко й Л.О. Кандибович визначають готовність до діяльності як «цілеспрямоване вираження особистості, що включає її переконання, погляди, відносини, мотиви, почуття, вольові й інтелектуальні якості, знання, навички, уміння, установки, настроєність на певну поведінку» [2], тобто говорять про психологічну готовність як про складний цілеспрямований прояв особистості.

На нашу думку, психологічна готовність (як і будь-який інший вид готовності до якої-небудь дії) являє собою набір деяких факторів, що забезпечують цю готовність до виконання тої або іншої діяльності. Ми розглядаємо психологічну готовність та механізми її формування в контексті діяльнісній концепції. У єдності і взаємозв'язку з професійною діяльністю правомірно розглядати психологічну готовність працівника міліції. Психологічна готовність працівника – це складне динамічне утворення, що є взаємодією двох основних його характеристик: емоційного, психічного стану й психологічної характеристики особистості, які проявляються в їх збалансованості одного з іншим. Саме єдність емоційного початку, когнітивних утворень, переконань і поведінкових актів у вигляді навичок, стійких реакцій є вираженням сформованості психологічної готовності людини до певної діяльності. Професійна діяльність розуміється як активність, орієнтована на досягнення професійних цілей, що відповідають системі цінностей і накопиченому досвідові. Психологічну готовність визначають як умову успішного виконання професійної діяльності, як вибірккову активність, що налаштовує особистість на майбутню діяльність, яка повинна формуватися й удосконалюватися як самою людиною, так і всією системою заходів, проведених державою в цілому. Вона включає в себе не тільки професійні знання, вміння, навички, але й професійну спрямованість, потреби у професійному самовдосконаленні,

здатність до подолання труднощів, перешкодостійкість, самооцінку результатів цієї праці, Головною особливістю готовності до професійної діяльності є її інтегративний характер, який виявляється в упорядкованості внутрішніх структур, погодженості основних компонентів особистості професіонала, у стійкості, стабільності і спадковості їх функціонування, тобто професійна готовність має ознаки, що свідчать про психологічну єдність, цілісність особистості професіонала, що сприяють продуктивності діяльності.

Професійна готовність – це закономірний результат професійної підготовки, вона є підсумком професійного самовизначення, освіти і самоосвіти, професійного виховання і самовиховання, в цілому професійного становлення. Професійна готовність виступає у формі психічного стану особистості як складна її якість, свого роду система інтегрованих властивостей. Одночасно професійна готовність – це регулятор діяльності, умова її ефективності. Для формування, розвитку готовності працівників міліції до виконання службових завдань в складних та екстремальних умовах бажано проводити спеціальну професійно-психологічну підготовку [1, с. 187-243], комплексні програми психологічного супроводу службово-бойової діяльності працівників та спеціальні соціально-психологічні тренінги [3, с. 476-486].

Список використаних джерел

1. Бандурка О. М. Екстремальна юридична психологія в діяльності персоналу органів внутрішніх справ України [Текст] : наук.-практич. посібник / Бандурка О. М. та ін. – Х. НУВС, 2005. – 319 с.
2. Дьяченко, М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности [Текст] / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск : Изд-во БГУ, 1976. – 176 с.
3. Приходко І. І. Засади психологічної безпеки персоналу екстремальних видів діяльності [Текст] : моногр. / Приходько І. І. – Х. : Акад. ВВ МВС України, 2013. – 745 с.

Казміренко В.О., старший науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи НАВС, кандидат юридичних наук

ТРАНСФОРМАЦІЙНИЙ СТИЛЬ КЕРІВНИЦТВА ЯК ЕФЕКТИВНА МОДЕЛЬ ВПЛИВУ НА ОРГАНІЗОВАНУ СПІЛЬНОТУ (ГРУПУ)

У процесі досліджень феномену лідерства, що активно розгорнувся на початку ХХ ст., сформувалися різні концептуальні системи, теорії, кожна з яких розглядала його під особливим кутом зору, відповідно пояснюючи його походження, сутнісні особливості, вплив на функціонування малої соціальної групи [1, 2]. Пошук ефективних моделей впливу на організовану спільність (групу) вивів на трансформаційний стиль керівництва.

У поліцейських підрозділах розвинених держав лідерство має особливо велике значення для забезпечення ефективності діяльності як окремої команди, так і органу внутрішніх справ у цілому. У поліцейських департаментах країн Європи та США розвивається ефективний вид лідерства – трансформаційне лідерство, і, відповідно, новий тип лідера – трансформаційний лідер. На початку ХХІ століття було встановлено, що ефект трансформаційного лідерства позитивно позначається як на сім'ях працівників, так і на соціумі в цілому.

За класичними дослідженнями основними функціями лідера є планування, організація та контроль. Ряд авторів ще додає до цього переліку функції координації, нагляду (моніторингу) та мотивації [3].

Загальна схема **портрета трансформаційного лідера** наступна:

1. Загальна характеристика. Трансформаційний лідер рішучий, критичний, комунікабельний, здатний передбачувати події, створювати і поліпшувати майбутнє для себе, інших працівників і організації в цілому. Він має чітку систему особистісних цінностей і переконань, тверду життєву позицію,

що дозволяє виявляти свої лідерські якості в складних, нестабільних, полярних, швидко змінюваних ситуаціях. Трансформаційний лідер має чітко визначені цілі, перспективи, стратегію дій, які ґрунтуються на глибокому розумінні людей, знанні культурних, політичних, економічних процесів, що відбуваються в оточуючому середовищі, природи і сутності змін.

2. Вимоги до стану здоров'я. Трансформаційний лідер має відмінний фізичний стан, оскільки в процесі діяльності постійно зустрічається із складними і стресовими ситуаціями. Виконання лідерських функцій потребує значних затрат нервової та фізичної енергії, тому лідер повинен постійно підтримувати свій фізичний стан, уникати шкідливих звичок.

3. Вимоги до індивідуально-психологічних якостей. Здатність до самоконтролю і управління самим собою; здатність організувати інших і управляти процесами змін; впевненість у собі, здатність сприймати негативний результат; бімодальне мислення, уміння розглядати проблему на макро- і мікро-рівнях; оптимальне поєднання інтелекту та інтуїції при розв'язанні проблем; розумова швидкість та креативність, здатність швидко приймати вірні рішення у ситуації, що змінюється; концентрація і витривалість уваги, здатність працювати впродовж тривалого часу; стійкість до дії стресогенних факторів; здатність вчитися на помилках; здатність передбачати події і ставити чіткі перспективні цілі; здатність планувати і чітко виконувати план; уміння оцінювати результат за якісними і кількісними показниками, схильність до перфекціонізму; уміння налагоджувати партнерські відносини, інноваційні підходи, дивергентність мислення, здатність бачити декілька шляхів вирішення проблеми; прагнення і здатність набувати нові знання і уміння, висока навчованість; здатність на 100% реалізовувати власний потенціал і позитивні риси; здатність націлювати інших на досягнення результату, оптимально розподіляти завдання серед членів команди; уміння розвивати потенціал працівників організації, створювати умови для такого розвитку; здатність націлювати інших на розумний ризик; прагнення до постійного навчання і самоосвіти;

критичність розуму, здатність об'єктивно оцінювати позитивні і негативні сторони певного вибору чи рішення; гнучкість розуму, здатність переформулювати завдання.

За даними зарубіжних авторів, трансформаційний тип лідерства в поліцейських організаціях дозволяє реалізувати сучасну концепцію проактивного управління персоналом, спрямовану на поліпшення соціальних функцій поліції, упередження конфліктів, стресів, невдоволень працівників організації.

Список використаних джерел

1. Орбан-Лембрик Л.Е. Психологія управління: Посібник. – К.: Академвидав, 2003. – 568с.
2. Орбан-Лембрик Л.Е. Основи психології управління: Монографія. – Івано-Франківськ: Плай, 2002. – 426с.
3. Концепція розвитку органів внутрішніх справ України в XXI столітті: Науковий проект / За ред. професора Я.Ю. Кондратьєва. – К.: НАВСУ, 1999. – 29с.

Лефтеров В.О., завідувач кафедри суспільних наук Одеського національного медичного університету доктор психологічних наук, професор

Сервачак О.В., викладач кафедри педагогіки та психології Київського Університету Сучасних знань (Красноармійська філія)

ПСИХОЛОГО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ МАСОВИХ СПОРТИВНИХ ЗАХОДІВ

Сьогодні організація спортивних заходів - досить складний і багатогранний процес, тому необхідною є система громадської безпеки, яка буде гарантувати повноцінну охорону членів спортивних команд, представників ЗМІ, важливих і почесних гостей, глядачів, самих спортивних об'єктів. Важливо

враховувати не тільки зовнішні, але й внутрішні загрози безпеки, так як велике скупчення людей завжди має потенційну небезпеку - високу ймовірність конфліктних ситуацій, інших надзвичайних подій, що може призвести до паніки і жертв [1]. За масовістю відвідування і ступенем впливу на стан громадського порядку найбільшу складність для його охорони представляє проведення спортивних ігор, таких як футбол і хокей, які проводяться на стадіонах та інших спортивних спорудах, тобто в умовах обмеженого простору.

Організація масових спортивних заходів ґрунтується на наступних принципах: законність; повага до прав і свобод людини і громадянина; взаємодія органів державної влади, органів місцевого самоврядування, організаторів масових спортивних заходів, власників і адміністрації об'єктів, а також об'єднань громадян при їх проведенні; відповідальність організаторів масових спортивних заходів. Основними напрямками світової практики забезпечення правопорядку і громадської безпеки під час проведення масових заходів на фізкультурно-спортивних спорудах є:

1. Формування культури поведінки вболівальників, розуміння необхідності проведення заходів щодо забезпечення правопорядку і громадської безпеки. Проведення виховної та роз'яснювальної роботи з відвідувачами, особливо з молоддю і підлітками, пропаганда порядку і правил поведінки учасників, глядачів з використанням наочної агітації, відео, радіотрансляційної мережі тощо.

2. Створення умов для проведення масових спортивних заходів - розробка і впровадження системи сертифікації фізкультурно-спортивних споруд [2]; розробка та впровадження системи ліцензування спортивних клубів та інших організацій, що проводять масові заходи. У вимогах до безпеки ФІФА зазначено: «Забезпечення безпеки всіх, хто користується футбольним стадіоном, має стати першочерговим завданням при проектуванні та експлуатації стадіону» [3].

3. Здійснення структурної перебудови процесу

управління та організації забезпечення правопорядку і громадської безпеки під час проведення заходів на стадіонах, розробка нових організаційно-управлінських рішень, впровадження нових технологій, спрямованих на створення ефективної системи проведення масових заходів.

4. Підготовка кадрів та підвищення кваліфікації працівників, які забезпечують правопорядок, громадську безпеку та експлуатаційну надійність фізкультурно-спортивних споруд.

Основною метою психолого-правового супроводження проведення спортивно-масових заходів є психологічне обґрунтування нормативно-правових актів, адміністративних управлінських рішень з питань забезпечення громадської безпеки при проведенні масових спортивних заходів на стадіонах, дослідження психологічних чинників ефективності діяльності безпосередніх охоронців громадського порядку, визначення вимог і засобів розвитку професійно важливих якостей спеціалістів служби безпеки та відділу стюардінгу.

Серед психолого-правових засад забезпечення громадської безпеки під час проведення масових спортивних заходів слід виділити такі:

- удосконалення та психологічна експертиза нормативно-правової регуляції діяльності фахівців служби безпеки та стюардів стадіонів щодо забезпечення громадської безпеки під час спортивних заходів;

- соціально-психологічне супроводження взаємодії підрозділів і служб стадіонів із відповідними правоохоронними структурами;

- створення ефективної системи психолого-правової підготовки фахівців стадіонів, формування у них умінь правового регулювання масовидної поведінки, психологічної стійкості, навичок прогнозування деструктивних процесів у натовпі та запобігання масовим заворушенням;

- правове регулювання та пошук оптимальних засобів професійно-психологічного відбору фахівців, які залучаються

до забезпечення громадської безпеки на стадіоні.

Отже, науково обґрунтована система психолого-правового забезпечення громадської безпеки при проведенні масових спортивних заходів являє собою найважливіший елемент попередження порушень громадського порядку, трагічних випадків та інших надзвичайних подій.

Список використаних джерел:

1. Печериця С. Загрози екстремізму для національної безпеки та національних інтересів України під час проведення Євро-2012 / С. Печериця // Запобігання радикалізації і тероризму: міжнародний досвід і національний вимір: зб. матеріалів «круглого столу» / за ред. М. Г. Гуцало. – К.: НІСД, 2012. – С. 21-30.

2. Футбольные стадионы. Технические рекомендации и требования. 5-ое издание. 2011 год – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.slideshare.net/apimenov/fifa-12966648>

3. Регламент ФИФА по охране правопорядка и обеспечению безопасности стадионов — [Электронный ресурс]. – Режим доступа: pandia.ru/text/77/375/16032.php.

Лихолат І.П., приватний нотаріус
Київського міського нотаріального
округу, кандидат юридичних наук

ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ В НОТАРІАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ НА ПРИКЛАДІ АЛІМЕНТНОГО ДОГОВОРУ

1. Незважаючи на відсутність законодавчого врегулювання інституту медіації в Україні, інтеграція медіативних процедур в нотаріальний процес є можливою завдяки відповідності принципів медіації принципам нотаріату[3, с.25-47], а застосування її в нотаріальній практиці в певних випадках є практичною необхідністю. Найчастіше, але не виключно, потреба в ній виникає в процесі врегулювання

правовідносини у галузі сімейного права, наприклад, при посвідченні договору між батьками про сплату аліментів на дитину (аліментний договір). Його предметом є встановлення принципів та способів виховання, розвитку і утримання дитини, розміру, форм, порядку та строків сплати аліментів та контролю їх використання; несення додаткових витрат. Суб'єктами договору є батьки, а об'єктом – дитина. Комплексний предмет договору та його специфічний суб'єктно-об'єктний склад детермінують складну психологічну структуру діяльності, спрямованої на укладання договору, що й зумовлює необхідність звернення до медіативних процедур.

2. Рідко до нотаріуса батьки звертаються з спільним баченням майбутнього дитини: як правило між сторонами точаться численні конфлікти та суперечки, які пов'язані «з непорозумінням потенційних можливостей врахування їх інтересів в межах діючого законодавства» [2, с.62]. Процес укладання договору стає шляхом подолання таких непорозумінь та пошуку узгодження позицій і включає в себе ті ж самі етапи, що й процес медіації.

3. Підготовка до укладання аліментного договору, так само як і до процесу медіації, починається з налагодження контактів зі сторонами та організацією простору для проведення медіації [1, с.48], яким є робоче місце нотаріуса. Підготовчий етап починається зі спілкування з кожним із батьків для з'ясування позицій і побажань щодо визначення та врегулювання істотних умов договору.

4. Вступна частина медіації, так само як і вступне слово нотаріуса перед початком роботи над аліментним договором, включає ознайомлення батьків з принципами роботи над ним, окреслення юридичних можливостей договору, альтернативах у вирішенні конкретних питань, а також з вимогами чинного законодавства України, що унормовують аліментні відносини.

5. Наступним етапом є висловлювання позиції батьків стосовно конфліктної ситуації і їх ставлення до неї, на якому необхідно «детально визначити і узгодити між сторонами суть проблеми та ключові моменти, що потребують розв'язання» [1,

с.70]. На цьому етапі важливо окреслити «ексклюзивний» для кожної родини комплекс проблемних питань, що стосується виховання, розвитку та утримання дитини.

6. На етапі розв'язанні проблеми нотаріус, на підставі побажань сторін та із врахуванням інтересів дитини, має допомогти дійти згоди батькам у розв'язанні існуючих проблем та запропонувати законні варіанти їх вирішення. Для цього слід «організувати процес переговорів так, щоб «сторони самі прийшли до взаємовигідного рішення» [4, с.62]. Так, батьками має бути узгоджене місце проживання дитини (у випадках, встановлених законодавством, за згодою дитини або нею самостійно), адже той з батьків, з яким проживає дитина, є власником аліментів, та саме на нього покладається головне навантаження з її виховання та розвитку; встановлено регламент зустрічей з дитиною тим з батьків, який проживає окремо; обраний оптимальний розмір, форма та способи сплати аліментних платежів; визначений порядок несення додаткових витрат; передбачена можливість сплати аліментів на дитину після досягнення нею повноліття тощо. Для підвищення ефективності договору вкрай важливим є закріплення форм контролю за виконанням його умов, способів фіксації порушень та запровадження за це санкцій.

7. Процес роботи над укладанням аліментного договору та його нотаріальне посвідчення включає всі етапи медіативного процесу, а сам договір є, по суті, медіативним актом (угодою) з чіткою схемою виходу з конфліктної ситуації, якою, в переважній більшості випадків, і для батьків, і для дитини, є розлучення. Подібність аліментного договору та акту медіації підтверджує той факт, що нотаріально посвідчений аліментний договір, в якому визначені місце проживання дитини, умови здійснення права на її особисте виховання того з батьків, хто проживатиме окремо, розмір аліментів на дитину тощо, приймається судом як вже доведений факт, що не потребує додаткового розгляду.

8. Широке застосування медіації в нотаріальній практиці потребує належної законодавчої бази, проходження навчання нотаріусам та здобуття ними необхідних знань та навичок

медіатора. Також вкрай важливими є відсутнє на сьогодні науково-теоретичне обґрунтування та дослідження ролі нотаріуса в медіативному процесі. Однак потенціал медіації можливо реалізувати в нотаріальному процесі і в сучасних умовах, що й було проаналізовано на прикладі договору між батьками про сплату аліментів на дитину.

Список використаних джерел

1. Кохан А. Перспективи впровадження медіації в Україні/ Нотаріат України.- 2014. - №3 (3) – С.44-52

2. Медиация в практике нотариуса /отв. ред. С.К.Загайнова, Н.Н.Тарасов, В.В.Ярков. – М.: Инфотропик Медиа: б.и., 2012 – 336 с.

3. Медиация в сфере гражданской юрисдикции /Калашникова С.И. –М.:Инфотропик Медиа, 2011 – 304 с.

4. Насобина А. Международный опыт медиации в контексте проекта закона о медиации в Украине/ Мала енциклопедія нотаріуса.–2014.–№2(74).- С.62-65

Мазур М.Р., асистент кафедри кримінального процесу та криміналістики юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка, кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО ПЕРЕКОНАННЯ СУДДІ В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Сьогодні правова система України перебуває у стані реформування з метою побудови справді демократичної та правової держави. Фундаментальним принципом такої побудови має стати принцип всебічного захисту прав і свобод людини. Головним органом, що покликаний забезпечити захист гарантованих Конституцією України та законами України прав і

свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства і держави, є суд.

Проте слід зазначити, що судова реформа, яка послідовно відбувається в Україні, потребує удосконалення не тільки процесуальної діяльності, але й врахування закономірностей психології у сфері судочинства. Оскільки, діяльність судді є дуже складною, багатогранною і відповідальною у зв'язку з розглядом різних за своїм характером справ.

Відповідно до ст. 94 КПК України, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів - з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення.

Надаючи оцінку доказів внутрішньому переконанню, закон разом із тим пропонує певні правила формування цього переконання, а для багатьох рішень і форму вираження результатів цієї оцінки в ухваленому рішенні. Це забезпечує сполучення при оцінці доказів суб'єктивного фактору – внутрішнє переконання – і об'єктивного – сукупності розглянутих доказів.

В українській мові термін «внутрішній» означає «який міститься всередині», відбувається в психіці людини [1, с. 498]. Тому, якщо законодавець застосував до терміна «переконання» ще й визначення «внутрішнє», то це зроблено з єдиною метою – наголосити на самостійності й незалежності формування переконання. Тобто, терміном «внутрішнє» законодавець підкреслює, що переконання особи при оцінці доказів є глибоко особистим переконанням судді, і воно позбавлене будь-якого стороннього зовнішнього впливу. Внутрішнє переконання судді не є інтуїтивним висновком, оскільки має бути обґрунтованим, визначатися сукупністю об'єктивних даних і системним аналізом усіх матеріалів кримінального провадження [2, с.402-403].

Поділяючи думку багатьох науковців, на наше переконання, структура внутрішнього переконання судді являє собою сукупність тісно взаємозалежних між собою гносеологічних, логічних, психологічних компонентів і умов їхнього формування, які містять у собі: процесуальну регламентацію; спеціальні знання суб'єкта, досвід роботи та ін.; професійно важливі якості; загальну спрямованість особистості, світогляд, правосвідомість.

До психологічних чинників, які впливають на формування внутрішнього переконання судді, слід віднести об'єктивні та суб'єктивні.

Процес формування внутрішнього переконання судді пов'язаний з безперервним вирішенням виникаючих сумнівів. Здійснення суддівських обов'язків є одним із найскладніших видів людської діяльності, яка вимагає напруги всіх моральних і фізичних чинностей, уміння аналізувати й зважувати. Тому жоден суддя, що навіть має гарну професійну підготовку й великий досвід практичної роботи, не гарантований від помилок. Потрібно визнати, що розглядаючи кримінальне провадження, суд не в змозі встановити абсолютну істину. Вона завжди є відносною.

В психологічному аспекті внутрішнє переконання характеризується впевненістю в правильності прийнятого рішення, а також вольовою готовністю діяти відповідно до внутрішнього переконання.

Список використаних джерел:

1. Новий тлумачний словник української мови: у 4 томах: Т. 1 А-Є / уклад.: В. Яременко, О. Сліпушко. – К. : АКОНІТ, 2001. – 912 с.
2. Немченко В.О. Акмеологія суддівської діяльності в адміністративному процесі / В. О. Немченко // Форум права. – 2013. – № 2. – С. 402–406 [Електронний ресурс].

Максимів І.І., ад'юнкт кафедри
юридичної психології Національної
академії внутрішніх справ

СУБ'ЄКТИВНІ ПРИЧИНИ ВТЯГНЕННЯ ДИТИНИ У ЖЕБРАКУВАННЯ

В нашій державі, яка переживає значні історичні випробування, складні трансформаційні процеси та наслідки здійснення ринкових реформ, нагальними є питання дитячого сирітства, жебрацтва, жорстокого поводження з дітьми. Питання охорони життя і здоров'я неповнолітніх завжди становили підвищений інтерес суспільства, оскільки у своїй сутності стосується проблеми виживання людства, забезпечення генофонду, виховання нового здорового покоління.

Саме по собі жебрацтво є негативним, але не забороненим законом, а тому правомірним видом діяльності. Заняттю жебрацтвом притаманне випрошування грошей та матеріальних цінностей, без подальшого їх повернення. Протиправними і суспільно небезпечними діями визнаються лише втягнення дитини у заняття жебрацтвом (ст. 304 КК), використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (ст. 150-1 КК), а також – за певних обставин – примушування людини до заняття жебрацтвом (ст. 149 КК) [1].

Для чіткого розуміння поняття «жебрацтва» необхідно звернутися до джерел. Згідно тлумачного словника Ушакова, жебрацтво – це заняття жебракуванням (випрошуванням) або постійне набридливе приставання з проханням про що-небудь [2].

В нашому дослідженні ми намагатимемось встановити суб'єктивні ознаки втягнення дитини у жебракування. При цьому сам термін «жебрацтво» часто виступає синонімом, співзвучним з термінами «бродяжництво», «безпритульність», «бездоглядність».

В дослідженні такої соціальної групи як діти-жебраки, недостатньо лише статистичних даних, по-перше, через специфічність даної соціальної групи, яку фактично неможливо

поставити на облік (через «випадіння» з суспільного життя), а, отже, і отримати відповідні кількісні дані; по-друге, для роботи з жебраками та запровадження превентивних заходів необхідно виявити внутрішні, суб'єктивні особливості даної соціальної групи, класифікувати її за соціально-демографічними ознаками, розкрити причинно-наслідкові зв'язки між чинниками жебрацтва та потребами щодо ресоціалізації.

В сучасному індустріальному суспільстві людина стає автономною, спостерігається розривання сімейних зв'язків, а також різке обмеження контактів навіть з близькими родичами (батьки – діти, брати – сестри), що може в подальшому слугувати причиною дитячого жебрацтва.

Жебрацтво, безумовно, може також виступати наслідком таких патологій як шизофренія, затримка розвитку, невротичні розлади, ранні стадії різних органічних уражень, однак, практика показує, що до жебрацтва схильні особи, насамперед, діти, які не мають чітко виражених психічних та інших розладів.

Більш універсальними причинами даного соціального явища є цілком певні особливості психосоціального розвитку особистості (за Е. Еріксоном), зокрема, негативне вирішення базисних конфліктів чотирьох перших стадій епігенетичного циклу, і, як наслідок, крайня ступінь психосоціальної заплутаності, або негативної ідентичності [3, с.191-194].

Закономірним наслідком яскраво вираженого патологічного психосоціального розвитку в дитинстві є заплутаність ідентичності або формування негативної ідентичності в підлітковому віці. Перша заплутаність штовхає особистість до нескінченного поневір'яння у пошуках відповіді на життєво важливе запитання «Хто я?», друга – до асоціальної, і, більше того, антисоціальної активності.

Важко не погодитись з висловлюванням А.В. Глаголевої щодо стану відносин в сучасних сім'ях, дефіциту уваги зі сторони батьків. Дітей з самого раннього дитинства навчають іноземним мовам, розвивають спортивні та музичні здібності, завантажують навчанням, намагаються всесторонньо розвинути. Як наслідок, в родині просто не вистачає часу на спілкування з

дітьми, ігри з ними, сумісний відпочинок. «Дитина в такій сім'ї знаходиться в ситуації незадоволеної емоційної близькості з батьками, яка згодом трансформується у відчуження та повну ізоляцію» [4, с.29].

Отже, розглянувши суб'єктивні причини втягнення малолітньої дитини у жебракування, можна сказати, що незважаючи на велику кількість наукових праць в даній сфері дослідження, проблема жебрацтва серед дітей – явище широкомасштабне, яке до сьогоднішнього дня не втрачає своєї актуальності.

Щодо стану даного соціального явища – то у випадку дитячого жебрацтва починає переважати байдужість зі сторони малої соціальної групи, суспільної більшості, до яких треба додати ситуативні громадські кампанії, що регулярно проводяться органами влади та управління. Зanedbanість дитячої бездоглядності, глибина і масштаби десоціалізованості переконують в необхідності зведення даної проблеми в ранг державної безпеки, адекватних заходів з боку всіх суспільних інститутів.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: станом на 12 березн. 2013 р.: (офіц. текст)). – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2013. – 328 с. – (Кодекси України).

2. Толковый словарь русского языка. Том III. Под редакцией Д.Н. Ушакова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ushakov.slovaronline.com/П/ПО/54066-РОПРОШАУНИЧЕСТВО>

3. Э. Эриксон. Идентичность : юность и кризис. Пер. с англ. – М.: Флинта, 2006. (Серия: Библиотека зарубежной психологии). – 342 с.

4. А.В. Глаголева. Беспризорность. Социально-психологические и педагогические аспекты. – М.: Зеркало, 2004. – 240 с.

ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНІНГУ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЮРИСТА

Юристи при виконанні професійних обов'язків повинні вміти швидко й правильно орієнтуватися у мінливих умовах правової дійсності, знаходити оптимальні шляхи розв'язання складних, нестандартних ситуацій, зберігаючи при цьому самовладання та витримку, що в сукупності являє собою комплекс розвинених професійних якостей та вмінь. Для прискорення формування професійно-значущих якостей та розкриття творчого потенціалу юриста існує об'єктивна необхідність пошуку шляхів удосконалення його психологічної підготовки на основі розвитку необхідних професійно-значущих якостей пізнавальної сфери.

Для формування креативного потенціалу юриста пропонується використовувати модель тренінгу тому, що він є більш різнобічною формою проведення навчання; ігрова форма практично всіх вправ тренінгу дозволить активізувати внутрішній потенціал креативності кожного з учасників, проявити його у самостійній роботі; тренінг дозволяє крім традиційних форм навчання застосовувати інтерактивні методи; тренінг дозволяє оперувати різноманітними модельованими ситуаціями пізнавальної діяльності юриста, залежно від напрямку підготовки фахівців; тренінг з легкістю вписується у навчальний процес, а також у процес підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації юристів.

Метою тренінгу розвитку креативного потенціалу є розгальмування стереотипів мислення учасників при розв'язанні ними поставлених завдань. Таким чином досягається поступова нейтралізація консервативних психологічних установок стереотипного мислення та поглядів на проблему.

Як відомо, практика ведення психологічних тренінгів накопичила багато різних вправ, технік, прийомів, процедур, рольових ігор тощо, які успішно використовуються у груповій роботі (І.В. Вачков, А. Горальський, Н.В. Ключева, С.І. Макшанов, В.О. Моляко). Тому, враховуючи наявний досвід

підвищення креативного потенціалу шляхом проведення психологічних тренінгів, ми застосовували наступні компоненти:

1. Методи стимуляції креативності, які повинні передбачати включення в їх структуру та зміст психологічних технік та прийомів довготривалої фіксації сформованих в ході занять нових творчих навичок.

2. Психологічні засоби зниження обмежень контролюючої сфери свідомості, які можна стимулювати за допомогою медитативних прийомів, творчої уяви, візуалізації та іншого. Вони повинні передувати етапам розвитку когнітивних, логічних складових креативності.

3. Вправи-криголами – найбільш поширені ігрові методи роботи. На початку проведення психологічного тренінгу такі вправи-криголами у формі ігор корисні як спосіб подолання скутості, напруження, для розігрівання учасників тренінгу. Саме гра дає можливість подолати бар'єри, відчуженість, “зняти маски”, імпровізувати, творчо виражати своє “Я” тощо.

4. Мозковий штурм – полягає у груповому обговоренні творчих задач при наявності атмосфери вільного обміну думками.

5. Ділова гра – мета якої полягає у стимулюванні творчого потенціалу групи на розв'язання певної проблеми чи ситуації.

6. Групова дискусія, тобто обговорення учасниками одержаного досвіду, що дозволяє з'ясувати думки, позиції і установки учасників групи в процесі безпосереднього спілкування.

Також використовуються спеціальні психологічні практики, які поєднують у собі елементи тренінгу комунікативності, соціально-психологічного тренінгу, техніки роботи з маскою, тілесну терапію та тематичний тренінг. Всі зазначені елементи тренінгу реалізуються, в тому числі, й за допомогою медитативних технік, спрямованих на розгалумування активності правої півкулі головного мозку. Це є необхідним саме тому, що традиційні методи навчання чи аргументації не справляють бажаного ефекту на цю сферу головного мозку, проте, саме вона відповідає за активність творчого нестандартного світосприйняття. З цього логічно

впливає, що традиційні форми тренінгу, що впливають на усвідомлену сферу особистості слід підкріплювати медитативними техніками, націленими на активізацію неусвідомленої сфери особистості, до якої, в тому числі, відноситься і креативність.

Разом з тим, навчально-розвивальний тренінг ще не є офіційно визнаною формою навчання і широко не використовується в процесі підготовки юристів. Тому його запровадженню повинні передувати відповідна підготовка потенційних ведучих тренінгів з числа педагогів юристів та фахівців психологів із обов'язковим залученням досвіду юристів-практиків. Тобто важливого значення набуває такий перспективний напрямок як розробка “тренінгів для тренерів”.

Пенькова Н.Є., старший викладач кафедри військового навчання та виховання Національної академії Національної гвардії України

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ, ЯКІ БРАЛИ УЧАСТЬ У ПРОВЕДЕННІ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

Дослідження особливостей мотиваційної структури особистості у військовослужбовців Національної гвардії України (НГУ) з різним соціально-професійним статусом, які приймали участь у проведенні антитерористичної операції, проводилося з використанням методики «Вивчення мотиваційного профілю особистості» (автори Ш. Річі, П. Мартін); у дослідженні взяли участь 124 особи.

Результати проведеного дослідження показали, що в офіцерів більш вираженою є «Потреба в цікавій, суспільно корисній праці» на відміну від військовослужбовців військової служби за контрактом ($t=2,4$, $p \leq 0,05$) та військовослужбовців строкової служби ($t=3,0$, $p \leq 0,01$). Завдання офіцерів, як

керівників, полягає в організації діяльності таким чином, щоб військовослужбовці могли сприймати її як цікаву і корисну. Крім того, вони мають більший досвід і повноваження для її реалізації. Важливими для офіцерів також є «Потреба у чіткому структуруванні роботи, наявності зворотного зв'язку та інформації, що дозволяє судити про результати своєї роботи, потреба у зниженні невизначеності та встановлення правил і директив виконання роботи», що обумовлюється специфікою військової діяльності, обов'язковим виконанням наказів командирів та начальників, життям за статутами, виконання розпорядку дня, урахування соціально-професійного статусу військовослужбовця; «Потреба у завоюванні визнання з боку інших людей в тому, щоб оточуючі цінували заслуги, досягнення та успіхи», зважаючи на те, що офіцери безпосередньо приймають участь у вихованні військовослужбовців, віддають велику кількість часу їх навчанню, зрозумілим є те, що офіцери прагнуть проявів вдячності від своїх підлеглих, визнання з їх боку.

Використання методів статистичної обробки даних показало, що у військовослужбовців військової служби за контрактом більшу вираженість у порівнянні з офіцерами мають «Потреба в соціальних контактах» ($t=2,0$, $p\leq 0,05$) та «Потреба формувати та підтримувати довгострокові, стабільні взаємини» ($t=2,0$, $p\leq 0,05$). Зважаючи на те, що ці військовослужбовці постійно знаходяться серед своїх товаришів, керівництву необхідно докласти зусиль до створення здорового морально-психологічного клімату у колективі, який заохочуватиме товариські взаємини між військовослужбовцями. Військовослужбовцям військової служби за контрактом бракує довіри та толерантності, позитивних емоцій та задоволення від контактів з іншими людьми. Для військовослужбовців військової служби за контрактом важливими є: «Потреба у високій заробітній платні та матеріальній винагороді, бажання мати роботу з гарним набором пілг і надбавок», «Потреба у чіткому структуруванні роботи, наявності зворотного зв'язку та інформації, що дозволяє судити про результати своєї роботи,

потреба у зниженні невизначеності та встановлені правил і директив виконання роботи» та «Потреба у цікавій, суспільно корисній праці». Вони будуть високо вмотивованими та задоволеними службою, додаючи багато зусиль, якщо існуватиме можливість не тільки захищати Батьківщину, але й більше заробити. Водночас вони повинні точно знати, що від них вимагається, будучи впевненими, що чітко виконують всі передбачені командуванням завдання, адже сама діяльність є для них важливою, цікавою та корисною.

У військовослужбовців строкової служби більш вираженою за офіцерів є «Потреба у впливовості і владі, прагнення керувати іншими» ($t=2,7$, $p \leq 0,01$). Такий стан обумовлений незадоволеністю військовослужбовцями строкової служби відсутністю можливості самостійно обирати розпорядок свого життя. Весь час їм доводиться перебувати під чийось впливом: командирів, старших військовослужбовців, що їх навчають та виховують, в решті решт, вони не мають можливості висловити свою позицію, ставлення, адже першочергово вони сприймаються як недосвідчені, нерозумні стосовно військової науки. Також для військовослужбовців строкової служби важливими є матеріальні мотиви, адже їх повне задоволення зробить можливим задоволення базових життєвих потреб. Вони також бажають чіткого структурування роботи, отже вже призвичаїлися до виконання наказів та розпоряджень й розуміють, що вони насамперед є «виконавцями» та повинні чітко виконувати поставлені завдання, які є на їх думку важливими, цікавими та корисними для всього суспільства.

Таким чином, проведене дослідження показало, що військовослужбовці НГУ незалежно від соціально-професійного статусу мають схожу мотиваційну структуру, в якій провідними є потреби в чіткому структуруванні роботи та високому рівні організованості, прагненні до цікавої та корисної діяльності, результати якої будуть матеріально заохочуватися та визнаватися іншими людьми.

Петечел О.Ю., доцент кафедри кримінального права Юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника кандидат юридичних наук, доцент

ЩОДО СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «АГРЕСІЯ» ТА «АГРЕСИВНІСТЬ»

Зміни у житті сучасного українського суспільства характеризуються наявністю труднощів не тільки у соціально-економічній та політичній сферах, але й у етико-психологічній. Дестабілізація економіки, спад виробництва, руйнування старої системи цінностей, зниження життєвого рівня значної частини населення країни відбивається на психологічному самопочутті людей, породжуючи внутрішні конфлікти, напругу, агресію. Дослідження агресії і пов'язаного з нею насилля – один із головних напрямів розуміння людської природи. Науково-технічний прогрес забезпечив людство засобами ведення сучасних війн, руйнівний потенціал яких перевищує найфантастичніші уявлення. Агресивний імпульс проявляється у формі війн, революцій, тоталітарних режимів, расових безчинств, концтаборів, поліцейського свавілля, тероризму, злочинності, що швидко зростає, але найстрашніше ховається в глибинах людської природи. На сьогоднішній день відмічається значний зріст агресії у різноманітних сферах життєдіяльності особистості, зростають стимули до агресивної поведінки в масовій культурі, активно пропагується використання агресивних проявів для досягнення певних цілей у засобах масової інформації. З огляду на це неможливо не визнати, що агресія відноситься до найбільш серйозних проблем сучасного людства. Цим і визначається актуальність вивчення феномену агресії та пов'язаних із ним явищ, властивостей, форм.

Складність вивчення агресії зумовлена різновекторною та міждисциплінарною спрямованістю даного явища. Пояснення даному феномену намагаються знайти біологи, психологи, філософи, соціологи, правники. У зв'язку з цим існує і велика кількість визначень даному поняттю.

Під агресію звичайно розуміють окремі агресивні дії, вчинки. С.Г.Шебанова під агресією розуміє сукупність дій, які спрямовані на заподіяння шкоди і заподіюють шкоду об'єктам нападу, як живим, так і неживим. О.Р. Ратінов вважає, що агресія – це прояв агресивності в деструктивних діях, метою яких є нанесення шкоди тій чи іншій особі. Найбільш вдалим, на думку Храмцова О.М., є наступне визначення терміна «агресія»: «Агресія – це цілеспрямована, руйнівна поведінка, яка суперечить нормам та правилам співіснування людей у суспільстві, яка наносить шкоду об'єктам нападу (живим та неживим), спричиняє фізичну шкоду людям або викликає у них психічний дискомфорт (негативні переживання, напругу, страх, тривогу тощо)».

Варто відзначити, що вивчаючи феномен агресії слід виділити дві основні складові даного явища: зовнішню та внутрішню. Зовнішня сторона (складова) агресії проявляється через насильство, спрямованість агресивних дій, частоту і рівень їх інтенсивності. Внутрішня ж сторона (складова) агресії проявляється в агресивності.

Більшість дослідників визначають агресивність як відносно стійку властивість особистості, що проявляється у готовності до агресивних дій; це схильність діяти агресивно й ворожо. А.Реан визначає агресивність як властивість (рису) особистості, яка виражається в готовності до агресивних дій. Мойсеева О.Є. вважає, що агресивність, на відміну від її традиційного розуміння як особистісної властивості, розглядається як певне комплексне психологічне утворення, що включає в себе взаємопов'язані елементи як емоційно-вольової, так і ціннісно-нормативної сфери, що детермінує, спрямовує і забезпечує реалізацію агресивної поведінки. Запропонований підхід до розуміння агресивності як особливого психологічного утворення дозволяє, на думку Мойсеевої О.Є., виявити роль, значення і межі впливу різних її компонентів у різноманітні форм і проявів агресії, оскільки агресивна поведінка є інтегральним результатом взаємодії різних сторін людської індивідуальності. О.Р. Ратінов визначає агресивність як особистісну позицію, властивість особистості, що полягає в наявності деструктивних тенденцій у сфері суб'єктно-

суб'єктивних відносин, готовність і перевага насильницьких засобів досягнення своїх цілей.

На думку Качанової Ю.В., агресія – це будь-яка форма поведінки, яка націлена на спричинення шкоди іншій живій істоті, яка не бажає подібного поводження. Агресивність же варто розглядати як відносно усталену рису особистості, що виражає готовність до агресії. Через свою усталеність та входження в структуру особистості агресивність може визначати загальну тенденцію поведінки.

Платонов К.К. вважав, що агресивність як психічне явище, що виражається у прагненні насильницьких дій у міжособистісних стосунках, може бути властивістю особистості і навіть рисою характеру як результатом недостатнього виховання чи симптомом психічного захворювання.

Таким чином, варто сказати, що дослідження феномену агресії та агресивності як внутрішньої складової даного явища має міждисциплінарний характер. Вивчення даних явищ та властивостей має важливе значення для запобігання деструктивних проявів особистості, в тому числі вчинення злочинів.

Пархоменко О.О., науковий співробітник науково-дослідної лабораторії службово-бойового застосування Національної гвардії України науково-дослідного центру Національної академії Національної гвардії України

ПСИХОГРАМА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ ПІДРОЗДІЛУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ З ОХОРОНИ АТОМНИХ ЕЛЕКТРОСТАНЦІЙ

Одним з найважливіших завдань, які виконують військовослужбовці Національної гвардії України, є охорона та оборона особливо важливих об'єктів України. Під час виконання службових обов'язків особовий склад наражається великій небезпеці, зіштовхується з фактами протиправної і злочинної діяльності, перебуває в умовах підвищеного ризику

для життя і здоров'я. Такі особливості службово-бойової діяльності негативно впливають на психіку військовослужбовців, інколи викликають негативне ставлення до професійної діяльності.

У зв'язку з цим, гостро постають питання розроблення психограми військовослужбовця підрозділу з охорони атомних електростанцій з метою якісного професійного відбору, комплектування висококваліфікованими кадрами для проходження служби у вищезазначених підрозділах та їх подальшої успішної діяльності. Вивчення сучасних теоретичних концепцій психології праці дозволило зробити висновок, що ефективний професійний психологічний відбір повинен ґрунтуватися не лише на виявленні й зіставленні особистісних характеристик конкретного суб'єкта діяльності з існуючою моделлю професії, яка включає як основні професійно важливі якості та мотиви діяльності, що дозволяють досягти професіоналізму, так і вивчення психологічних якостей, що негативно впливають на успішність професійної діяльності.

Існує безліч різних методів професіографічного аналізу, однак більшість їх можна поділити на п'ять категорій, а саме: самозвіт, безпосереднє спостереження, аналіз документації, інтерв'ю, опитувальні методи. Вивчення професійної діяльності здійснюється для визначення всієї сукупності професійно важливих якостей, виявлення вимог, які вона пред'являє до психологічних і особистісних характеристик людини як суб'єкта праці. Результатом вивчення особливостей діяльності фахівця є професіограма – документ, в якому міститься опис специфіки професійної діяльності та вимог, що висуваються професією до особистісних якостей, психологічних здібностей, психофізіологічних особливостей людини. Вона включає опис умов праці, прав та обов'язків працівника, необхідних знань, умінь та навичок, професійно важливих якостей, а також протипоказань щодо стану здоров'я. Її важливою складовою є психограма – характеристика мотиваційної, вольової, емоційної сфери спеціаліста, це психологічний портрет професії, представлений групою психологічних функцій, які актуалізують конкретну професію.

Дане положення лягло в основу пошуку шляхів вирішення проблеми визначення психологічних особливостей діяльності

військових фахівців з охорони атомних електростанцій. При проведенні дослідження використовувався метод експертної оцінки. Відбір експертів (52 чол.) проходив за наступними критеріями: успішність проходження військової служби; професійний авторитет у середовищі товаришів по службі; стаж роботи зі спеціальності більше 10 років; проходження військової служби в оперативних частинах і підрозділах спеціального призначення; участь у бойових діях, ліквідації наслідків аварій й екологічних катастроф.

Проведене дослідження показало, що на успішність професійної діяльності військовослужбовців з охорони атомних електростанцій істотний вплив мають різні зовнішні й внутрішні фактори. До зовнішніх факторів відносяться: соціально-економічна й політична стабільність військової служби, психологічний клімат у військовому підрозділі, умови праці (звичайні й екстремальні), побут й ін. До внутрішніх факторів належать: рівень професійної підготовленості військовослужбовця, сформованість професійно важливих якостей, що дозволяють досягти професіоналізму, забезпечення високого рівня мотивації досягнень у професійній діяльності.

Факторний аналіз сукупності професійно важливих якостей військовослужбовців з охорони атомних електростанцій (всього експертами було визначено 89 якостей) дав змогу їх об'єднати у такі блоки: когнітивний, емоційно-вольовий, мотиваційний, комунікативний, а також з кожного з них виділити необхідні та достатні професійно важливі якості. До необхідних віднесено: спостережливість, сміливість, відповідальність за прийняття рішення, здатність до прийняття рішень в екстремальних умовах і до точних та координованих дій в умовах дефіциту часу, стресу та ін. До достатніх: здатність до висновків, висока адаптивність, високий рівень фізичної підготовленості, неординарні організаторські якості та ін.

Серед психологічних якостей, що негативно впливають на успішність професійної діяльності, основними є: безвідповідальність, легковажність, недисциплінованість, низький рівень професійної компетентності, нервово-психічна нестійкість, низький рівень адаптації і фізичної підготовленості.

Таким чином, службово-бойова діяльність військовослужбовців з охорони атомних електростанцій

проходить в екстремальних умовах, пов'язана з дією стресових чинників підвищеної інтенсивності та несе у собі безпосередню небезпеку для життя та здоров'я її суб'єкта у процесі виконання службових обов'язків. Розроблена психограма та її практичне впровадження для визначення придатності військовослужбовців Національної гвардії України, які залучаються для охорони та оборони атомних електростанцій, дозволить ефективно та якісно комплектувати кадрами дані підрозділи.

Радухівська Л.Л., доцент кафедри юридичної психології та прокурорської етики Національної академії прокуратури України, кандидат юридичних наук

Шестопалов Р.М., старший прокурор відділу процесуального керівництва досудовим розслідуванням та підтримання державного обвинувачення в судах управління нагляду у кримінальному провадженні у сфері транспорту прокуратури Дніпропетровської області, кандидат юридичних наук

ПОЗАСЛУЖБОВА ПОВЕДІНКА ПРОКУРОРА: ЕТИЧНИЙ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ

Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів має на меті сприяти утвердженню особистих та ділових якостей професійної етики та поведінки працівників прокуратури. Він визначив основні принципи і моральні норми, якими повинні керуватися працівники прокуратури при виконанні своїх службових обов'язків та під час позаслужбових відносин.

Новий Закон України “Про прокуратуру” від 14.10.2014 деталізує вимоги стосовно несумісності прокурорської діяльності та інших діяльностей у ст. 18. Тобто, перебування на посаді прокурора несумісне з обійманням посади в будь-якому органі державної влади, іншому державному органі, органі

місцевого самоврядування та з представницьким мандатом на державних виборних посадах.

Порівнюючи норми двох вищезазначених законів ми бачаємо деталізацію видів діяльностей і сфер, що є несумісним з виконуваними функціями прокуратури під час перебування прокурором на посаді.

Але, Розділ III Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів закріплює наступні вимоги до прокурора у позаслужбовий час:

1) Недопущення поведінки, що може зашкодити репутації (ст. 18 Кодексу).

Працівник прокуратури не має права використовувати своє службове становище в особистих інтересах або в інтересах інших осіб.

У разі явного порушення закону, очевидцем якого став працівник прокуратури, він вживає усіх можливих, передбачених законодавством заходів для припинення протиправних дій та притягнення винних осіб до відповідальності.

Працівнику прокуратури слід уникати особистих зв'язків, фінансових і ділових взаємовідносин, що можуть вплинути на неупередженість і об'єктивність виконання професійних обов'язків, скомпрометувати високе звання працівника прокуратури, не допускати дій, висловлювань і поведінки, які можуть зашкодити його репутації та авторитету прокуратури, викликати негативний громадський резонанс.

Поза службою поводити себе коректно і пристойно. При з'ясуванні будь-яких обставин з представниками правоохоронних і контролюючих органів не використовувати свій службовий статус, у тому числі посвідчення працівника прокуратури з метою ухилення від відповідальності.

2) Обмеження щодо участі працівника прокуратури у політичній діяльності та сумісництва (ст.19 Кодексу).

Працівник прокуратури не може належати до політичних партій, об'єднань та рухів, брати участь у будь-якій політичній

діяльності, передвибірній агітації та залучати до них підпорядкованих працівників, демонструвати свої політичні переконання та вчиняти інші дії, що можуть бути розцінені як його особливе ставлення до певної політичної сили.

Він не має права суміщати виконання своїх службових обов'язків з іншою діяльністю, крім визначеної законодавством.

3) Ставлення до релігії (ст.20 Кодексу).

Працівник прокуратури має право вільно визначати своє ставлення до релігії, брати участь у діяльності релігійних об'єднань, які діють на законних підставах і діяльність яких не спрямована на розпалення расової, політичної, національної та релігійної ворожнечі, не допускаючи їхнє втручання у свої службові справи.

Вимоги до особистої поведінки прокурорів Європейських інструкцій з питань етики та поведінки прокурорів:

a. Прокурори не повинні в приватному житті компрометувати своєю поведінкою діючу чи досягнуту чесність, законність та неупередженість органів прокуратури

b. Прокурори завжди повинні поважати закон.

c. Прокурори повинні поводитись таким чином, щоб збільшувалась всенародна довіра до їхньої професії.

d. Прокурори не повинні використовувати для сприяння своїм особистим інтересам чи інтересам інших осіб будь-які дані, до яких вони мали доступ під час виконання своїх обов'язків.

e. Прокурори не повинні приймати подарунки, нагороди, отримувати якусь користь, стимул чи гостинність від третіх сторін чи виконувати завдання, які можуть скомпрометувати їхню чесність, справедливість та неупередженість.

М. І. Пірен зазначає, що процес зміцнення позитивного іміджу циклічний. Імідж потрібно створювати працею, культурою спілкування, зовнішнім виглядом (у рамках міри). Як зауважив китайський мудрець IV до н.е. Лао Цзи: “Велике бажання бути гарною людиною, робить людину вульгарною”. Багато талановитих людей не мали росту по службі через те, що

не думали про імідж: меланхолічна зовнішність, недостатня охайність, поганий одяг, професійна некомпетентність – усе це руйнує образ дієвості особистості. Повернімося до себе, подумаймо про те, що дасть можливість бути впевненим у власних силах, хто може для Вас бути взірцем, з яким можна порадитися, як можна з “малого зробити велике” для власних і колективних благ. Словом, впливайте, коригуйте, управляйте собою й творіть свій позитивний імідж – це імідж колективу.

Таким чином, прокурору необхідно завжди працювати над створенням власного позитивного іміджу, що підвищить рівень довіри громадян до органів прокуратури.

Сахнік О.В., перший заступник начальника училища – начальник навчального відділу Хмельницького училища підвищення кваліфікації та перепідготовки персоналу ДКВС України, кандидат психологічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

У світлі реформування пенітенціарної системи України проблема удосконалення психологічного супроводження професійної діяльності працівників органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів набуває особливої актуальності, що пояснюється суттєвим ростом ціни питання щодо ефективного забезпечення їх особистої безпеки та надійності. Служба відомчого пенітенціарного персоналу, як правило, відбувається у конфліктних, складних умовах, при високому нервовому напруженні, психічних перевантаженнях, що може негативно позначатися на професійній діяльності як окремих його представників, так і правоохоронного органу в цілому. В

даному контексті особливого значення набуває робота з впровадження дієвої системи психологічного супроводження професійної діяльності пенітенціаристів, покликаної створити належні умови для стабільного та надійного їх функціонування. Разом з тим, під час аналізу наукових джерел з'ясовано факт практичної відсутності напрацювань з даної тематики, що підкреслює важливість опрацювання піднятої нами проблеми.

Ефективність психологічного супроводження будь-якої професійної діяльності, основна мета якого полягає у наданні працівнику психологічної допомоги в успішному подоланні труднощів, пов'язаних з безпосереднім виконанням покладених на нього обов'язків, у першу чергу залежить від правильності врахування всіх психологічних аспектів певного робочого процесу. Відтак, специфіка професійної діяльності персоналу органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів накладає неабиякий відбиток на зміст психологічних заходів з підтримки його психічного здоров'я та психоемоційного благополуччя, що має пряме відображення на ефективності функціонування даної правоохоронної структури. Психологічну складову забезпечення особистої безпеки та надійності працівників пенітенціарного відомства, що безпосередньо обумовлює зміст, форми та методи психологічного супроводження їх професійної діяльності, утворюють наступні сформовані якості, вміння та навички: психологічна готовність до роботи у специфічних умовах, до застосування заходів фізичного впливу, спеціальних заходів та вогнепальної зброї на поразку; відпрацьовані навички застосування тактико-психологічних прийомів забезпечення власної безпеки при роботі з об'єктами професійної діяльності; вміння застосовувати навички протидії шантажу і провокаціям, безпечно поводитися у професійному середовищі та у побуті, під час вирішення конфліктних ситуацій, застосовувати психологічні прийоми саморегуляції психоемоційного стану, захисту від маніпулятивного і сугестивного впливу; навички свідомого протистояння явищам професійної деформації тощо.

Психологічна захищеність працівника органу, установи виконання покарань та слідчого ізолятора дозволяє значно зменшити вплив негативних психотравмуючих чинників, пов'язаних з обставинами та умовами професійної діяльності, яка формується шляхом ефективної цільової підготовки пенітенціариста, створення дієвої системи профілактики його професійної деформації, безпосереднього психологічного забезпечення виконання покладених на нього функцій.

У широкому розумінні психологічна підготовленість пенітенціариста до ефективного несення служби являє собою сукупність сформованих, добре розвинених професійно-психологічних характеристик, які відповідають особливостям та вимогам обраної ним професії, виступають необхідною внутрішньою умовою її успішного здійснення. Структуру такої підготовленості доцільно уявити у такому вигляді:

1. Першою складовою є загальна психологічна культура, що дозволяє вільно оперувати засвоєними психологічними категоріями, вміло застосовувати набуті психологічні знання на практиці з урахуванням особливостей поточної ситуації та об'єкта впливу.

2. Другою складовою виступає сукупність добре сформованих власних професійно-важливих психологічних якостей таких, як толерантність, емпатійність, спостережливість, уважність, поміркованість, а також умінь та навичок, пов'язаних з їх реалізацією.

3. Третя складова передбачає присутність в діях пенітенціариста професійно-психологічної усталеності, що залежить від твердості знань щодо вибору психологічних методів розв'язання професійних задач, тренованості у бездоганному виконанні професійних дій в умовах існування максимальних психологічних труднощів, а також стабільності психоемоційного стану працівника при виникненні проблемної (екстремальної) службової ситуації.

Стан високої психологічної готовності пенітенціариста до надійних дій у складних умовах слід не тільки цілеспрямовано

формувати, але й постійно підтримувати, що являється однією з пріоритетних задач психологічного супроводження його професійної діяльності.

Свириденко О.А., ад'юнкт кафедри
юридичної психології НАВС

ЮРИДИКО-ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ

Вивчення проблеми кримінологічного та психологічного змісту феномену насильницької злочинності, була і залишається одним із найактуальніших напрямків наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних психологів та юристів, таких як: Г.А. Аванесов, А.І. Алексєєв, Ю.М.Антонян, З.А.Астеміров, О.М.Джужа, А.П. Зелінський, К.Є.Ігошев, Л.І.Казміренко, М.В. Костицький, В.М.Кудрявцев, В.С.Медведєв, М.М.Міхеєнко, П.П. Михайленко, С.А.Тарарухін, Г.І.Чечель, С.І.Яковенко та інші. Але, незважаючи на чисельні дослідження цього питання й досі неохопленим залишається сутність психологічних механізмів даної форми поведінки. Зокрема, й досі відсутня уніфікованість розуміння феноменології самого кримінального насильства, без якого досить складно виявити усі витoki даного явища, а відтак, й організувати профілактичні заходи.

У найбільш загальному вигляді, з точки зору кримінального права, насильницькі кримінальні правопорушення пов'язані преш за все із впливом на суспільні відносини, які й виступають об'єктом у широкому сенсі. Більш конкретно об'єкт можна визначити, як недоторканість життя та здоров'я особи людини як біологічної істоти, що охороняються законом. Звісно, що насильницькі посягання можуть спрямовуватися на різні безпосередні об'єкти, пов'язані із суспільними відносинами у плані гарантування недоторканості та забезпечення безпеки людини. Однак у всіх випадках саме

особиста недоторканість людини є основним об'єктом протиправного посягання. Окрім того, для визнання злочину насильницьким важливе значення має умисел, характер насильства та його інтенсивність.

Слід наголосити, що деструктивні форми агресії є невід'ємною складовою умисних насильницьких злочинів. До істотних ознак, притаманних проявам деструктивних форм агресії у насильницьких злочинах слід віднести: здійснення посягання поза волею потерпілого; вчиняються шляхом фізичного та/або психічного впливу на потерпілого; спрямованість на усвідомлене заподіяння шкоди потерпілому; може виступати як засобом досягнення іншої мети, так і самоціллю.

Загалом агресію можна визначити як поведінку, спрямовану на навмисне заподіяння шкоди іншій живій істоті. При цьому необхідно розрізняти феномени агресії (як поведінки, певних дій) та агресивності (як особистісної риси, схильності до агресивної поведінки). Виходячи з того, що агресивність є рисою особистості, то вона сама по собі не співвідноситься з суспільною небезпекою, а набувають небезпечного для суспільства характеру тільки через агресивну насильницьку поведінку. У структурі складу злочину обов'язково слід враховувати й компонент особистісної агресивності правопорушника, від якої залежить його криміногенність та суспільна небезпека. Це є необхідною умовою дотримання базового принципу кваліфікації злочину, яким є принцип індивідуалізації покарання.

Ми розглядаємо насильницькі злочини у чистому вигляді як протиправний навмисний вплив на організм іншої людини, вчинений проти її волі. Способи вчинення, супутні обставини, спрямований або інструментальний характер насильницького правопорушення можуть бути різними, але вони не впливають на кваліфікацію діяння за відповідними статтями КК України, у яких містяться ознаки умисного посягання на недоторканість життя та здоров'я особи. Основними формами вчинення

насильницьких злочинів є умисний фізичний або психічний вплив на особу потерпілого. Ступінь суспільної небезпеки визначається безпосередніми та віддаленими наслідками вчиненого насильства.

До насильницьких злочинів слід відносити всі діяння, що хоча й можуть містити у собі ознаки посягання на різні об'єкти, але пов'язані єдиною насильницькою формою реалізації або агресивно-насильницькою мотивацією. Доречно зауважити, що розподіл насильницьких злочинів на так зване «інструментальне» насильство, і насильство як самоціль є умовним через те, що у обох випадках основною ознакою виступає підвищена суспільна небезпека посягання на найвищу цінність, якою є недоторканість життя та здоров'я людини.

Окрім того, з психологічної точки зору насильницькі злочини майже завжди виступають не самоцілью, а проміжним інструментом досягнення іншої мети. Зокрема, насильство на тлі зведення рахунків з конкретною особою на тлі неприязних відносин – це задоволення персоніфікованої мотивації; сексуальне насильство – спрямоване на задоволення сексуальної мотивації; хуліганське насильство – викривлена мотивація самоствердження; корисливо-насильницькі злочини – насильство спрямоване на усунення опору жертви заради одержання корисливої вигоди; серійне насильство – мотивація задоволення компенсаторних механізмів внутрішніх психологічних проблем; насильницькі злочини на замовлення можуть мати взагалі весь означений спектр мотивів, і, у тому числі, мотивацію соціального престижу. Цей перелік можна продовжувати до нескінченності, але висновком стане одне, що насильство загалом, і тяжкі насильницькі злочини, зокрема, спрямовані на усунення певної особи (або нейтралізації її опору), як перешкоди на шляху задоволення іншої особистої мотивації. Таким чином тяжкі насильницькі злочини завжди виступають як інструментальні.

Тому, до насильницьких злочинів слід відносити ті, у яких завдання шкоди життю та фізичному здоров'ю виступає

безпосередньою і остаточною самодостатньою метою, незалежно від віддалених цілей, адже вищою цінністю суспільства є життя та недоторканість людини. Так-звані ж інструментальні насильницькі злочини слід відносити до насильницьких злочинів ще й тому, що корислива мотивація цих видів агресивної поведінки не виключає загальної ворожості та екстремістської спрямованості посягань на особистість, бо неможливо наносити ушкодження, погрожувати смертю, не бажаючи смерті або іншої шкоди потерпілому. Відтак й корисливо-насильницькі злочини можна вважати перш за все насильницькими через те, що недоторканість особи, її здоров'я, честь та гідність повинні цінуватись вище ніж майно.

Супрун Д.М., доцент кафедри іноземних мов Національної академії внутрішніх справ кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ В ПРОЦЕСІ ВИКОРИСТАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ КУРСАНТАМИ ВНЗ СИСТЕМИ ОВС

Якісне виконання завдань працівниками ОВС можливе за умов науково обґрунтованого системного та комплексного підходу до досконалого оволодіння постулатами компетентного професійного спілкування. Розв'язання проблем сучасної юридичної психології вимагає використання психолінгвістичних і семантичних знань.

Сьогодні вплив слова на людину вивчає окрема наука – психолінгвістика, наука, що вивчає психологічні та лінгвістичні аспекти мовної діяльності людини, соціальні та психологічні аспекти використання мови в процесах мовленнєвої комунікації та індивідуальної мовленнєвої діяльності. Спеціальна сфера психолінгвістичних досліджень зосереджена на виявленні

конкретно-мовної та національно-культурної варіативності мовленнєвої здатності і мовленнєвої діяльності людини [2, с. 9].

У багатомовному правовому суспільстві, такому як Європейське суспільство, набули поширення психолінгвістичні проблеми, що стосуються семантичного значення термінів, вжитих в юридичному контексті. Професійна юридична мова містить велику кількість правових понять. Даний аспект не лише створює складнощі для пересічної людини, але й для правознавців. Не зважаючи на багатоваріативний вибір, рівень дотримання влучності при перекладі та визначенні понять повинен бути дотриманим. На жаль, це не завжди так. Але неясність, спричинена різноманітністю відтінків семантичного значення слів, повинна бути усунена, оскільки влучне і доцільне використання юридичної термінології є життєво важливим для правоохоронця [3, с. 21].

Зазначимо, що новітні дослідження впровадженнь міжнародного права та міжнародної юридичної термінології полягають в опрацюванні новітніх правових джерел, у різноаспектному вивченні функціонування юридичних термінів, зокрема, у наданні психолінгвістичної та семантичної характеристик понять права, що спричинить більш чітке розуміння юридичної термінології та уникнення семантичних помилок. Отже, проблематика, що стосується семантичного значення слів виникає:

- коли розглядаємо багатозначні слова. Не завжди слово вживається у загальновідомому сенсі. Більшість слів мають більш ніж одне значення, і тоді постає проблема вибору вірного одного з його відтінків, яке є доцільним у певному юридичному контексті;

- при спробі пояснити значення: проблема, пов'язана з тлумаченням юридичних понять може бути вирішена шляхом пояснення цих понять за допомогою термінології чи висвітлення значення синонімічною лексичною одиницею;

- коли маємо справу з міжмовною двозначністю. Право розширює свої інтернаціональні кордони, отже,

міжмовне явище, спричинило новий розвиток значущості семантичної проблеми [4, с. 112].

Ці труднощі мають тенденцію до вираження у різних формах, але виділяють основні, що полягають у проблемі збереження семантичного значення понять права при їх перекладі.

Для формування компетентності стосовно використання багатоваріативної сфери перекладу професійної термінології правоохоронців на сучасну українську мову потрібно розглянути юридичний термін як об'єкт психолінгвістичного дослідження, репрезентувати головні питання психолінгвістики та семантики як наук, дослідити різноманітність правових лексичних одиниць та пояснити доцільність їх значень, тобто дослідити семантичну структуру юридичних термінів [3, с. 36].

Ознайомлення зі структурно-семантичним значенням лексичних одиниць, їх пояснення, формування більш чіткого розуміння юридичної термінології сучасної української мови сприяє уникненню семантичних помилок, розширенню експресивності мови.

Компетентне спілкування дозволяє досягти більш глибокого та точного взаєморозуміння, збільшує вірогідність уникнення помилок, створює умови для ефективного розв'язання професійних завдань, що створює умови для взаємного особистісного зростання та саморозкриття партнерів-правоохоронців.

Список використаних джерел

1. Комарова З.И. Семантическая структура специального слова и ее лексикографическое описание. - Свердловск: Изд-во Уральск. ун-та, 1991. - 155 с.

2. Онуфрієнко Г.С. Іншомовні дериваційні ресурси в українській юридичній термінології // Ономастика і апелятиви. - Вип. 16. - Дніпропетровськ: ДНУ, 2002. -С. 161-167.

3. Супрун Д.М. Структурно-семантична характеристика лексичних одиниць на позначення юридичної термінології у сучасній англійській мові / Д. М. Супрун // Збірник тез

міжвузівської науково-практичної конференції «Іншомовна підготовка працівників ОВС та фахівців із права» (НАВС), 2013. -С. 112-114.

4. Bierwisch V. Semantics // New Horizons in Linguistics, - London: Penguin Books, 1972. -P. 166-184.

Теслик Н.М., психолог ВКЗ Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук

ПРОФЕСІЙНО-ПРАВОВА СВІДОМІСТЬ КУРСАНТІВ ТА СТУДЕНТІВ ВНЗ МВС ЯК ЕЛЕМЕНТ ГОТОВНОСТІ ДО СТРЕСОВИХ УМОВ ПРАЦІ

Психологічна підготовка до професійної діяльності правника, зокрема, курсантів і студентів ВНЗ МВС, вимагає урахування багатьох аспектів реалізації службових обов'язків. Особливо актуалізують це твердження сучасні події в Україні, висока потреба до особистісної готовності діяти в тяжких, непередбачуваних ситуаціях. Таку готовність підтримує достатній рівень сформованості професійно-правової свідомості особистості, як інтеріорізованої складної системи професійно-правових ставлень, переконань, установок та мотивів, що детермінує правозастосовну активність працівника органів внутрішніх справ.

Формування професійного рівня правосвідомості відзначається, як зауважує П.П.Баранов, наявністю специфічних факторів: наділення особливими повноваженнями, що визначають високу індивідуальну відповідальність, висока конфліктогенність професійного середовища, зіткнення із протиправними явищами, які у сукупності є стресоутворюючими чинниками професійної діяльності правоохоронця [3, с. 158]. На особисте ставлення до професійної

діяльності курсанта-правознавця неодмінно впливає суспільна оцінка правоохоронних органів.

До стресогенних, екстремальних умов діяльності працівників ОВС відносяться також дефіцит часу для прийняття рішення, домінування емоцій негативного знаку, підвищена особиста відповідальність, надмірна соціалізованість професії тощо. Л.І. Мороз зазначає, що основа юридичної діяльності двоєдина: базується на соціальній взаємодії і реалізується у межах правовідносин, забезпечується правовими нормами [2, с. 50]. Будь-яка юридична діяльність по суті має публічний, суспільний характер, що вимагає розвиненого самоконтролю та уміння передбачати наслідки власних дій. Наділення особистості повноваженнями застосування державного примусу детермінує необхідність глибинного переконання у непорушності вимог закону з метою запобігання владних зловживань.

Безумовно, у сучасних українських реаліях на перший план серед стресогенних умов виконання службових повноважень виступають можливість участі у військових діях. У рамках формування професійно-правової свідомості індивіда відбувається подолання протиріч між сутністю різнопланових суспільних норм. Так, правові норми не є ідентичні моральним, релігійним чи іншим, які інтеріорізуються особистістю на більш ранніх стадіях онтогенезу – переважно у дитячому чи підлітковому віці. Невідповідність тих чи інших аспектів тлумачення нормативної поведінки з точки зору права та традиційних має тенденцію до провокування когнітивного дисонансу, що вимагає узгодження особистістю попереднього досвіду та нових знань.

Внутрішній конфлікт може розвиватися на будь-якому етапі діяльності правника, проте з найвищою високу вірогідністю – у період активного здобуття юридичних знань, професійної освіти. Так, становлення особистості професіонала у стінах ВНЗ МВС вимагає формування готовності до Так, працівнику ОВС, який може бути залучений до виконання

професійних завдань в зоні АТО, що має великий стаж службової діяльності і родом походить із тимчасово неконтрольованих територій, безумовно, потрібна внутрішня робота для узгодження чіткої внутрішньої позиції. З цим регіоном у нього пов'язані особистісно значимі переживання, можуть проживати сім'я та інші члени його референтної групи. Проте особистий попередній досвід, оточення бойових побратимів сприятимуть внутрішній орієнтації особистості. Курсанту чи студенту ВНЗ МВС у аналогічній ситуації для здобуття внутрішньої впевненості може з більшою ймовірністю знадобитися професійна психологічна підтримка.

Професійно-правова свідомість працівників ОВС є основним інструментом професійної діяльності, характеризується особливими умовами, середовищем, засобами і методами формування. Сутність проявів цієї системи відображається у професіографічному описі юридичної діяльності, яка, будучи складним інтелектуально-практичним типом праці, визначає низку необхідних для професійної реалізації соціально-психологічних, психофізіологічних і особистісних властивостей правника. Побудова психограми діяльності органів внутрішніх справ, на думку В.І. Барка, Ю.Б. Ірхіна та інших відомих дослідників, вимагає включення до переліку професійно важливих якостей фахівця свідомого ставлення до правової системи, високий рівень обізнаності та прийняття юридичних норм, домінанту правомірної поведінки [1, с. 5].

Загалом на етапі підготовки курсантів і студентів ВНЗ МВС йдеться про розвиток особистісної готовності майбутнього офіцера ОВС України до переживання та реадaptaції після стресових та дистресових станів. Професійно-правова свідомість працівників органів внутрішніх справ через усвідомлення чіткої власної позиції, її внутрішнє схвалення виступає дієвим засобом профілактики тяжких постстресових станів. Професійно-правова свідомість особистості передбачає сформованість мотивів правомірної поведінки, солідарності із

правовими нормами, орієнтацію на дотримання та захист законності. Через регулятивну функцію професійно-правової свідомості особистості забезпечується зв'язок когнітивних актів та емоційних процесів із вольовими, готовність до правомірної активності особистості у правовій сфері.

Список використаних джерел

1. Барко В.І. Професіографічний опис основних видів діяльності в органах внутрішніх справ України : практич. посіб. / В.І. Барко, Ю.Б. Ірхін, Т.В. Нешерет, О.В. Шаповалов. – К. : Київський нац. ун-т внутр. справ, ДП «Друкарня МВС», 2007. – 100 с.

2. Мороз Л.І. Професійно-психологічний тренінг : підручн. / Л.І. Мороз., С.І. Яковенко. – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2011. – 252 с.

3. Темченко В.І. Формування професійної правосвідомості співробітників міліції (проблеми теорії і практики) / В.І. Темченко ; Національна академія внутрішніх справ України. – К. : НАВСУ, ДС «Авангард», 2001. – 188 с.

Шелег Л.С., здобувач кафедри
юридичної психології НАВС

ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ, СХИЛЬНИХ ДО ПСИХОСОМАТИЧНИХ РОЗЛАДІВ

Безумовно, що попри бурхливі соціально-політичні та економічні перетворення останніх років в Україні, служба психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ (далі – ОВС) набула організаційного визначення і, в цілому, вирішує покладені на неї завдання. Можна констатувати факт, що з моменту її створення напрацьований достатній науково-методичний інструментарій для залучення спеціальних психологічних знань до всіх

напрямів психологічного забезпечення: професійного психологічного відбору, психологічного супроводження, професійної психологічної підготовки, психологічної підтримки оперативно-службових заходів. Поряд із цим, намітилися і деякі несприятливі тенденції, зокрема, з причин управлінського, фінансового і кадрового характеру спостерігається згортання науково-практичних психологічних досліджень щодо особового складу ОВС, нечисленним є професійне ядро фахівців, які беруть участь у розробці психологічної проблематики кадрової спрямованості.

Здійснений нами аналіз ситуації, яка склалася, дозволяє стверджувати, що основні зусилля наукових та науково-практичних підрозділів системи МВС України у теперішній час спрямовані на розробку науково-методичних засад психологічного забезпечення розкриття злочинів, визначення особливостей діяльності ОВС, а сам її суб'єкт, від якого залежить ефективність цієї діяльності, у кінцевому рахунку, залишається на периферії уваги. Можливо, з цим певною мірою пов'язана недостатня ефективність професійної діяльності та численні претензії громадянського суспільства до ОВС як системи загалом, хоча ми й не прагнемо перебільшити значимість психології на теренах правоохоронної практики.

Проведене емпіричне дослідження дозволяє нам запропонувати наступну модель особистості працівника ОВС, схильного до психосоматичних розладів.

Домінуючими показниками в структурі особистості працівників визначено: 1) дискомфортне самопочуття через знижений настрій, активність, енергійність та піддатність ситуативній тривожності; 2) низький загальний рівень емоційного інтелекту, що більшою мірою стосується проблемних зон внутрішньоособистісного емоційного інтелекту, аніж міжособистісного емоційного інтелекту; 3) домінування холерично-меланхолічного темпераменту та його взаємозв'язки зі шкалами індивідуальності, імпульсивності, соматизації

тривоги та емоційної лабільності; 4) значні відмінності між реальним та ідеальним «Я-образами», що свідчить про незадоволеність наявним станом речей; 5) занижена самооцінка, переживання ситуації затяжного внутрішньоособистісного конфлікту, суперечливості між прагненням до визнання групою та ворожістю щодо її учасників; 6) переважання в структурі особистості якостей, що свідчать про боязкість, невміння проявити супротив, страх неуспіху як основи мотиваційної спрямованості, що визначає конформну поведінку; 7) домінування інтрапсихічної спрямованості особистісного реагування на ймовірний хворобливий стан, що зумовлює порушення соціальної та професійної адаптації та проявляється в емоційно-вольових розладах, зокрема, реакціях подразливої слабкості, тривожності та пригніченості, «втечі» в хворобу.

Основними параметрами «Я-образу» осіб, схильних до психосоматичних розладів, є: значні відмінності між реальним та ідеальним «Я-образами», що свідчить про незадоволеність наявним станом речей; занижена самооцінка, переживання ситуації затяжного внутрішньоособистісного конфлікту, суперечливості між прагненням до визнання групою та ворожістю щодо її учасників; переважання в структурі особистості якостей VI октанту за методикою Т Лірі, що свідчить про слухняність, боязкість, безпомічність, невміння проявити супротив, чутливість до неухважності та брутальності оточуючих, побоювання неуспіху як основи мотиваційної спрямованості, що визначає конформну поведінку; домінування інтрапсихічної спрямованості особистісного реагування на ймовірний хворобливий стан, що зумовлює порушення соціальної та професійної адаптації та проявляється в емоційно-вольових розладах, зокрема, реакціях подразливої слабкості, тривожності та пригніченості, «втечі» в хворобу; незначна представленість інтерпсихічної спрямованості реагування, що найбільшою мірою залежить від преморбідних особливостей особистості та проявляється в спекулюванні своїми психофізичними негараздами та проявах агресивних тенденцій щодо оточуючих.

КРИМІНОЛОГІЧНА ТИПОЛОГІЯ СУБ'ЄКТА ЗГВАЛТУВАННЯ

Згвалтування належить до переліку не тільки найбільш тяжких насильницьких злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, але і є найбільш поширеним видом серед них. Тяжкість зазначеного злочину полягає в здійсненні не тільки фізичного насильства над потерпілою особою, що притаманне всім насильницьким злочинам, а й психічного насилля над особистістю та в його подальших наслідках. Соціальний та культурологічний контур наслідків згвалтування, суто інтимний характер переживань потерпілих, глибокі психологічні травми багатьох з них, поряд з іншими чинниками, надають виключний латентний характер багатьом з цих злочинних діянь та серйозно ускладнюють кримінальні впровадження щодо згвалтувань. Водночас, суспільна небезпечність даних злочинів значно зростає з огляду на питому вагу в їх загальній кількості діянь, потерпілими від яких є неповнолітні. Загальною ознакою згвалтування виступає злочинне насилля над особистістю, але згвалтування має багато особливостей в залежності від суб'єкта та об'єкта злочинного посягання, мотивації насильника, способів вчинення злочину. У зв'язку з цим, виняткове значення в кримінальному впровадженні щодо згвалтувань та їх превенції надається кримінально-психологічній типізації суб'єкта зазначеного діяння. Адже запобігання злочинності не може орієнтуватися тільки на індивідуальну неповторність кожної особи, вона повинна враховувати певну типовість контингенту злочинців, їх групування тощо [1, с. 152].

Значний внесок у формування методології, методики типології особи злочинця та причин насильницької злочинності внесли відомі вітчизняні та зарубіжні вчені Д.О. Александров, Ю.В. Александров, Ю.М. Антонян, М.М. Бабаєв, Н.І. Ветров, В.О. Глушков, О.М. Джужа, А.І. Долгова, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінський, К.Є. Ігошев, А.І. Ігнатов, Л.І. Казміренко, В.М. Кудрявцев, О.Ф. Лазурський, І.П. Лановенко, В.Г.

Лихолоб, В.В. Лунєєв, А.І. Міллер, Г.М. Мінковський, В.С. Медведєв, С.В. Познишев, Г.С. Сємаков, О.В. Старков, В.В. Скибицький, С.В. Трофімов, А.П. Тузов, І.К. Туркевич, В.І. Шакур тощо. Водночас, невирішеними залишаються проблеми узагальнення наявних результатів теоретико-емпіричних досліджень типології суб'єкта звалтування та систематизації практичних рекомендації щодо здійснення профілактики та реалізації кримінального впровадження за фактами скоєння даних злочинів.

Класичною для радянської школи юридичної психології вважається типологія особистості злочинців – гвалтівників розроблена Ю.М. Антоняном, В.П. Голубєвим, Ю.М. Кудряковим. Відомі психологи-кримінологи виокремлювали 8 типів особистості насильника та насильницької сексуальної поведінки, а саме: «мисливський» тип; «регресивний» тип; «тотальне-самостверджуючий» тип; «конформний» тип; «афективний» тип; «імпульсивний» чи «ситуативний» тип; «пасивно – грайливий» тип; «відкинутий» тип.

Відомий український вчений-кримінолог О.М. Джужа, досліджуючи проблему запобігання злочинам, пов'язаним із сексуальним насильством, виділяє типологію сексуальних злочинців, запропоновану Р. Гебхардом. Вона включає в себе такі категорії злочинців: нападаючі гвалтівники; аморальні злочинці; п'яні гвалтівники; експлозивні гвалтівники; гвалтівники з подвійним моральним стандартом; «інші» типи гвалтівників [1, с. 156].

Вищенаведені типології особистості суб'єкта звалтування дозволяють констатувати їх різноманітність та різнобічність. Загальновідомою в кримінології є типологія особистості злочинця за двома критеріями: 1) характером кримінальної спрямованості злочинної поведінки особи: насильницький тип; корисливий; корисливо-насильницький; необережний тип злочинців; 2) за формою прояву кримінальної спрямованості: випадкові злочинці; ситуаційні; нестійкі; злісні; особливо небезпечні. Кожна з приведених типологій певною мірою ґрунтується на критерії спрямованості особистості гвалтівника чи на формі її прояву. Водночас, науковці виводили типологію особистості злочинців-гвалтівників у відповідності до емпіричного матеріалу, яким мали можливість оперувати.

Зазначені типології збагачують юридико-психологічну галузь знань, але не відповідають, у повній мірі, запитам практичної діяльності щодо запобігання злочинам проти статевої свободи та недоторканності особи. Виходячи з цього, особливої актуальності набуває необхідність побудови типології особистості суб'єкта зґвалтування в залежності від диспозиції статті 152 КК України, а саме виокремлення 4 типів злочинців, що скоюють відповідно:

- «класичне» зґвалтування;
- «рецидивне» зґвалтування;
- «групове зґвалтування»;
- «особливе небезпечне зґвалтування» неповнолітньої чи неповнолітнього (малолітньої чи малолітнього).

Список використаних джерел

1. Джужа О.М. Запобігання злочинам, пов'язаним із сексуальним насильством / О.М. Джужа. - К. : Атіка, 2009. - 240 с.

Щериця С.І., доцент кафедри публічно-правових дисциплін Білоцерківського національного аграрного університету, кандидат юридичних наук

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИСТОСТІ ПРАВОПОРУШНИКА

Проблема особистості правопорушника все більше привертає до себе увагу юристів, практичних працівників, та науковців. Діяльність, у тому числі злочинна, багато в чому обумовлена психологічними особливостями самої людини. Кримінально-процесуальний закон, визначаючи предмет доказування, потребує з'ясування обставин, що впливають на ступінь і характер відповідальності, а також інших обставин, що характеризують особу, яка вчиняє кримінальні правопорушення. Проте до теперішнього часу на практиці обставини, які характеризують особу, яка вчиняє кримінальні правопорушення з достатньою повнотою, не встановлено. Саме тому розробка

ознак особистості правопорушника, які підлягають встановленню, є важливим завданням юридичної психології. При кримінологічній вивченні на практиці важливим є аналіз особистості у взаємодії із соціальним середовищем, оскільки злочинну поведінку породжує не сама по собі особистість або середовище, а саме їх взаємодія. Вплив соціального середовища на злочинну поведінку носить складний характер. Іншими словами, соціально-економічні, політичні та культурні аспекти життя суспільства надають зовнішній вплив на формування модельованого механізму кримінального правопорушення, тоді як психологічні та психічні особливості модельованого правопорушника формують його із середини, складаючи як би внутрішній зміст.

Аналіз криміналістичної літератури показує, що питанню вивчення психології злочинця приділялася і приділяється багато уваги (Ратінов А.Р., Глазирін В.В., Дулов А.В., Васильєв В.Л.) Практично кожна робота з криміналістичної тактики та методики включає в себе ті чи інші психологічні аспекти. Тим не менше, як свідчить практика, теоретичні дослідження психологічних особливостей правопорушників не зовсім повно висвітлюють картину злочинної діяльності. Багато питань залишаються за кадром чинності вузьких рамок предметів загальної та юридичної психології. Аналіз особистісних особливостей особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, необхідний для відповіді на питання: яким чином і чому скоєно діяння даною особою? яку відповідальність повинен нести конкретний правопорушник? якою має бути система заходів щодо його ресоціалізації? які заходи попередження формування особистості правопорушника? Характеризувати особистість правопорушника - означає, дослідити і визначити типологічні криміногенно значущі якості індивіда.

Особистість правопорушника - сукупність типологічних якостей індивіда, що зумовили скоєне ним злочинне діяння. В основі кримінально-психологічної класифікації особистості правопорушників лежать домінуючі позиції особистості, її

спонуки, мотиви, стійкі цілі та способи вчинення кримінального правопорушення, міра десоціалізованості особистості, характер її антисоціальної спрямованості. [1, с. 9].

Необхідно зазначити, що в основі злочинної поведінки лежать ті чи інші мотиви. Юристи вважають, що кримінальні правопорушення скоюються головним чином з користі, помсти, ревнощів, хуліганських, сексуальних спонукань. У мотивах конкретизуються потреби, які і визначають спрямованість мотивів. У однієї людини не може бути незліченної кількості потреб, але багатство мотиваційної сфери проявляється в їх різноманітті та взаємодоповнюваності. Взаємодіючи між собою, вони посилюють або послаблюють одна одну, вступають у взаємні суперечності, результатом чого може з'явитися аморальне і навіть злочинну поведінку. Окремі вчинки, а тим більше поведінка людини в цілому, в тому числі і злочинна, в основному спрямовується не одним, а кількома мотивами, які один з одним у складних ієрархічних відносинах [5, с. 21]. Серед них є ведучі, які й стимулюють поведінку, надають йому особистісний сенс. Так, в більшості випадків в основі розкрадань лежать не тільки корисливі мотиви, але і мотиви самоствердження особистості в очах престижної групи.

Отже, психологічна характеристика особливості правопорушника являється кардинальним питанням для юридичної психології, адже особистість правопорушника являє собою сукупність взаємопов'язаних особистісних рис і утворень, ядром яких є негативні властивості, що утворилися в результаті зміни способу життя, соціальних ролей і характеру контактів з іншими людьми.

Список використаних джерел

1. Еникеев М.І. Юридична психологія: Підручник для вузів. - М.: Видавництво НОРМА (Юрінком ИНФРА М), 2001. - 517 с.

2. Романов В.В. Юридична психологія: Підручник. - М.: МАУП, 2010 - 488 с.

Ярема Н.Ю., викладач кафедри
юридичної психології НАВС,
кандидат психологічних наук

МЕТОДИ ЕКСТРЕНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ

Застосування методів екстреної психологічної допомоги залежать від часу, який пройшов з моменту травматичної події, від реакції людини на неї, від ситуації, що розвивається після події, від особистості та методологічних уподобань самого психолога, від організаційних моментів. За фактором часу, що пройшов з моменту травмуючої події методи, що використовуються для надання психологічної допомоги, умовно можна поділити на дві групи: під час події і найближчим часом після неї (робота з первинними дезадаптивними реакціями на подію); на віддалених етапах (робота з травмою) [1].

Кризові ситуації часто вимагають від людини термінового вирішення проблем, що виникли. Однак не завжди є можливість і ресурси для подолання важкої життєвої ситуації. В даному випадку застосування психологічного втручання (інтервенції) сприяє корекції стану, і, як наслідок, - поведінки.

Кризова інтервенція визначається як екстрена та невідкладна психологічна допомога, спрямована на повернення людини до адаптивного рівня функціонування, запобігання психопатології, зниження негативної дії травматичної події [2, с. 94]. Вона спрямована на те, щоб зробити можливим роботу над проблемою, знаходження клієнтом бажаного і адекватного для себе варіанта виходу з кризової ситуації. Базується інтервенція на принципах короткостроковості, реалістичності, особистісної залученості суб'єкта кризової допомоги та симптомо-центрованого контролю [3].

Практика кризової інтервенції базується на теорії кризи Ліндемана і концепції стадій життєвого циклу і кризи ідентифікації Еріксона. Криза тут розуміється як стан людини при блокуванні її цілеспрямованої життєдіяльності, як

дискретний момент розвитку особистості. Провідними методами кризової інтервенції є кризова психотерапія і кризове консультування.

Психологічні інтервенції використовуються не тільки в період, наближений до травматичної події, а і на більш віддалених етапах.

Психологічний дебрифінг, як один із способів кризової інтервенції - групова форма роботи по відреагуванню, переробці та мінімізації наслідків надзвичайних та екстремальних ситуацій. Під час обговорення відбувається усвідомлення, емоційне усвідомлення, а також переструктурування подій, що відбулися в життєвий досвід.

В екстремальних, травмуючих ситуаціях різко підвищується рівень тривоги, виникає м'язове напруження, яке викликає болі в різних частинах тіла, порушується дихання. Зростаюча тривога може бути настільки яскраво виражена, що блокуються пізнавальні процеси, процеси прийняття рішення, контролю своєї поведінки. У цьому випадку можуть бути ефективні методи саморегуляції, спрямовані на зниження напруженості, тривоги. Метод психічної регуляції та саморегуляції являє собою процес самоуправління, самовпливу на свій функціональний стан і поведінку.

Також додатково можливе використання зовнішніх впливів з використанням рефлексотерапії, музики, бібліо-, ароматерапії, фармакологічної, фізіологічної регуляції (масаж, баня, душ).

Психологічна допомога на віддалених етапах здійснюється з використанням різних підходів. Серед них виділяються такі класичні методи, як: біхевіоральна (поведінкова) терапія, раціональна (когнітивна) психотерапія, гештальт-терапія, психодинамічна терапія, терапія нав'ювання (гіпноз і його варіанти). Добре себе зарекомендували використання тілесно-орієнтованої терапії, нейролінгвістичного підходу, арттерапії, ігрової терапії, а також багато інших методів і технік.

У разі надзвичайної ситуації неможлива робота в рамках одного психологічного напрямку. Ефективність допомоги залежить від тих засобів і методів психологічної реабілітації які буде використовувати в роботі психолог. Спеціаліст, який використовує техніки різних напрямків, збільшує можливості в роботі з клієнтом.

Список використаних джерел

1. Миллер Л.В. Модель экстренной психологической помощи [Электронный ресурс] / Л.В. Миллер. – режим доступа: http://psyjournals.ru/cepp/issue/45300_full.shtml

2. Овчинникова Ю. Г. К проблеме интервенций в ситуации кризиса личности: от теории к практике / Ю. Г. Овчинникова // Культурно-историческая психология. – 2010. – № 3. – С. 93-98.

3. Байкова И. А. Характеристика основных принципов кризисной интервенции [Электронный ресурс] / Ирина Анатольевна Байкова // Белоруская медицинская академия последипломного образования. – Режим доступа: http://www.belmapo.by/downloads/psihoterapiay/lekcii/xarakter_krisisn_intervencii.doc

СЕКЦІЯ 4 ЮРИДИКО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Горецкая А.Н., судебный эксперт Харьковского научно-исследовательского института судебных экспертиз им. Засл. проф. Н.С. Бокариуса, кандидат психологических наук;

Кудряшова С.В., старший судебный эксперт ХНИИСЭ им. Засл. проф. Н.С. Бокариуса

ФАКТОРЫ, ОПРЕДЕЛЯЮЩИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНУЮ КОМПЕТЕНТНОСТЬ СУДЕБНОГО ЭКСПЕРТА

Судебный эксперт – это лицо, обладающее специальными знаниями в определенной области науки, техники и пр., которому уполномоченными органами поручено производство экспертизы в соответствии с установленными законодательством требованиям.

В своей деятельности судебный эксперт, как «сведущее лицо», должен обладать высоким уровнем профессиональной компетентности. В настоящее время компетентность рассматривается как комплексное, многоуровневое, личностное образование, совокупность познавательных и коммуникативных характеристик личности, а также знаний, умений и навыков, обеспечивающих регуляцию деятельности, или как совокупность профессиональных личностных свойств, позволяющих достигать качественных результатов [1, с. 25].

При этом в своей профессиональной деятельности судебный эксперт выступает в трех ипостасях: 1) как лицо, обладающее специальными знаниями; 2) как субъект

процессуальных отношений, исполнитель определенной процессуальной роли; 3) как представитель экспертной профессии (особенно при работе в государственных специализированных научно-исследовательских судебно-экспертных учреждениях системы).

Таким образом, уровень профессиональной компетентности в целом, является совокупностью «компетентностей» во всех сферах экспертной деятельности.

Компетентность судебного эксперта, как лица, обладающего специальными знаниями, определяется познавательно-интеллектуальной деятельностью. Это не только накопление знаний и опыта, но и постоянное ознакомление с новыми, актуальными знаниями в области своей экспертной специальности и смежных наук, а также в области законодательства, регулирующего назначение и производство судебных экспертиз, постоянное совершенствование практических навыков, применение, как проверенных способов исследования, так и апробации, и внедрения новых.

Экспертная деятельность относится к семантически сложным областям, где эксперт, с одной стороны, использует накопленные знания, а с другой – сталкивается с необходимостью получения, в результате проведенного экспертного исследования, нового знания для решения нетривиальных проблем. Основная задача экспертного исследования заключается в установлении доказательственных фактов в отношении событий, уже происшедших и возникновение которых могло быть следствием самых разнообразных причин путем исследования объектов, познания неочевидных закономерных связей между ними.

В контексте сферы деятельности эксперта как субъекта процессуальных отношений, исполнителя определенной правовой роли, компетентность эксперта определяется его процессуально-организационной деятельностью, в частности правовой регламентацией. Судебная экспертиза призвана обеспечить правосудие путем применения специальных познаний, тем самым обеспечивая установление истины по делу. Деятельность судебного эксперта регламентируется

требованиями Конституции Украины, процессуальных Кодексов, Закона Украины о судебной экспертизе, Инструкцией о назначении и проведении судебных экспертиз и экспертных исследований, другими нормативно-правовыми актами, а также методиками проведения исследований, определенными для каждой специальности. Правовая регламентация экспертной деятельности распространяется на процессуальную форму ее реализации, содержание заключения эксперта, права, обязанности и ответственность субъекта процессуальных отношений. В частности, эксперт наделен правами и обязанностями, содержание и структура его заключения определена соответствующими нормами указанных нормативно-правовых актов. Кроме того, в своей деятельности эксперт освобожден от функции сбора материалов, являющихся объектом исследования, но, при этом, сохраняет относительную самостоятельность в определении и выборе видов и методов исследования [2, с. 140].

Как представитель экспертной профессии судебный эксперт вовлечен в процессы общения и систему человеческих взаимоотношений, поэтому основную роль здесь играет коммуникативная компетентность. Это, с одной стороны, подразумевает взаимодействие с сотрудниками судебно-следственных органов и участниками процесса (уголовного, гражданского и др.). Особенно повышается роль коммуникативной компетентности эксперта, если речь идет об экспертизе живых лиц (судебно-медицинской, судебно-психиатрической, судебно-психологической). В ходе допроса судебного эксперта следователем или судом, необходимо взвешенно, доходчиво и убедительно разъяснить проведенное исследование и полученный вывод. Более того, факты, установленные в ходе экспертизы, должны быть изложены таким образом, чтобы быть понятными лицам, не обладающим специальными познаниями (в частности, не допустимой является «перегрузка» заключения специальной терминологией).

Кроме того, когда экспертиза проводится в составе комиссии – это требует координации всех участников, как при

проведении необходимых исследований, так и при составлении заключения. По ходу выполнения комиссионной экспертизы члены экспертной комиссии вступают в межличностное общение, совещаются, обсуждают пути решения поставленной экспертной задачи. На заключительном этапе взаимодействия члены комиссии анализируют содержание проведенных исследований, оценивают промежуточные и конечные результаты, формулируют выводы [3, 85]. При производстве комиссионных, комплексных, а также повторных экспертиз, выполняемых комиссией экспертов, особенно ярко проявляются индивидуально-психологические особенности личности эксперта и от уровня развития его коммуникативных навыков, которые включают все виды общения (чтение, письмо, слушание, говорение), будет зависеть тактичное, корректное, этичное поведение эксперта при обсуждении особо спорных моментов исследования.

Помимо совершенствования и развития своей профессиональной компетентности, в своей деятельности эксперт неизбежно сталкивается с такими феноменами как синдром эмоционального выгорания и профессиональная деформация, что, безусловно, накладывает негативный отпечаток на успешность выполнения поставленных задач, удовлетворение профессиональных ожиданий.

Дальнейшие перспективы исследований, описанных выше феноменов, представляются важными и актуальными в аспекте разработки профилактических мероприятий по предупреждению развития синдрома эмоционального выгорания, предполагают изучение психологических детерминант, оказывающих влияние на формирование профессиональной деформации.

Список використаних джерел

1. Кискина Е.Е. Психологическая компетентность как фактор успешной деятельности судебного эксперта / Е.Е. Кискина // Психопедагогика в правоохранительных органах. – № 2. – 2008. – С. 25-27.
2. Шипшин С.С. Проблема компетентности в профессиональном отборе / С.С. Шипшин // Управление

корпоративної безпекою в малому, середньому бізнесі та в освіті: матеріали Всеросійської науково-практичної конференції. – М., 2004. – С.139-142.

3. Россинская Е.Р. Теория судебной экспертизы: учебник / Е.Р. Россинская, Е.И. Галяшина, А.М. Зинин; под ред. Е.Р. Россинской. – М.: Норма, 2009. – 384 с.

Дегтяренко М.А., здобувач кафедри юридичної психології НАВС

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВОЇ УСТАНОВИ

Аналіз наявного світового та вітчизняного досвіду діяльності судового психолога переконливо свідчить про доцільність впровадження посади судового психолога в штатний розпис апарату суду, що дозволить на місці вирішувати низку перспективних та поточних питань, пов'язаних не лише з безпосередньою роботою суддів, але й із діяльністю персоналу апарату суду, іншими чинниками (поведінкою громадян, соціально-психологічним кліматом, екстремальними ситуаціями тощо), що суттєво впливають на здійснення правосуддя в межах конкретної судової установи.

Основні функціональні обов'язки судового психолога-консультанта, вважаємо доцільним окреслити за наступними напрямками:

- 1) професійний психологічний відбір;
- 2) психологічне супроводження судової діяльності;
- 3) професійно-психологічна підготовка працівників судової установи;
- 4) психологічна підтримка здійснення судової діяльності.

Стосовно *професійного психологічного відбору*, переважна більшість опитаних нами суддів (88,7% респондентів) відзначила його вагомість щодо працівників апарату суду, а 24,2% опитаних зазначили процедуру попереднього вивчення кандидатів як вкрай необхідну. З цим цілком погоджуються самі

працівники апарату суду - 40,0% опитаних працівників апарату суду відзначили його корисність, а 53,0% - окреслили обов'язковість здійснення професійного психологічного діагностування. Враховуючи наявність уточнених професіограм суддів, процедура психологічного відбору може згодом розповсюджуватись і на них.

Основними завданнями *психологічного супроводження судової діяльності* вважаємо наступні:

- психологічна підтримка адаптації працівників судової установи (суддів та працівників апарату суду) до умов роботи у відповідності до їх фаху та особистісних особливостей, проведення відповідної профілактичної та корекційної роботи; оцінка можливостей кваліфікаційного та посадового зростання працівників суду у відповідності до їх психологічних даних, участь в атестуванні і формуванні резерву на просування;

- своєчасне виявлення ознак девіантної поведінки працівників судової установи, проведення первинної психопрофілактики відхилень, вивчення ситуації, здійснення можливої психокорекції і, за необхідністю, формулювання пропозицій керівництву суду щодо вжиття необхідних заходів;

- надання психологічної допомоги працівникам судової установи після їх перебування в напружених ситуаціях, пов'язаних з виконанням посадових обов'язків, отримання психогенних навантажень, зниження працездатності тощо; вивчення, оцінка і прогнозування чинників, небезпечних для життя і здоров'я працівників судової установи, планування оперативних і довгострокових заходів щодо їх попередження і нейтралізації.

Основними завданнями *психологічної підготовки*, які можуть бути віднесені до компетенції судового психолога є наступні:

- формування впевненості в собі, своїй підготовленості, в можливості успішного подолання труднощів професійної діяльності, готовності до зустрічі з ними;

- набуття знань щодо можливих варіантів екстремальних ситуацій, їх сутності та способів реагування на них; формування психологічної стійкості щодо впливу характерних для судової

діяльності психотравмуючих чинників;

- тренування професійно значущих якостей (професійної спостережливості, професійної пам'яті, професійного мислення), вмінь і навичок виконання службових обов'язків в несприятливих умовах та управління своїми емоційними станами;

- формування вмінь користування психологічними методами і прийомами для підвищення ефективності вирішення професійних завдань.

Основними завданнями *психологічної підтримки здійснення судової діяльності* вважаємо доцільним визначити наступні:

- психологічний аналіз інформації по справах судового провадження стосовно обставин підготовки чи вчинення правопорушення (злочину), психологічних особливостей правопорушників (злочинців) та надання рекомендацій щодо планування заходів судового розслідування та процедури судового засідання;

- психологічний супровід кадрової роботи, комплектування службових колективів, з урахуванням психологічної сумісності і спрацьованості осіб, що входять до їх складу;

- здійснення психологічного портретування обвинувачених, потерпілих, свідків, позивачів та відповідачів, з метою прогнозування моделі поведінки в процесі судового розслідування;

- надання допомоги суддям щодо встановлення психологічного контакту з учасниками справ судового провадження, організації продуктивної взаємодії в процесі судового розгляду, нейтралізації конфліктів та здійснення психологічного впливу на несумлінних учасників шляхом консультування або особисто;

- психологічна підтримка переговорного процесу суддів та працівників апарату суду з відвідувачами судової установи з метою запобігання та нейтралізації конфліктів шляхом надання консультативної допомоги чи безпосереднього його проведення;

- надання термінової психологічної допомоги суддям,

працівникам апарату суду та іншим особам у випадках виникнення екстремальних ситуацій;

- надання консультативної та практичної допомоги працівникам судової установи (суддям та працівникам апарату суду) у взаємодії з різними верствами населення, в тому числі з представниками ЗМІ.

Землянська О.В., професор кафедри соціології та психології Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор психологічних наук, професор

ПИТАННЯ СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Судово-психологічна експертиза (СПЕ) являє собою дослідження, оцінку явищ державно-правової дійсності фахівцем у галузі психології. У сучасному суспільстві психолог усе частіше виступає як експерт із питань оптимального використання людського чинника у виробництві, управлінні, навчанні, охороні здоров'я, правоохоронній та іншій діяльності. СПЕ пов'язана з багатьма галузями психологічної науки (загальною, віковою, інженерною, медичною, педагогічною, юридичною). Особливо важливу роль психологічна експертиза відіграє в юриспруденції. Від її результатів часом залежить характер і зміст прийнятого у судової інстанції рішення про характер і обсяг відповідальності, форми і засобу впливу на правопорушника й ін. СПЕ традиційно використовується в кримінальному, цивільному й адміністративному процесах. Головною інстанцією в них виступає суд або суддя і спеціальне психологічне знання потрібне для забезпечення ефективності діяльності, у першу чергу, цих органів і офіційних осіб. На СПЕ поширюються ті загальні положення, котрі зафіксовані в чинному законодавстві і передбачають призначення експертизи взагалі.

Ми вважаємо, що СПЕ можна розглядати як комплексний метод дослідження особистості підекспертної особи у правовому полі, що спирається на системний підхід [2-3]. Системний підхід, зростання ролі системного знання були визначені як новими потребами розвитку наукового знання, так і практичними потребами більш широкого плану. Накопичення і поглиблення наукового знання, його диференціація й інтеграція ведуть до більш глибокого розуміння досліджуваних явищ. Водночас, картина ця стає усе більш складною і динамічною. Природно, наукова методологія повинна була знайти відповідні форми для вираження цих складних структур, залежностей і відносин, тому системні уявлення виявилися дуже своєчасними [1]. Сутність системного підходу у вивченні об'єктивної реальності полягає в тому, що об'єкти пізнання розглядаються як цілісні утворення. Цілісність є результатом *інтеграції* частин цілого, це поняття відбиває процес і механізм об'єднання частин, набування комплексу інтегральних сукупних якостей. Будь-яка система може розглядатися як частина іншої більшої системи, системного комплексу. *Системний комплекс* - це цілісне складове явище, коли сама система складається з двох або декількох самостійних, але взаємозалежних систем. Системний комплекс при проведенні СПЕ може бути поданий, наприклад, у системі: «злочинець – потерпілий – свідки – навколишнє середовище». У системі предметом вивчення стають її структура, закони з'єднання частин у ціле, її внутрішні механізми й інтегральні закономірності. У *системному комплексі* діють *ієрархічні зв'язки*, взаємодії і відносини двох або декількох систем. Цілісність комплексу - це вже не органічна цілісність, а тільки *єдність* взаємодіючих систем (наприклад, водія й автомобіля; особистості і групи). Принцип ієрархії систем у системному комплексі є дуже продуктивним для СПЕ. Системний підхід дозволяє нам особистість підекспертного як систему індивідуально-психологічних особливостей ввести в системний комплекс, що включає інших осіб і систему ситуаційних чинників. Об'єктом вивчення СПЕ є особистість як суб'єкт правосвідомості й учасник певних взаємодій, взаємовідносин, у тому числі і правовідносин.

Завдання СПЕ полягає насамперед у дослідженні і виділенні психологічних закономірностей поведінки особистості в умовах правопорушення, а також побудові «психологічного портрета» підекспертної особи. Системний підхід у СПЕ дозволяє нам встановити механізм детермінуючого впливу соціального середовища на правомірну або протиправну поведінку людини і соціальних груп.

Для розкриття причинно-наслідкових зв'язків у поведінці особистості при проведенні СПЕ дуже важливим вважається урахування такого поняття, як *системоутворюючий чинник*. У поведінці людини в якості системоутворюючого чинника можуть виступати мотиви, цілі, задача, установки, міжособистісні відносини, емоційні стани. Вивчаючи полісистему, до якої в якості структурних елементів входять факт злочину, той, хто потерпів, правопорушник, свідки, важливо зрозуміти, який системоутворюючий чинник став для цієї системи головним. Нами розроблена схема системного аналізу особистості (по кримінальним справам), яка використовувалася при проведенні СПЕ, згідно з якою, аналізуються: вплив макросередовища – суспільства (умови і рівень розвитку підекспертної особи, умови життя та праці, особливості спілкування з оточуючими, патерни поведінки, забезпечення прав і свобод тощо); умови морально-правової соціалізації суб'єкта злочину – особистості злочинця; умови морально-правової соціалізації об'єкта злочину – особистості потерпілого; ситуація злочину, її хронотопічні характеристики (час і місце злочину), ступінь її складності в залежності від структури, динаміки, особистісної значимості ситуації; показання осіб, що мають інформацію щодо злочину та його учасників (нейтральних та заінтересованих: свідків, потерпілих, злочинців).

Перелік використаних джерел

1. Землянська О. В. Особистість як об'єкт судово-психологічної експертизи : Монографія / Землянська О. В. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. – 367с.

Лемик Р.Я., доцент кафедри цивільного права і процесу Львівського національного університету ім. Івана Франка, кандидат юридичних наук

ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ У ПРОЦЕСІ МЕДІАЦІЇ

Спори, що виникають в адміністративних відносинах, за бажанням сторін, можуть бути врегульовані в позасудовому порядку. З метою розвантаження судів, держава на законодавчому рівні заохочує розвиток альтернативних (позасудових) способів врегулювання спорів, а також створює умови для стимулювання дешевших і менш формалізованих способів їх врегулювання [1, п.5 розділу X].

Однією з найпоширеніших форм вирішення спору в позасудовому порядку є медіація (від лат. Mediation – посередництво). Це процес, у якому вирішується конфлікт за участю незаінтересованої третьої сторони – медіатора.

Вважається, що якщо у сторін є можливість вирішити предмет спору шляхом його обговорення і дискусії в відносно неформальній обстановці, то результат задовільнить кожну з сторін більше, аніж, якщо б цей спір вирішувався в судовому протистоянні з дотриманням правил судочинства. Однак сильні емоції, ворожість, тактика протистояння чи нерівність соціального положення можуть стати перешкодами на шляху до конструктивних переговорів. Саме в таких випадках потрібна участь третьої сторони - медіатора, який став би посередником між сторонами і допомогла дійти спільної згоди.

Участь медіатора у вирішенні спору сприяє процесу спілкування між сторонами. Саме медіатор детально вникає в проблему конфлікту, аналізує інтереси кожної сторони і як результат, пропонує ефективні шляхи вирішення цієї проблеми. Зустріч завершується згодою сторін на умови, що обговорювалися в процесі медіації.

В проєкті Закону «Про медіацію» [2, ст. 13] основними вимогами до особи медіатора є вік – не молодше 21 року та кваліфікаційний рівень - спеціальна підготовка за напрямом «медіація» в Україні або за її межами. Законодавець пропонує запровадження Реєстру медіаторів, ведення якого покладається на постійно діючий орган медіаторського самоврядування – Медіаторську палату України. Саме цьому органу медіаторського самоврядування в проєкті закону пропонується розробляти і затверджувати програми і стандарти підготовки медіаторів.

Вважаю, що в програмі підготовки медіаторів слід включити вивчення курсу юридичної психології, оскільки сумнівною видається можливість надання медіатором кваліфікованої допомоги при вирішенні конфліктів без знання ним відповідного предмету.

Саме комплексні знання медіатора з психології, права, соціології та економіки дадуть можливість врегулювати спір у спосіб, який, забезпечить ефективне, справедливе і законне рішення, що може вдовольнити сторін конфлікту.

Список використаних джерел

1. Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів. Схвалено Указом Президента від 10 травня 2006 року N 361/2006 // Урядовий кур'єр.- 24.05.2006 р.- № 95

2. Проєкт ЗУ «Про медіацію», - зареєстрований за №2425а, від 26.06.2013// [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=47637

Марчак В.Я., професор кафедри кримінального права та криміналістики юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, доктор юридичних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ СЛІДЧИМ СУДДЕЮ

Судово-психологічна експертиза (Далі СПЕ) є одним з інститутів доказового права, яке має важливе значення при розгляді судами кримінальних проваджень. Новітнє кримінальне процесуальне законодавство України розглядає висновок експерта-психолога як один із засобів доказування, а СПЕ – як форму використання спеціальних психологічних знань при здійсненні правосуддя. Кримінальним процесуальним кодексом України (в редакції 2012 року) впроваджено нові підстави та порядок використання судом спеціальних психологічних знань у формі експертизи, що викликає необхідність дослідити їх організаційно-правові особливості.

СПЕ – це спеціальне психологічне дослідження, проведене фахівцем-психологом щодо суб'єкта-учасника кримінального провадження, яке призначається ухвалою суду за наявності загальних (процесуальних) і спеціальних (психологічних) підстав для отримання доказів у кримінальному провадженні. СПЕ допомагає повною мірою пізнати особистість обвинуваченого і мотиви його криміногенної поведінки. За допомогою СПЕ вдається пояснити поведінку обвинуваченого, з'ясувати його психологічну установку і мотиви, що спонукали його до дії. Експерт-психолог в змозі у своєму висновку дати повну характеристику особистості обвинувачуваного, без дослідження якої не можна встановити юридичний мотив вчинення злочину по деяких категоріях кримінальних проваджень. Кримінально-правове значення такого висновку полягає в тому, що він сприяє встановленню ознак особистості, які є елементами складу злочину: віку, раптово виниклого

сильного душевного хвилювання, безпорадного стану потерпілого, мотиву злочину, ін.

Під час проведення досудового розслідування експерт-психолог може бути залучений слідчим суддею за клопотанням сторони захисту у разі відмови слідчого, прокурора в задоволенні клопотання сторони захисту про залучення експерта. Слідчий суддя за результатами розгляду клопотання має право своєю ухвалою доручити проведення СПЕ експертній установі, експерту або експертам, якщо особа, що звернулася з клопотанням, доведе, що: 1) для вирішення психологічних питань, що мають істотне значення для кримінального провадження, необхідне залучення експерта-психолога, проте сторона обвинувачення не залучила його або на вирішення залученого стороною обвинувачення експерта-психолога були поставлені запитання, що не дозволяють дати повний та належний висновок з психологічних питань, або існують достатні підстави вважати, що залучений стороною обвинувачення експерт-психолог внаслідок відсутності у нього необхідних знань, упередженості чи з інших причин надасть або надав неповний чи неправильний висновок; 2) вона не може залучити експерта-психолога самостійно через відсутність коштів чи з інших об'єктивних причин.

Після проведення СПЕ експерт-психолог надає суду висновок експерта – докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення СПЕ. Кожна сторона кримінального провадження має право надати суду висновок експерта СПЕ, який ґрунтується на його спеціальних психологічних знаннях. Висновок СПЕ повинен ґрунтуватися на відомостях, які експерт сприймав безпосередньо або вони стали йому відомі під час дослідження матеріалів, що були надані для проведення дослідження. Експерт дає висновок від свого імені і несе за нього особисту відповідальність. Запитання, які ставляться експертові, та його висновок щодо них не можуть виходити за межі спеціальних психологічних знань експерта. У висновку щодо психічного стану підозрюваного,

обвинуваченого, не повинні вирішуватися питання юридичного характеру. Висновок експерта надається в письмовій формі, але кожна сторона має право звернутися до суду з клопотанням про виклик експерта-психолога для допиту під час судового розгляду для роз'яснення чи доповнення його висновку. Висновок СПЕ передається експертом стороні, за клопотанням якої здійснювалася експертиза. Висновок експерта СПЕ не є обов'язковим для суду, але незгода з висновком експерта повинна бути вмотивована у відповідному судовому рішенні.

Таким чином, для прийняття об'єктивного рішення в кримінальному провадженні та індивідуалізації покарання судді потребують характеристики особи обвинуваченого не лише з правових, але й з психологічних позицій. У зв'язку із встановленням істотних у кримінальному провадженні обставин, які стосуються психічних проявів особистості необхідно наукове дослідження і тлумачення ознак психічних явищ із застосуванням спеціальних пізнань в психології. Таке дослідження може проводити тільки експерт-психолог. Навіть якби судді володіли достатньою психологічною підготовкою, вони не змогли би застосовувати свої знання психології для отримання нових доказів через неприпустимість суміщення професійних функцій судді з функціями судового експерта. Отже, в подібних ситуаціях вирішення питань психологічного змісту без висновку експерта-психолога є неприпустимим. Встановлені за допомогою висновку експерта СПЕ доказові факти про психологічні особливості й психічні стани обвинуваченого, його можливість повною мірою усвідомлювати свої дії та керувати ними під час вчинення злочину є однією з численних логічних посилок для висновку про суб'єктивну сторону та суб'єкт злочину. Підсумовуючи сказане про роль висновку експерта СПЕ у процесі доказування, можна зробити висновок, що сам по собі він не зумовлює висновків про обставини, що підлягають доказуванню, а має доказове значення лише в сукупності з іншими зібраними у кримінальному провадженні доказами. Висновок СПЕ з питань психологічного змісту в контексті з іншими зібраними в кримінальному провадженні доказами створює більш міцний інформаційний

базис і підвищує надійність остаточних висновків суду, що сприяє ухваленню правильного рішення.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р. // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2002. – № 7: Судові експертизи в Україні. – 416 с.
2. Костицкий М. В. Судебно-психологическая экспертиза / М. В. Костицкий. – Львов : Выща школа, 1987. – 143 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України [текст] : – К. : «Центр учбової літератури», 2012. – 292 с.

Москалюк Л.М., кандидат юридичних наук, доцент кафедри юридичної психології НАВС
Іванова О.В., кандидат психологічних наук, доцент, професор кафедри юридичної психології НАВС
Корсун С.І., кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри юридичної психології НАВС

ВИКОРИСТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ

Створення сучасної цілісної системи правосуддя для неповнолітніх осіб має включати не тільки винесення судового рішення, а й різноманітні профілактичні заходи, визначати шляхи подальшого супроводження неповнолітнього, застосовувати методи його реабілітації. Найголовнішим принципом при цьому має стати максимальна індивідуалізація судового процесу, в центрі якого має бути особистість неповнолітнього.

Досвід розвинутих країн показує, що спеціалізована система правосуддя для неповнолітніх дозволяє враховувати вікові та особистісні особливості дітей та підлітків при

розгляді справи та винесенні судового рішення. Особлива роль при супроводженні неповнолітнього відводиться психологам та клініцистам.

У Швеції, наприклад, суддя на етапі прийняття справи до розгляду звертається до працівника соціальної служби із запитом на складання звіту – «карти соціального функціонування дитини», який залучає до цієї роботи педагогів, психологів, психіатрів та наркологів. У французькому ювенальному законодавстві обов'язковим є соціальне дослідження особистості підлітка, яке має вигляд «ювенального досьє». Зазвичай до його складання залучають психологів, психіатрів і педагогів. При необхідності більш глибокого дослідження підліток може бути направлений в спеціальний діагностичний центр. В німецькій системі кримінального судочинства справу неповнолітніх можуть вести тільки ті судді, які отримали спеціальну підготовку в галузі вікової психології. Значну допомогу їм надають соціальні помічники суддів, найчастіше – це педагоги чи психологи, які отримали відповідну юридичну спеціалізацію. Висновки щодо індивідуальних особливостей підлітків, процесу їх розвитку, оцінки впливу соціального оточення на формування кримінальної поведінки неповнолітніх використовуються не тільки для індивідуалізації покарання але й для розробки реабілітаційних заходів. В Польщі при визначенні неповнолітньому мір покарання також обов'язково враховуються обставини скоєння правопорушення, індивідуальні якості особистості підлітка та ступінь його зрілості. Збором цієї інформації займаються куратори чи штатні помічники суддів. До професійної компетенції кураторів висуваються дуже жорсткі вимоги. Кандидати на посаду мають бути старше 24 років, мати вищу освіту та ступінь магістра соціальних наук (психології, педагогіки чи соціології). Ще куратори отримують додаткову освіту з юриспруденції та дитячої психології, після чого рік працюють практикантами в сімейному суді. В Канаді незалежно від того, які санкції накладаються на підлітка, він проходить обов'язкове

багатоаспектне обстеження. Інформацію про неповнолітнього та розробку плану його супроводження в суді та по його завершенню здійснює офіцер пробації – штатний помічник ювенального судді. На цю посаду призначають спеціалістів, які мають психологічну, медичну чи педагогічну освіту та додаткову річну підготовку [1].

За діючим Кримінальним процесуальним кодексом України кримінальне провадження щодо неповнолітньої особи здійснюється слідчим, який спеціально уповноважений керівником органу досудового розслідування на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх. Законодавством передбачено, що допит неповнолітньої особи проводиться у присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря. Слід пам'ятати, що чинний КПК України обмежує часові рамки допиту неволітньої особи. Допит неповнолітнього не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом – понад дві години на день (ст. 226 КПК України).

Нормами чинного КПК України передбачено, що при проведенні слідчих (розшукових) дій за участю малолітньої або неповнолітньої особи забезпечується участь законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря (ст. 227 КПК України).

Під час досудового розслідування та судового розгляду з'ясовуються: повні та всебічні відомості про особу неповнолітнього: його вік, стан здоров'я та рівень розвитку, інші соціально-психологічні риси особи, які необхідно врахувати при індивідуалізації відповідальності чи обранні заходу виховного характеру; ставлення неповнолітнього до вчиненого діяння; умови життя та виховання неповнолітнього; наявність дорослих підбурювачів та інших співучасників кримінального правопорушення.

Низку з цих обставин слідчий безумовно може встановити самостійно під час досудового розслідування. Але недостатній рівень підготовки з психології і, особливо, з дитячої та вікової психології не дозволяє слідчим професійно оцінити навіть

ставлення неповнолітнього до вчиненого ним діяння. У зв'язку з цим постає питання залучення в обов'язковому порядку для встановлення обставин, передбачених діючим КПК України, фахівців з психології та педагогіки в якості консультантів, спеціалістів та експертів.

Найпоширенішим, на сьогодні, використанням психологічних знань в кримінальному провадженні щодо неповнолітніх осіб є судово-психологічна та комплексна психолого-психіатрична експертиза, в межах яких неможливо встановити всі необхідні обставини кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми. Залучення до участі в кримінальному провадженні психологів у якості консультантів і спеціалістів та розуміння необхідності і мети такого залучення вимагає від слідчих певного рівня психологічних знань, якого вони на сьогоднішній день не мають.

В зв'язку з цим, враховуючи досвід розвинутих країн у розслідуванні правопорушень, скоєних неповнолітніми, вважаємо за доцільне крім обов'язкового залучення психологів або педагогів під час проведення слідчих (розшукових) дій за участі неповнолітніх осіб, законодавчо закріпити обов'язкове призначення комплексних психолого-педагогічних експертиз, з постановкою перед експертами питання оцінки рівня розвитку неповнолітнього, його соціально-психологічних рис особистості, можливості повністю усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними, ставлення до вчиненого діяння, умов життя та виховання. Для цього пропонуємо доповнити ч. 2 ст. 242 КПК України відповідним пунктом.

Список використаних джерел

1. Дозорцева Е.Г. Психолого-психиатрические аспекты в системе ювенальной юстиции: Аналитический обзор / Е.Г. Дозорцева, В.Д. Бадмаев, Д.С. Ольшевский, А.И. Чибисова. – М.: ФГУ «ГНЦССП им. В.П. Сербского», Минздравсоцразвития России, 2011. – 55 с.

Охріменко І.М., начальник
кафедри управління та роботи з
персоналом НАВС, доктор
юридичних наук, доцент

СТРОКИ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПРОБЛЕМАТИКА ПИТАННЯ

Тенденції розвитку суспільства в сучасних умовах потребують пошуку та удосконалення нових методів запобігання злочинності в роботі правоохоронних органів держави. Для забезпечення охорони прав та законних інтересів потерпілих, обвинувачених, свідків, а також повного та неупередженого розслідування кримінальних правопорушень можуть використовуватися спеціальні психологічні знання. Попри відсутність у кримінальному процесі єдиного розуміння цієї категорії виявлена динаміка виникнення нових форм використання спеціальних психологічних знань зумовлює актуальність застосування психологічних досліджень у кримінальному провадженні. Це також обумовлене необхідністю вирішення завдань досудового розслідування – складного, багаторівневого процесу, у межах якого суттєву роль відіграють психологічні особливості особистості кожного його учасника.

Незважаючи на значущість спеціальних психологічних знань у кримінальному провадженні, сьогодні ще недостатньо використовується весь можливий потенціал судово-психологічних експертиз (далі – СПЕ). Неможливо уявити якісне та об'єктивне розслідування кримінальних правопорушень, а тим паче коректну кваліфікацію без застосування спеціальних психологічних знань у конкретній формі, насамперед СПЕ.

В слідчій та експертній діяльності строкам проведення експертиз приділяється значна увага. Це пов'язано, перш за все, з реалізацією одного із завдань кримінального судочинства – забезпечення швидкого, повного та неупередженого

розслідування, недопущення затягування процесуальних строків його здійснення [1; 2, с. 129]. Звідси варто намагатись якомога швидше проводити експертизи та дослідження. З іншого боку, дотримання принципів об'єктивності та повноти дослідження, закріплених у ст. 3 Закону України “Про судову експертизу”, визначає проведення експертизи у строк, необхідний експерту для всебічного вивчення доказів.

На законодавчому рівні чітких посилань на строки проведення експертних досліджень немає. У практиці органів внутрішніх справ виникають проблеми щодо неможливості прийняття рішень за заявами та повідомленнями про злочини у визначені КПК України строки в зв'язку з несвоєчасністю отримання результатів експертних досліджень. Вказана проблема виникає передусім через відсутність узгодженості між строками прийняття рішень за заявами та повідомленнями про злочини, які передбачені КПК України, та строками проведення експертних досліджень, що регламентовані іншими відомчими нормативно-правовими актами.

Як наголошують практики, виникає потреба в нормативному вирішенні питання щодо строків проведення СПЕ та відповідальності фахівців за їх свідоме затягування, оскільки саме з цієї причини слідчі уникають призначення СПЕ. Безумовно, слідчий обмежений саме строками кримінального провадження, закріпленими в КПК України [1].

Проте строк проведення будь-якої експертизи, у тому числі СПЕ, встановлюється залежно від складності дослідження з урахуванням експертного навантаження фахівців керівником експертної установи (або заступником керівника чи керівником структурного підрозділу) у межах 10, 30, 60 та понад 60 календарних днів [3]. На думку слідчих, чим більше строк проведення експертизи, тим більше затягується строк розслідування кримінального правопорушення, а отже – уповільнюється процес встановлення істини в межах кримінального провадження.

Разом із тим, не варто призначати СПЕ на початку досудового розслідування, коли не проведено всі необхідні

слідчі дії. Отже, СПЕ має призначатися та проводитися вчасно, щойно виникли запитання, для з'ясування яких потрібні спеціальні знання, та достатньо повно зібрані матеріали, необхідні для складання висновку. З огляду на це рекомендується призначати СПЕ одразу після проведення судово-психіатричної експертизи щодо особи, яку необхідно дослідити.

Проте окреслені позиції можуть бути перешкодою для слідчого, що призначає СПЕ. Звідси практиками надаються такі пропозиції: вирішити питання щодо строків на законодавчому рівні (в КПК України); зобов'язати, насамперед експертів-психологів та експертів-психіатрів, не затягувати проведення експертиз; створити більше можливостей для швидкого проведення експертиз, скорочення або пришвидшення строків проведення СПЕ або призупинення строків досудового розслідування у кримінальному провадженні на період проведення цієї експертизи.

На підставі цього, нами пропонується внести доповнення до ст. 28 КПК України, в якій слід зазначити, що строк проведення будь-якої експертизи встановлюється залежно від складності дослідження. Разом з тим, у зазначеній кримінально-процесуальній нормі слід пояснити, що на той самий період проведення експертизи повинен автоматично продовжуватися строк досудового розслідування кримінального провадження. На нашу думку, такі зміни можуть виступити певним стимулом для її призначення та проведення, усунення бюрократизації під час досудового розслідування.

Таким чином, з огляду на сучасні уявлення про судову експертизу та форми її здійснення має бути чітко визначений процесуальний порядок застосування спеціальних знань, підвищуючи таким чином ефективність вирішення завдань кримінального судочинства. Удосконалення чинного законодавства, зокрема положень, що регулюють алгоритм призначення та проведення судової експертизи, строки проведення експертиз (у тому числі й психологічної) сприятиме розвитку СПЕ у кримінальному процесі.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство з 19 листоп. 2012 р.: (Офіц. текст). – К.: ПАЛИВОДА А. В., 2012. – 382 с.

2. Кримінальний процес: підручник / Ю. М. Грошовий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін.; [за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило]. – Харків: Право, 2013. – 824 с.

3. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень // Офіційний вісник України. – 1998. – № 46. – С. 172.

Стратій О.В., здобувач кафедри
юридичної психології НАВС

МЕДІАТОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЯК ФОРМА ВРЕГУЛЮВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ КОНФЛІКТІВ

Сьогодні ми не повинні сприймати будь-який конфлікт як різного роду загрозу, слід ставитися до нього як до сигналу про те, що суспільство потребує реформаційних змін, що назріла необхідність відкриття дороги соціальним інноваціям, конструктивного подолання кризи й отримання нових життєвих можливостей. Закріплення в законодавстві інституту угод між потерпілим та підозрюваним (обвинуваченим), або прокурором і підозрюваним (обвинуваченим) як способу подолання наслідків кримінально-психологічного конфлікту є кроком уперед нашої держави на шляху забезпечення принципу гуманізму і сприяє реалізації основних завдань кримінальної політики. Отже, поєднання імперативних і диспозитивних начал у кримінальному процесі в провадженнях на підставі угод сприяє

демократизації та гуманізації кримінального судочинства, його наближенню до законних інтересів сторін кримінального конфлікту, зокрема потерпілого та підозрюваного (обвинуваченого).

Угода про визнання винуватості може укладатися за ініціативою прокурора або підозрюваного чи обвинуваченого, а про примирення – потерпілого або підозрюваного чи обвинуваченого. Домовленості стосовно угоди про примирення можуть проводитися самостійно потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим, захисником і представником або за допомогою іншої особи, погодженої сторонами кримінального провадження (крім слідчого, прокурора або судді). Оскільки захисник, представник сторін кримінального провадження – є заінтересованими особами в результаті вирішення кримінального провадження, то вони під час укладення угоди можуть тільки представляти інтереси сторін (потерпілого, підозрюваного або обвинуваченого), самостійної ініціативи не мають.

Практика регулювання та розв'язання конфліктів свідчить, що в умовах конфліктної ситуації значно погіршується комунікація між соціальними суб'єктами. Тому без посередників буває важко, а іноді неможливо обійтися [1, с. 103]. Посередництво у кримінальному провадженні можна розглядати як специфічну форму регулювання спірних питань, конфліктів, узгодження інтересів. Це участь третьої сторони з метою оптимізації процесу взаємоприйняттого рішення. Головна мета посередницької діяльності в кримінальному провадженні – задоволення інтересів кожного з учасників кримінально-психологічного конфлікту. Актуальним питанням у проведенні перемовин чи домовленостей з приводу укладання угоди у кримінальному провадженні між сторонами, на наш погляд, є залучення медіатора – посередника, який формує, налагоджує, забезпечує канали організаційних, інформаційних, комунікативних, психологічних та інших зв'язків між сторонами угоди. Ефективність медіації визнана європейським співтовариством, що рекомендує її впровадження як основного

методу альтернативного вирішення спорів на досудовому етапі або під час судового розгляду.

Медіація у кримінальному провадженні є процедурою альтернативного, добровільного врегулювання спорів, вирішення конфліктів шляхом ведення переговорів між сторонами кримінального провадження за допомогою одного або декількох медіаторів (посередників) з метою досягнення сторонами взаємоприйняттого рішення про укладення угоди, тобто, врегулювання конфлікту (спору) або усунення спричиненої конфліктом (спором) шкоди. Медіація не підміняє судовий процес, а також не вимагає значних матеріальних витрат. Під час проведення медіації нейтральна третя сторона – медіатор (посередник), – допомагає вирішити конфлікт, сприяючи виробленню добровільної угоди між конфліктуючими сторонами.

Найбільш ефективно медіаторські функції може здійснювати спеціаліст-психолог. Психолог на професійному рівні може працювати з конфліктами, володіє можливостями ситуативного підходу і має досвід, що ґрунтується насамперед на переговорній практиці, використанні ідей медіаторства в організації комунікативного процесу між сторонами кримінального провадження і пошуку угоди між ними.

Ситуативний підхід, виходячи з розуміння природи соціальних ситуацій та їх впливу на поведінку, передбачає можливість цілісної зміни ситуації за рахунок модифікації тих чи інших її базових рис, що тягне за собою зміни в поведінці і взаємодії осіб, які беруть участь в цій ситуації. Суть участі саме психолога в медіаційних погодженнях, спрямованих на укладення угоди в кримінальному провадженні, полягає в необхідності налагодження комунікативного процесу, який створює ситуацію взаємодії учасників кримінального провадження, що сприяє пом'якшенню їх протистояння і виникненню погодження. Медіатор-психолог, який бере участь в кримінальному провадженні, набуває процесуального статусу

спеціаліста і, зазвичай, має справу з конфліктом, учасники якого взагалі не пов'язані ніякими стосунками, крім конкретної ситуації вчинення злочину, через яку вони опинилися в конкретному переговорному процесі.

Психологічне посередництво в цьому випадку спрямоване на процес організації діалогу між людьми, а не на прийняття ними рішень у складній ситуації, оскільки тільки потерпілий, або прокурор, або підозрюваний чи обвинувачений повною мірою можуть оцінити прийнятність для них тих чи інших умов угоди. Виконуючи завдання організації діалогу між сторонами кримінального провадження на підставі угод, медіатор-психолог змушений долати бар'єри комунікації, які слугують перешкодою в діалозі. Найголовніша перешкода до конструктивних переговорів щодо укладення угоди – це небажання сторін вирішити психологічний конфлікт, який виник у зв'язку із вчиненням злочину. Якщо вважати, що вирішення психологічного конфлікту насамперед передбачає досягнення сторонами згоди в діалозі, то теоретично воно можливе (якщо залишити осторонь питання про якість досягнутих домовленостей) завжди, за винятком тих випадків, коли сторони не хочуть цього.

Список використаних джерел

1. Криміналістика : підручник / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.; за ред. В. Ю. Шепітька. – Вид. 4-е, переробл. і допов. – Харків : Право, 2008. – 464 с.

Федіна А.В., кандидат юридичних наук,
суддя Першотравневого районного суду
м. Чернівці

СОЦІАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА КРИТЕРІЇВ КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ОЦІНЮВАННЯ СУДДІ

Протягом всього періоду становлення України як незалежної, демократичної, правової держави, в якій права та інтереси людини і громадянина проголошено Конституцією України найвищою соціальною цінністю, одним із найактуальніших питань залишається питання забезпечення кожному право на справедливий суд. Судова справедливість для кожного громадянина залежить великою мірою від моральних цінностей, якими керуються судді. Саме тому етичні аспекти світогляду суб'єктів правозастосовної діяльності, зокрема суддів, набувають ключового значення у процесі реалізації даної діяльності. Адже фактор довіри у взаєминах судової влади та суспільства є чи не головним для неупередженого здійснення судочинства. У зв'язку з цим і концепція судово-правової реформи передбачає зростання вимог до суддів як до носіїв судової влади, у тому числі до рівня їх професійної підготовки і особистісних якостей.

Сучасний підхід до формування суддівського корпусу, комплектування його людьми, в максимальному ступені відповідають високим вимогам статусу судді, диктує необхідність переходу від суб'єктивно-особистісної оцінки до науково-обґрунтованого професійного психологічного відбору кандидатів на посаду судді. Адже формування професійної майстерності судді відбувається під впливом багатьох чинників (соціально-економічних, соціально-психологічних, організаційних та ін.), серед яких провідне місце посідає професійне навчання та психологічна підготовка.

Відповідно до ч.2 ст. 83 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» критеріями кваліфікаційного оцінювання є: професійна компетентність (знання права, здатність проводити судові засідання та ухвалювати рішення), особиста компетентність (здатність виконувати обсяг роботи, самоорганізованість), соціальна компетентність (урівноваженість, стресова стійкість, комунікативність) та здатність підвищувати свій фаховий рівень і здійснювати правосуддя у суді відповідного рівня.

Отже, у відповідності до вимог чинного законодавства України професійна діяльність судді передбачає чіткий добір осіб на ці посади, запроваджений своєрідний критерій відповідальності, адже вирішення соціальних конфліктів, відновлення справедливості ставлять високі вимоги до професійних та моральних якостей тих осіб, що здійснюють правосуддя.

Професійна діяльність судді пов'язана з визначенням прав громадян, що обумовлюють головні моральні орієнтири суспільства - життя та здоров'я громадян, тобто крім юридичних норм вона зачіпає і сферу суспільної моралі. Даний вибір здійснюється під впливом зокрема і психолого-етичних параметрів світогляду суб'єктів судової правозастосовної діяльності. Відповідно, переконання, почуття, моральні цінності та етичні ідеали, що визначають життєву позицію і стратегію поведінки у житті суб'єкта судової правозастосовної діяльності, дозволяють зробити мотивований вибір у межах можливих варіантів застосування норм права.

Тобто норми моралі поряд із законодавчими пріоритетами слугують ціннісною базою, психолого-етичною основою для визначення суддею правозастосовних норм тоді, коли норми права також посилаються на такі моральні категорії, як справедливість, доцільність, людяність тощо.

Таким чином, право бути суддею апріорі означає суспільну довіру. Н. Міненкова зазначає, що суддя і поза засіданням залишається суддею, а тому для збереження довіри громадян повинен дотримуватися моральних вимог, які висуває до нього суспільство. Тільки самоконтроль судді та дотримання

етичних норм усіма представниками апарату суду сприятимуть позитивній оцінці діяльності всієї системи правосуддя [1].

Сучасний підхід до формування суддівського корпусу диктує необхідність переходу від суб'єктивно-особистісної оцінки до науково-обґрунтованого професійного психологічного відбору кандидатів на посаду судді. Адже формування професійної майстерності судді відбувається під впливом багатьох чинників (соціально-економічних, соціально-психологічних, організаційних та ін.), серед яких провідне місце посідає професійне навчання та психологічна підготовка.

Поведінка судді в робочий та позаробочий час суворо регламентована. Відхилення від норм закону, Кодексу судової етики, що призводить до зниження авторитету судової влади може розглядатися, в тому числі, і як ознака недостатньої професійної компетенції. Дана обставина формує в судді прагнення суворо дотримуватися правових норм, впливаючи на його поведінку та спрямованість особистості. Потреба дотримуватися моральних правових норм є однією із основних домінуючих серед інших соціально значимих потреб, які впливають на правосвідомість. Все це визначає високий рівень соціалізації особистості судді, його відповідальності перед суспільством, нормативності поведінки.

Таким чином, на нашу думку, з метою забезпечення виконання ч.2 ст. 83 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та правильного визначення таких якостей судді як урівноваженість, стресова стійкість, комунікативність які є складовою соціальної компетентності судді відповідно до закону, виникає безумовна необхідність запровадження психологічного обстеження судді.

Окрім, безумовного виконання вказаної вище норми права, необхідність запровадження психологічного обстеження судді також обумовлена: підвищеними вимогами до особи судді, чії професійні обов'язки пов'язані з участю у найскладніших соціально-правових відносинах, що виникають під час здійснення правосуддя; великою відповідальністю та серйозністю наслідків судових помилок, що призводять до втрати авторитету до судової влади в цілому; значними

матеріальними витратами пов'язаними із призначенням та звільненням суддів, які виявилися неспроможними адаптуватися до роботи.

Основними завданнями психологічного обстеження кандидата на посаду судді є: експертний аналіз індивідуально-психологічних особливостей особистості які як потенційно позитивно, так і потенційно негативно впливають на роботу судді; виявлення серед кандидатів на посаду судді осіб з нервово-психічною нерівноваженістю, а також тих, які знаходяться в стані дезадаптації.

Тому, необхідно чітко удосконалити та зробити більш якісним професійний відбір кандидатів, які призначаються на посаду судді вперше Президентом України. Зокрема, вважаємо за доцільне запровадити психологічні тести при здачі кваліфікаційних іспитів кандидатами на посаду судді вперше. Це може бути якісним фільтром для відбору більш кваліфікованих суддів, які будуть безумовно дотримуватися морально-етичних вимог, що висувуються до особи судді.

Список використаних джерел:

1. Міненкова Н. Суд починається з поваги / Н.Міненкова, В.Ларенко // Закон і Бізнес. – 2009. - №5.

Черновський О.К., доцент кафедри правосуддя Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича, кандидат юридичних наук, заслужений юрист України

ЩОДО ІНСТИТУЦІЙНОГО РІВНЯ СУДОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ

На даний момент в науковому середовищі існує консенсус щодо місця судової психології у системі психологічних дисциплін – це напрям юридичної психології. Але впродовж всього періоду свого становлення і навіть в наші дні наукова

дискусія щодо місця і ролі судової психології в системі юридичної психології не припинялася.

Реалізація принципу змагальності судового процесу, рівності сторін обвинувачення та захисту, незалежності суддів, присяжних, ліквідація тортур як способу отримання доказів, необхідність правильної оцінки показів обвинувачуваного та інших учасників процесу, одержання даних про їх особистість у кримінальному, а потім у цивільному процесі, управління конфліктами та забезпечення професійної комунікації в різних судових провадженнях, збереження фізичного та психологічного здоров'я юриста зумовили потребу в залученні та використанні психологічного знання в судовій діяльності.

Найгостріше цю потребу відчувають, насамперед, судді, які за посадою є споживачами інформації сторін захисту та обвинувачення, позивачів та відповідачів. Тобто усвідомлення нагальної потреби в спеціальних психологічних знаннях пов'язане із залогом судового засідання, де судді необхідно розв'язати соціальний конфлікт, пов'язаний найчастіше із правопорушенням та покаранням. Саме тому на початку свого становлення юридична психологія справедливо називалася судовою. Перші роботи на цю тему висвітлювали психологічні аспекти проблем особистості злочинця, індивідуалізації вини та покарання, а також безпосередньо психології кримінального судочинства, до них відносяться: "Систематичне керівництво з судової психології" І. Фредрейха, "Психологія та її застосування до судового життя" І. Гофбауера, "Про необхідність психологічного аналізу кримінально-правових понять" К. Екартсгаузена, «Думки про кримінальну психологію» И. Шауманна.

Проте, в процесі становлення юридична психологія значно розширила своє предметне поле, особливо в другій половину ХХ століття. Наприклад, М.В. Костицький наводить таку структуру юридичної психології: загальна частина (1) предмет, завдання, історія розвитку; 2) методологічні основи і методи; 3) загально-психологічні і соціально-психологічні основи; 4) психологія юридичної праці) та особлива частина 1) правова психологія; 2) кримінальна психологія; 3) судова психологія -

психологія судочинства, психологія слідчих дій, судово-психологічна експертиза; 4) виправна (пенітенціарна) психологія.

Отже, судова психологія має власне предметне поле: проблематику, методологічні та концептуальні засади, прикладні аспекти, але наділення її статусом лише «напрямую» юридичної психології є історично несправедливим та концептуально шкідливим, оскільки перешкоджає активному розвитку судової психології саме як самодостатньої науки. Наразі існує необхідність підвищення саме її інституційного рівня.

Так, ст. 6 Конституції України встановлює, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову, а ч. 2 ст. 124 основного закону закріплює, що юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Норми процесуального права України до підвідомчості судів відносять найгостріші соціальні конфлікти, вирішити які без застосування спеціальних психологічних знань суддя не може. Натомість для вирішення дрібних соціальних конфліктів, підвідомчих іншим державним органам, спеціальні психологічні знання у видозміненому вигляді, а то й взагалі не потрібні (куріння у заборонених місцях, питання сімейного, житлового права, тощо), або ж є предметом дослідження різних галузей загальної психології.

В США дана наука називається «forensic psychology» і перекладається саме як судова психологія. Слово «forensic» походить від латинського «forensis» - «той, що належить форуму», а форум у древньому Римі – це місце, де проходили різні публічні заходи, в тому числі засідали суди [1, с. 10].

Американська асоціація судової психології визначає судову психологію як застосування психологічної науки і професії до права та правової системи [1, с. 10]. Предмет судової психології у США, так само як юридичної психології у нас, - об'ємний, оскільки прив'язаний до норм права, які регулюють всі види суспільних відносин. Однак основне завдання західної судової психології – забезпечувати суддю та присяжних інформацією про надійність доказів у всіх видах судового процесу, найперше – кримінального, сприяння правоохоронним органам у розкритті

злочинів, а вже потім - надання порад щодо корекції злочинців, тестування та підбору представників юридичних професій, тощо.

Підсумовуючи вищесказане, хочу зауважити, що саме судова психологія може стати інтегративним чинником в процесі використання психологічних знань в правозастосовній діяльності. Суд – є окремою гілкою влади, суддівська діяльність – найскладніша юридична діяльність, а суддя – споживач результатів праці усіх юридичних професій. Окрім того, навіть тематика наукових досліджень за кодом спеціальності 19.00.06 – юридична психологія у більшості випадків стосується різних видів процесу в судах, найбільше кримінального.

Тому, вважаю, що судовій психології необхідно надати вищий інституційний статус, піднявши її до рівня самостійної психологічної науки, що відповідатиме сучасним науково-правовим реаліям, а судову психологію визначити як науку, що вивчає закономірності людської психіки, які проявляються в процесуальній діяльності особи-учасника юрисдикційного процесу, а також розробляє на основі процесуального законодавства спеціальні психологічні методи, що забезпечують оптимальне досягнення завдань правосуддя.

Список використаних джерел

1. Roesch R., Zapf P.A., Hart S.D. Forensic Psychology and Law / Roesch R., Zapf P.A., Hart S.D. - John Wiley & Sons, 2009. – 500с.

Шувальська Л.Р., юридичний факультет Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, кандидат юридичних наук

ОЦІНКА СУДОМ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Протидія злочинності в нашому суспільстві, її результативність значно залежить від розвитку наук, які здатні технічно, методично, гносеологічно забезпечити цю діяльність. Технічна оснащеність, володіння та вміння суду застосовувати сучасні наукові знання у процесі судового розгляду

кримінальних правопорушень сприяє правильному виконанню завдань кримінального процесу. Потреба застосовувати у кримінальному процесі спеціальні знання зумовлена тим, що кримінальне правопорушення як суспільно небезпечне діяння вчинюється через діяльність або ж бездіяльність конкретних осіб у реальній життєвій ситуації, в об'єктивній дійсності, що є пізнаваною і пізнається за допомогою науки, техніки, досвіду.

Щодо порушеної проблеми, то в останні роки вітчизняні вищі навчальні заклади все більшу увагу приділяють навчанню юридичної психології як студентів-психологів, так і студентів, які здобувають освіту за іншими спеціальностями. Практика демонструє, що все частіше освітні послуги в рамках підготовки з юридичної психології прагнуть отримати практикуючі юристи. Це може свідчити як про зростаючий інтерес до психології взагалі, так і про те, що правозастосовна практика постійно зумовлює необхідність у застосуванні спеціальних психологічних знань як у межах кримінального судочинства так і в інших галузях права. Кафедра юридичної психології є тільки у спеціалізованих вищих навчальних закладах системи МВС України та Національної академії прокуратури України. Проте в жодному класичному юридичному вищому навчальному закладі немає кафедри юридичної психології чи судової психології. Це є важливою проблемою, оскільки випускники класичних юридичних вищих навчальних закладів у майбутньому переважно стають активними учасниками судового процесу: суддями, прокурорами, адвокатами, слідчими та ін.

Провідною формою використання спеціальних знань у галузі психології при здійсненні вітчизняного судочинства є судово-психологічна експертиза (СПЕ), що зумовлює її важливе значення в правозастосовній практиці. Це вимагає підготовки кваліфікованих кадрів (слідчих, адвокатів, прокурорів, суддів), які знаються на питаннях призначення та проведення даної експертизи, а також оцінки її результатів.

У всіх підручниках з юридичної психології існують розділи, присвячені СПЕ. На наш погляд, на сьогодні у навчальній літературі не достатньо чітко проводиться диференціація проблем СПЕ, на яких повинен бути зроблений акцент при навчанні майбутніх судових експертів-психологів та майбутніх юристів. Природа СПЕ досить складна. У

правозастосовній практиці вона проводиться як специфічна процесуальна дія, регламентована чинним законодавством, та використовується як доказ в кримінальних провадженнях. У загальній теорії судової експертизи вона виступає як клас в системі судових експертиз. Названі аспекти мають правову природу, і їх більш поглиблене вивчення доцільно при підготовці майбутніх юристів. Анкетування слідчих і суддів показало, що не всі з них розрізняють особливості психіатричної та психологічної судових експертиз, мають уявлення про приводи призначення СПЕ, здатні грамотно і правильно сформулювати експертні питання для встановлення обставин, що мають психологічну природу і підлягають доказуванню, оцінити наукову обґрунтованість судово-психологічного експертного висновку та отриманих експертних висновків. У цьому зв'язку вивчення саме даного кола проблем важливо приділити особливу увагу в процесі навчання майбутніх (або практикуючих) юристів. Також необхідно ввести курс судової психології при підвищенні кваліфікації для діючих суддів, прокурорів, слідчих, під час якого буде можливість ознайомитись з приводами та підставами, а також особливостями призначення СПЕ, умінням надати правильну оцінку висновку експерта СПЕ.

Професійна підготовка юристів у галузі судово-психологічної експертології припускає вивчення теоретичних основ СПЕ, яке повинно здійснюватися в нерозривному зв'язку з вивченням практики призначення, проведення, оцінки і використання результатів різних видів СПЕ. Крім того, необхідно формувати в юристів навички використання СПЕ в судочинстві.

Ефективними засобами, що дають змогу слухачам закріплювати знання, отримані в галузі судово-психологічної експертології у процесі читання лекцій і проведення семінарських та практичних занять з юридичної психології, і формувати навички використання отриманих теоретичних знань, є активні форми навчання. Вони покликані виробити у студентів навички самостійного прийняття рішень про проведення СПЕ, а також сформувати в них уміння оцінювати якість проведених СПЕ. Переваги активних форм навчання

полягає в тому, що при їх застосуванні використання теоретичних знань найбільш наближене до реалій практики.

Отже, зважаючи на зазначені переваги, активні форми навчання застосуванню СПЕ в кримінальних провадженнях роблять можливим більш глибоке вивчення: найбільш актуальних теоретичних і практичних проблем сучасної судово-психологічної експертології як спеціальної дисципліни; особливостей предмета, методів та системи СПЕ, головних тенденцій її розвитку; можливостей сучасної психології при вирішенні проблем кваліфікації групових злочинів, злочинів із порушенням ворожнечі за національними або релігійними ознаками; психолого-правових характеристик афекту, безпорадного стану, відставання неповнолітнього у психічному розвитку, не пов'язаного з психічним розладом.

Юрчук О.Ф., професор кафедри управління та роботи з персоналом НАВС, кандидат філологічних наук, доцент

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНА СКЛАДОВА ФОНОСКОПІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Експертна діяльність, що є невід'ємною частиною діяльності процесуальної, характеризується своєю розгалуженістю і вимагає від експерта не тільки і не стільки юридичних знань, але й спеціалізованих компетенцій в межах прикладного фаху. Сучасний етап стрімкого розвитку інформаційних технологій, значного поширення об'єктів наукових досліджень зумовив необхідність охоплення інтегральних сфер у професійній діяльності експерта. Яскравим прикладом цьому слугує фоноскопична експертиза, яка має на меті вирішення завдань щодо ідентифікації людини за її усним мовленням, а також в окремих випадках – і діагностики мовленнєвої особистості. Будучи за своєю природою експертизою комплексною, вона поєднує зусилля інженерів-акустиків і лінгвістів. При вирішенні завдань ідентифікаційного

характеру у ході дослідження фахівцем, як правило, доводиться працювати із сигналаграмами, порівнюючи 2 види записів: зроблені під час юридично значущої події і відібрані в якості зразка в ході процесуальних дій.

Серед приблизного переліку питань, що ставляться перед експертом, окрім власно технічних (наявність у записі ознак монтажу), лінгвістичних (розшифрування і письмове відтворення тексту розмови), комплексних ідентифікаційних (чи належить мовлення на представлений фонограмі громадянину N), нерідко є і такі, що потребують глибокої обізнаності експерта у психолінгвістиці: в якому психологічному стані знаходився підозрюваний під час розмови? Чи є у його мовленнєвій поведінці прояви агресії? Чи використовувалися підозрюваним під час розмови засоби психологічного впливу на співрозмовника? Чи зафіксовані ознаки зміненого стану свідомості особистості? і т.д.

Нерідко експертна помилка можлива через те, що дослідник не приділяє належної уваги психологічним параметрам, як-от: забарвлення дискурсу, стан, настрої, перетворення, що відбуваються у мовленні під впливом вживання алкогольних або наркотичних речовин. У такий спосіб виникає потреба чітко диференціювати константні ознаки мовлення (індивідуальні особливості артикуляції звуків і звукосполучень, прояви ідіостилю на лексичному і граматичному рівнях), а також змінні ознаки. За нашими спостереженнями, найбільш інформативними показниками зміни у психологічному стані особистості є насамперед паравербальні індикатори. Зокрема, уповільнюється чи пришвидшується темп мовлення, ламається ритміка, нерідко з'являються пролонговані паузи хезитації, збільшується чи зменшується порівняно зі звичним режимом гучність мовлення, за певних обставин, може суттєво підвищуватися частота основного тону голосу і т.ін.

Врахування перелічених ознак є важливим, по-перше, при здійсненні порівняльного аналізу представлених на дослідження фонограм, по-друге, при вирішенні завдань діагностичного характеру, що поставлені слідчим, оскільки це має значення для підтвердження або спростування певної версії.

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що, на відміну від психологічної чи психіатричної експертизи, фоноскопія відкрито не проголошує охоплення вказаної сфери знань, проте на практиці вирішення завдань ідентифікаційного або діагностичного характеру без опори на інтегральні галузі унеможлиблюється.

Список використаних джерел

1. Костицький М.В., доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, член-кореспондент НАПН України, заслужений юрист України Про психологічну експертизу та розширення сфери її застосування в Україні.
2. Андросюк В.Г. професор кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ, канд. психол. н., професор, Дегтяренко М.А. здобувач кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ Досвід використання психологічного знання в судовій системі США та Західної Європи
3. Бандура О.О., професор кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, доктор філософських наук, Про психологічний аспект основного питання філософії
4. Бровко Н.І., завідувач кафедри історії, теорії держави і права та державного будівництва Білоцерківського національного аграрного університету, канд. юрид. н. Психологічні засади осмислення феномену свободи
5. Гурак Р.В., Голова Державної інспекції навчальних закладів України, канд. юрид. н., Розвиток юридичної психології в контексті розвитку юридичної освіти
6. Кошинець В., завідувач кафедри юридичної психології та прокурорської етики Національної академії прокуратури України, канд. юрид. н., доцент Психологічні та етичні засади участі прокурора в юрисдикційному процесі
7. Кудерміна О.І. доктор психол. н., доцент, завідувач кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ, Особливості політико-правової свідомості сучасної молоді
8. Кушакова-Костицька Н.В. професор кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, канд. юрид. наук, с.н.с., заслужений юрист

України Інформаційна етика як підгрунтя правового регулювання Інтернет

9. Ландіна А.В., канд. юрид. наук, наук співробітник відділу проблем кримінал права, кримінології та судоустрою Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України Роль юридичної психології при визначенні ознак суб'єкта злочину у кримінальному праві

10. Луцький А.І., ректор Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, канд. юрид. н., доцент Взаємодія правової ідеології та правової психології в соціальній правосвідомості

11. Медведєв В.С. професор кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ, доктор психологічних наук, професор Принципи сучасної вітчизняної юридичної психології

12. Меленко С.Г., доктор юрид. н., доцент, завідувач кафедрою Європейського права та порівняльного правознавства Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича Давньогрецькі витоки конституціоналізму

13. Павлишин О.В., докторант докторантури та ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ, канд. юрид. н., доцент Взаємодоповнення семіотико-правової та юридико-психологічної методології в процесі міждисциплінарних досліджень правових явищ

14. Сидорчук Ю.М., завідувач юридичного відділу Європейського університету, канд. юрид. н., Застосування психологічних знань у процесі захисту прав людини

15. Хохліна О.П., професор кафедри психології та педагогіки ННІ права та психології Національної академії внутрішніх справ, доктор психол. наук, професор До проблеми змісту методологічних принципів юридичної психології

16. Цільмак О.М., доктор юрид. н., професор, професор кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії Одеського державного університету внутрішніх справ Деякі проблеми методології наукових досліджень.

Мозоль Н.І., завідувач кафедри загально-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ МІЛІЦІЇ В ЕКСТРИМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ

На сучасному етапі розвитку України актуалізувалися чинники, що активізують і загострюють проблему вдосконалення психологічної підготовки працівників міліції: поглиблення та поширення демократичних засад життєдіяльності суспільства, гуманістичні тенденції, відмова від адміністративно-командних методів, що підвищує роль психологічних знань у професійній діяльності ОВС. Отже, психологічна підготовленість працівника – це обов'язкова складова його професійної підготовленості. Тому психологічна підготовка повинна посідати самостійне місце в системі професійної підготовки, що не виключає можливості використання окремих психологічних елементів при проведенні занять зі спеціальної, бойової та фізичної підготовки в спеціалізованих навчальних закладах МВС України та практичних підрозділах ОВС.

Необхідність психологічної підготовки працівників міліції зумовлена, зокрема, їх постійною взаємодією з громадянами різного віку, що часто набуває конфліктного характеру, та необхідністю постійного підтримання психологічної стійкості до впливу стресогенних чинників професійної діяльності. Для цього працівник міліції повинен не тільки розвивати в собі професійно значущі якості, а й уміти уникати негативного впливу емоцій, мінімізувати негативний вплив поширених стереотипів щодо різних категорій громадян, які можуть

заважати адекватно сприймати ситуацію та відповідним чином на неї реагувати. Тому включення до системи формування і підвищення професійної майстерності особового складу ОВС психологічної підготовки до дій в екстремальних ситуаціях, у тому числі пов'язаних з необхідною обороною, є науково обгрунтованим і практично виправданим.

При вивченні широкого спектру питань стосовно екстремальних ситуацій в діяльності працівників міліції необхідність урахування їх психологічної складової є надзвичайно важливою. Розвиток подій може набути непрогнозованих форм при реалізації професійних завдань, зокрема:

- проведення профілактичної роботи з особами, які перебувають на обліку;

- поглиблене вивчення осіб, схильних до правопорушень, їх індивідуальних особливостей, уподобань, способу життя;

- визначення особливостей функціонування молодіжних груп, що помічені в порушеннях громадського порядку;

- установа позитивної атмосфери, взаємин у проблемних сім'ях, пошук та використання засобів і методів, що покращують становище, тощо.

Характеристика психологічної поведінки працівника міліції в екстремальних ситуаціях свідчить про її складність і специфічність, відповідно, визначає високі вимоги до особистості. Тому психологічне забезпечення діяльності ОВС має бути спрямоване на формування психологічної готовності працівника до вибору та реалізації такого варіанту реагування, який дозволив би і досягти професійних цілей, і забезпечити власне життя і здоров'я. Знання психології надасть також можливість контролювати власні пізнавальні та емоційно-вольові процеси.

Таким чином, головною метою психологічної підготовки працівників міліції до дій у екстремальних ситуаціях є формування готовності до успішного подолання психологічних труднощів оперативно-службової діяльності й правильного

врахування її психологічних аспектів. Можна стверджувати, що така психологічна підготовка полягає, насамперед, у розвитку впевненості у собі як особистості загалом та як правоохоронця зокрема.

Упевненість у собі є необхідною умовою існування особистості як суб'єкта активності, здатного до самостійного вибору цілей. Самоорганізація особистості на суб'єктивному рівні неможлива без відчуття впевненості в собі, як повноцінного оволодіння собою, своєю сутністю, як здатності самостійно ставити цілі та діяти відповідно до них, зберігаючи адекватну критичну позицію стосовно себе, здатності передбачати результати дій до їх виконання, самостійно будувати стратегію досягнення цілей відповідно до внутрішніх особистісних змістів. Це означає вміння співвідносити потреби, що виникають, із власними можливостями та з прийнятними для людини способами реалізації, що відповідає соціокультурним орієнтирам певного суспільства в кожній конкретній ситуації.

Окрім вказаного, особливу увагу необхідно приділяти психологічній підготовці працівника міліції, як невід'ємної складової психологічного забезпечення. Результатом такої підготовки повинна стати психологічна підготовленість працівників міліції, до структури якої входить:

1) загальна психологічна підготовка – формування базових соціально-етичних якостей, професійних цілей і цінностей культури, що передбачає вміння виконувати професійні завдання з урахуванням їх психологічних аспектів, повагу до людини, орієнтацію на розуміння її психології, прагнення до наукового вивчення психологічних аспектів життєвих ситуацій. Така підготовка забезпечується вивченням психології та насиченням психологічним змістом гуманітарних, загальноюридичних і спеціальних дисциплін, здійсненням цілеспрямованих виховних та соціально-психологічних заходів;

2) спеціальна психологічна підготовка – розвиток і тренування вмінь, навичок та професійно значущих властивостей та якостей, необхідних для виконання конкретних

професійних завдань. Така підготовка здійснюється за допомогою застосування активних методів групової та індивідуальної роботи в межах спеціалізованих спецкурсів.

На нашу думку, головними завданнями психологічної підготовки працівників міліції до дій у екстремальних ситуаціях мають бути:

1) розвиток професійно-психологічної орієнтованості фахівця, тобто здатності визначати психологічні аспекти в різних ситуаціях професійної діяльності;

2) розвиток і формування професійно значущих властивостей та якостей;

3) набуття знань щодо можливих варіантів екстремальних ситуацій та особливостей їх перебігу, засобів реагування на них;

4) формування вмінь здійснення психологічного впливу на об'єкти професійної діяльності, використання при цьому як вербальних, так і невербальних можливостей;

5) формування психологічної стійкості, впевненості в собі та «психологічної надійності» щодо впливу характерних для службової діяльності психотравмуючих чинників;

6) формування вмінь діагностики та корекції власних негативних психологічних станів, розвиток і вдосконалення вмінь самоконтролю та самовладання в психологічно складних ситуаціях, що виникають при виконанні професійних завдань.

Ці завдання й визначають, на нашу думку, головний зміст психологічної підготовки працівників міліції до дій у екстремальних ситуаціях. Таким чином, «психологічна готовність до певних ситуацій професійної діяльності» – це оптимальний комплекс індивідуально-типологічних та індивідуально-психологічних властивостей, який включає в себе професійні мотиви, темпераментні й характерологічні особливості особистості; професійні та професійно-психологічні знання, вміння і навички.

Список використаних джерел

1. Барко В. І. Розвиток комунікативних умінь керівників міліції та вирішення конфліктів (психолого-педагогічний

аспект) : [навч. посіб.] / [Барко В. І., Ірхін Ю. Б., Підюков П. П.]. – К. : Київ. юрид. ін-т, 2005. – 120 с.

3. Ірхін Ю. Б. Психопрофілактична робота з персоналом органів внутрішніх справ : [навч. посіб.] / Юрій Борисович Ірхін. – К., 2005. – 148 с.

4. Формування психологічної готовності працівників ОВС до дій в екстремальних ситуаціях затримання озброєного злочинця : [навч.-практ. посіб.] / [Казміренко В. П., Казміренко Л. І., Александров Д. О. та ін.] ; за заг. ред. В. В. Коваленка. – Чернівці, 2013. – 96 с.

5. Юридична психологія : [підруч.] / [Александров Д. О., Андросюк В. Г., Казміренко Л. І. та ін.] ; заг. ред. Л. І. Казміренко, Є. М. Моїсеєва. – [2-ге вид., доопр. та доп.]. – К. : КНТ, 2008. – 352 с.

ЗМІСТ

Черней В. В. Вступне слово 3

Секція 1

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

<i>Костицький М. В.</i> Про психологічну експертизу та розширення сфери її застосування в Україні	5
<i>Андросюк В. Г., Дегтяренко М. А.</i> Досвід використання психологічного знання в судовій системі США та Західної Європи	10
<i>Бандура О. О.</i> Про психологічний аспект основного питання філософії	13
<i>Бровко Н. І.</i> Психологічні засади осмислення феномену свободи	16
<i>Гурак Р. В.</i> Розвиток юридичної психології в контексті розвитку юридичної освіти	19
<i>Коцинець В.</i> Психологічні та етичні засади участі прокурора в юрисдикційному процесі	21
<i>Кудерміна О. І.</i> Особливості політико-правової свідомості сучасної молоді	26
<i>Кушакова-Костицька Н. В.</i> Інформаційна етика як підґрунтя правового регулювання мережі Інтернет	29
<i>Ландіна А. В.</i> Роль юридичної психології у визначенні ознак суб'єкта злочину в кримінальному праві	31
<i>Луцький А. І.</i> Взаємодія правової ідеології та правової психології в соціальній правосвідомості	34
<i>Медведев В. С.</i> Принципи сучасної вітчизняної юридичної психології	37
<i>Меленко С. Г.</i> Давньогрецькі витoki конституціоналізму	41
<i>Павлишин О. В.</i> Взаємодоповнення семіотико-правової та юридико-психологічної методології в процесі міждисциплінарних досліджень правових явищ	44
<i>Сидорчук Ю. М.</i> Застосування психологічних знань у процесі захисту прав людини	47

<i>Хохліна О. П.</i> До проблеми змісту методологічних принципів юридичної психології	49
<i>Цільмак О. М.</i> Деякі проблеми методології наукових досліджень	52

Секція 2

ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ ЯК НАУКОВА ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ

<i>Бардин Н. М.</i> Теоретичні аспекти дослідження професійної самосвідомості працівників органів внутрішніх справ України	57
<i>Бевзюк І. М.</i> Комунікативна компетентність у професійній діяльності працівників органів прокуратури	60
<i>Булатов А. С.</i> Соціально-психологічні передумови шахрайства	62
<i>Валецька О. В.</i> Відповідальність у психології та юриспруденції (на прикладі трудових відносин)	65
<i>Воробйова І. В.</i> Сучасні проблеми дослідження іміджу військовослужбовця Національної гвардії України	67
<i>Воят Л. І.</i> Стан наукових досліджень суміжних з психологією наукових галузей щодо аналізу психічних процесів і функцій	70
<i>Грищенко М. В.</i> Сучасна небезпека психотерапевтичних культів	73
<i>Гамбург Л. С.</i> Регіональний політико-правовий менталітет як чинник державно-територіального устрою	76
<i>Ганзенко О. О.</i> Формування поваги до прав і свобод людини як важливого елементу індивідуальної правової психології	79
<i>Горбенко Д. А.</i> Актуальні проблеми психопрофілактичної роботи в системі органів внутрішніх справ України	82
<i>Гребенюк М. О.</i> Історія психологічного дослідження поняття агресії	85

<i>Ємець Ю. І.</i> Родина як інститут формування правосвідомості підлітка	88
<i>Карпушина Н. Б.</i> Перспективи й тенденції психологічного дослідження інформаційної компетентності слідчих	91
<i>Кумеда Т. А.</i> Соціально-психологічний підхід до аналізу національного характеру	94
<i>Леоненко Т. Є.</i> Значення юридичної психології як наукової галузі знань у дослідженні особливостей особи злочинця, що вчинив злочин на релігійному ґрунті	97
<i>Мамчин П. І.</i> Феноменологія справедливості: сократичний підхід	99
<i>Мартенко О. Л.</i> Взаємозв'язок юридичної психології та кримінального права	103
<i>Михайленко Р. В.</i> Усупільнена власність як форма свободи	105
<i>Петрова Г. М.</i> До питання про взаємозв'язок етики та психології	107
<i>Присенко А. О.</i> Психологічна готовність працівників міліції до професійної діяльності як проблема юридичної психології	109
<i>Порохня В. В.</i> Пріоритетні напрями профілактики адміністративних правопорушень, учинених дітьми	112
<i>Руденко М. В., Калениченко Р. А.</i> Особливості соціально-психологічного супроводження ресоціалізації неповнолітніх засуджених дівчат засобами естетичного впливу	115
<i>Савчук С. В.</i> Функції вини	117
<i>Сеник А. В.</i> Теоретичні підходи до визначення поняття «моральна нормативність»	120
<i>Черник Н. С.</i> Вплив християнської правової доктрини на формування правосвідомості: український досвід	123
<i>Чижевський С. О.</i> Система медико-психологічної реабілітації учасників бойових дій	125

Секція 3
ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ ЯК ПРАКТИЧНА СФЕРА
ДІЯЛЬНОСТІ

<i>Алексійчук Т. В.</i> Особливості адаптації ліцеїстів ВНЗ МВС до умов навчальної діяльності в контексті професійного самовизначення	127
<i>Амонс М. О.</i> Психологічні особливості адаптації особистості засудженого до умов життєдіяльності	130
<i>Волошина О. В.</i> Особливості психологічної роботи з сім'єю працівника ОВС, який зазнав психотравми	133
<i>Гуменюк О. Г.</i> Особливості використання знань з юридичної психології в роботі з неповнолітніми правопорушниками	135
<i>Гусаченко Є. О.</i> Психологічні чинники застосування спеціальних знань під час проведення слідчого експерименту	139
<i>Давидова О. В.</i> Деякі аспекти формування позитивного іміджу міліції	142
<i>Дуброва Р. В.</i> Психологічне протиріччя як проблема взаємодії слідчого органу досудового розслідування та працівника оперативного підрозділу ОВС України	145
<i>Дубяга А. А.</i> Уявлення військовослужбовців Національної гвардії України про особистість військовослужбовця, готового до ризику	148
<i>Жидецька С. В.</i> Поняття психологічної готовності працівника міліції до професійної діяльності	150
<i>Казміренко В. О.</i> Трансформаційний стиль керівництва як ефективна модель впливу на організовану спільноту (групу)	153
<i>Лефтеров В. О., Сервачак О. В.</i> Психолого-правові засади забезпечення громадської безпеки під час проведення масових спортивних заходів	155
<i>Лихолат І. П.</i> Застосування медіації в нотаріальному процесі на прикладі аліментного договору	158

<i>Мазур М. Р.</i> Особливості формування внутрішнього переконання судді в кримінальному судочинстві	161
<i>Максимів І. І.</i> Суб'єктивні причини втягнення дитини у жебракування	164
<i>Одинцова Г. Ю.</i> Використання тренінгу для формування креативного потенціалу юриста	167
<i>Пенькова Н. Є.</i> Особливості мотиваційної сфери у військовослужбовців Національної гвардії України, які брали участь у проведенні антитерористичної операції	169
<i>Петечел О. Ю.</i> Щодо співвідношення понять «агресія» та «агресивність»	172
<i>Пархоменко О. О.</i> Психограма військовослужбовця підрозділу Національної гвардії України з охорони атомних електростанцій	174
<i>Радухівська Л., Шестопалов Р.</i> Позаслужбова поведінка прокурора: етичний та психологічний аспекти	177
<i>Сахнік О. В.</i> Особливості психологічного супроводження професійної діяльності працівників Державної пенітенціарної служби України	180
<i>Свириденко О. А.</i> Юридико-психологічна характеристика насильницьких злочинів	183
<i>Супрун Д. М.</i> Психолінгвістичний аспект юридичної психології в процесі використання професійної термінології курсантами ВНЗ системи ОВС	186
<i>Теслик Н. М.</i> Професійно-правова свідомість курсантів та студентів ВНЗ МВС як елемент готовності до стресових умов праці	189
<i>Шелег Л. С.</i> Особливості особистості працівників органів внутрішніх справ, схильних до психосоматичних розладів	192
<i>Шмерецький Е. Е.</i> Кримінологічна типологія суб'єкта згвалтування	195
<i>Щериця С. І.</i> Психологічна характеристика особистості правопорушника	197
<i>Ярема Н. Ю.</i> Методи екстреної психологічної допомоги	200

Секція 4
ЮРИДИКО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ
СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

<i>Горецкая А. Н., Кудряшова С. В.</i> Факторы, определяющие профессиональную компетентность судебного эксперта	203
<i>Дегтяренко М. А.</i> Основні напрями психологічного забезпечення діяльності судової установи	207
<i>Землянська О. В.</i> Питання судово-психологічної експертизи	210
<i>Лемик Р.</i> Застосування спеціальних психологічних знань у процесі медіації	213
<i>Марчак В. Я.</i> Особливості призначення судово-психологічної експертизи слідчим суддею	215
<i>Москалюк Л. М., Іванова О. В., Корсун С. І.</i> Використання психологічних знань у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх осіб	218
<i>Охріменко І. М.</i> Строки проведення судово-психологічних експертиз у кримінальному провадженні: проблематика питання	222
<i>Стратій О. В.</i> Медіаторська діяльність у кримінальному провадженні як форма врегулювання кримінально-психологічних конфліктів	225
<i>Федіна А. В.</i> Соціальна компетентність як складова критеріїв кваліфікаційного оцінювання судді	229
<i>Черновський О. К.</i> Щодо інституційного рівня судової психології	232
<i>Шувальська Л. Р.</i> Оцінка судом висновку експерта судово-психологічної експертизи: актуальні проблеми та напрями їх вирішення	235
<i>Юрчук О. Ф.</i> Психолінгвістична складова фоноскопичної експертизи	238
<i>Мозоль Н. І.</i> Психологічне забезпечення діяльності працівників міліції в екстремальних ситуаціях	242

Наукове видання

ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ В УКРАЇНІ: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Матеріали
науково-практичної конференції
(Київ, 24 квітня 2015 року)

Компютерна верстка *В. В. Корольчук*

Підписано до друку 16.04.2015. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Обл.-вид. арк. 15,5. Ум. друк. арк. 14,41.
Тираж прим.
